

Universitätsbibliothek Wuppertal

Symbolarvm Libri XVII. Qvibvs P. Virgilii Maronis Bvcolica, Georgica, Aeneis ex probatissimis auctoribus declarantur, comparantur, illustrantur

Vergilius Maro, Publius

Augustae Vindelicorum, MDIC

Liber V. Ad quartum Georgicorum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-322](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-322)

SYMBOLARVM
IN P. VIRGILIVM MA-
RONEM LIBER V.

Ad quartum Georgicorum.

SYNOPSIS.

*P*urimum profecto honestissima delectationis parit iste liber, ingeniumq; poetæ ad excogitandum uberrimum luculenter pandit: quippe qui in re tenui atque humili tam multa inuenire potuit, quæ cum tanta dignitate pertractaret. Quare non vulgarem ex ista scriptione laudem, admirationemq; consecutus est, dum hoc insecti genus, & istas mellificas matres tam laudabiles, & suspiciendas omnibus efficere studuit. Augurium de hac sua gloria fecit ipsemet illis verbis, In tenui labor: at tenuis non gloria, si quem Numina læua sinunt, &c. Nec eum fefellit. De apibus multa Plinius, & scitissime paucis verbis lib. II. cap. 5. Inter omnia insecta principatus apibus, & iure præcipua admiratio, solis ex eo genere hominum causa genitis. Mella contrahunt, succumq; dulcissimum, atq; subtilissimum, ac saluberrimum. Ante omnia, quasi de re eximia, & magna, seu de re non magna magnifice scripturus, attentionem comparat. Prima præceptio est de sede apum, qualis vitanda, qualis diligenda: ubi utriusque proprietates enumerantur, ne quid mellifici studiosos latere possit. Hinc de alueari siue è corticibus, siue è salignis virgulis conficiendo, ac diligenter perungendo, deque angusto eius ore, siue aditu: ut hyeme quidem quàm minimum frigoris, æstate quàm minimum caloris admittat: ne vel algore hyberno mel congelascit, vel æstiuis feruoribus resoluatur, lique scatq; penitus. Quidquid tetri odoris est seu in plantis, seu in rebus aliis, remouendum ab aluearibus, ac recedendum à rupibus, vallibusque, ubi per echo voces repercutiuntur: ne huiusmodi pulsibus alternis iactentur melle. Exponitur deinceps earum multiplex labor, & industria, qua redeunte æstate funguntur. Quanquam non modò fugæ, & quasi colonie deducendæ, verum etiam pugne atque conflictus nonnunquam se foras penetrant è cubilibus. Seditione tanquam civili concitata, hostilibus animis congregiuntur, & utraque pars ducem, regemque suum consequitur. Hoc loco atrocitas dimicationis lectori velut oculis spectanda subiicitur. Sed enim ea interiectu modici pulueris compressa finitur. Quod quando futurum sit, certis quibusdam indiciis mellarius prædiscere poterit. Discrimen inter reges aperitur, quorum melior conseruari, deterior interfici iubetur. Regum suorum similitudinem gerunt ipsæ etiam apes: nimirum ut iis ve elegantia, vel deformitate respondeant. Docet porro quomodo in alueariis retinendæ sint, ne foris ludibundæ vagentur, fugamq; capeffant: nempe si regalia euellantur: qui si intra alueare manserit, nulla apum erumpere audebit.

audebit. Præterea si locum apiarii fragrantibus herbis, ac floribus, naturæ apum convenientibus conferas. Ponendus etiam in vestibulo Priapus tutelarior Deus. Et quamvis res ipsa, institutumque videatur postulare, inquit, ut, cum sine herbis, floribusque nequeant pabulari, & mella generare, ego nonnihil de hortorum cura, ferendisque, & tractandis floribus atque herbis disseram, tamen cum in extrema parte operis mei verser, & ad finem iam prodeat ipsa rerum rusticarum à me susceptarum explicatio, melius fore duco, ut id alijs relinquam. Vidi certè senem quendam Tarenti, cui cum à patre pro herediolo parvus agellus obuenisset, nec is vel pastioni, vel segeti, vel vitibus idoneus, perfecit ille labore ac diligentia sua, ut rebus omnibus, quibus horti commendantur, abundaret. Mox ad apum naturam, moresque dispiciendos descendit, ubi multa sanè diuinæ sapientiæ admirandæ, & collaudandæ materia, quæ in tantillis bestiolis quoque singulari modo elucet. Communis eis soboles, commune domicilium: in medium quæ sita conferunt: habent à natura sibi inscriptas leges, quibus obtemperant: sunt inter eas distributa munera, nec omnes administrant omnia, quemadmodum videlicet in bene ordinata ciuitate fieri solet. Mitto reliqua, ne longus sim. In primis autem mirabile est, quod Veneris penitus expertes, citra concubitus, è solis flosculis sobolem progignunt. Fuerunt igitur, qui apum studia, rationesque considerantes attentius ac diutius, illis partem humanæ mentis inesse crederent. His doctrina de castrandis alueis, siue de mellatione subnectitur. Sunt nihilominus etiam morbis quibusdam subiectæ, in quos cum inciderint, nosse debet mellarius, quo pacto curentur. Hic signa ægrotationis, & remedia traduntur: ac postremò liber fabula Aristæi concluditur: quem Cyrene mater perdocet, quomodo amissas reparare liceat. Monet Seruius, ultimam huius libri partem mutatam esse: habuisse enim prius Galli laudes, cui cum poeta necessitudo summa fuit, & in quem scripta est ultima Ecloga. Post verò Gallo occiso, Augusti voluntate hoc figmentum esse suppositum, cuius mira iucunditas. Qui volet delectare otium suum pernoscendis apum rebus, & ἰντοιαῖς, legat extremum dialogum meum, 26. volum. 3. qui inscribitur Villatica pastio. Coarctauimus enim, quæ à scriptoribus georgicis fusius disseruntur. Testimonium porro, quod Maroni ob istam tractationem impertiuit Columella lib. 9. cap. 2. visum adiungere. Venio nunc ad alueorum curam, de quibus neq; diligentius quidquam præcipi potest, quàm ab Hygino iam dictum est, nec ornatius, quàm Virgilio, nec elegantius quàm Celso. Hyginus veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis industriè collegit. Virgilius poeticis floribus illuminauit. Celsus vtriusq; memorati adhibuit modum.

EXPLANATIONES.

Protinus aerij mellis cælestia dona
Exequar: hanc etiam Mæcenæ aspice partem.
Admiranda tibi leuium spectacula rerum,
Magnanimosq; duces, totiusq; ordine gentis

5 Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.

IN TENVI LABOR, AT TENVIS NON GLORIA, si quem
Numina læua sinunt, auditq; vocatus Apollo.

PROTIN. AERII MELL. C. D. ADMIR. TIBI, & C.) A Bene Seruius, poetam ἰντοιαῖς, de rebus minimis dicturum, magna promittere, materiamq; leuem subleuare, & attentum facere auditorem. Attentio enim comparatur, cum nos de rebus magnis, nouis, mirabilibus, inuitatis dicturos pollicemur. Protinus est porro, sine intermissione, continuò, vide Nonium. Expone etiam, deinceps, exinde. Quid est autem aerij mellis? Mel, inquit idem Seruius, ex rore colligitur, qui utique ex aere defluit. Vnde est & cælestia dona, id est, munera deorum.

Omninò mellis genera tria sunt, vernum, æstiuum, sylvestre. Æstiu generis mel illud est, quod horæum vocatur, à tempestiuitate præcipua, ipso Sirio exsplendescente, post solstitium, diebus 30. ferè. Immenfa circa hoc subtilitas naturæ mortalibus patefacta est, nisi fraus hominum cuncta perniciè corrumpere. Namque ab exortu sideris cuiuscunque, sed nobilium maximè, aut cælestis arcus, si non sequantur imbres, sed ros tepescat solis radiis, medicamenta, non mella gignuntur, oculis, vlcibus, internisq; visceribus dona cælestia.

Mm

Vide

STATIO Q. PET.) A remilitari. Et merito, *supra* enim, *Magnanimosq; duces, & praelia dicam.* Statio locus ubi naues, aut milites ad tempus stant. Virgil. 9. *Aeneid. Succedunt, servantq; vices statione relicta.* Cæsar lib. 4. de bell. Gall. Hi qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renuntiaverunt.

QVO NEQVE SIT VENTIS ADITVS) Notandum, poetam in loco apibus habendis idoneo describendo primum recensere, quæ apibus incommodant, & quæ omnino abesse ab earum castris oportet, ut sunt venti, pecudes quædam, serpentes, & volucres.

HOE DIQ. PET.) Quis ignorat petulans, & lascivum animal esse hædum? Seneca Hercule Fur.

Errat cursu lenis incerto

Molli petulans hædus in herba.

Petulantes, & petulci etiam appellantur, inquit Festus, qui proteruo imperu, & crebro petunt lædendi alterius gratia. Deinde hunc locum testem laudat. Lucet. lib. 2.

Prætereateneri tremulis cum vocibus hædi

Cornigeras norunt matres, agnq; petulci.

Petulus autem qui petit, ea forma dicitur, qua hiulus, qui hiat, ut tradit Carisius.

ABSINT ET PICTI LACERTI) Absint etiam

Alacerti, & stelliones, omnisque generis venenata animalcula: ne aut herbae ac flores eorum afflatu inficiantur, & apibus pabulantibus noxam pariant: aut in aditu alvei lacertus, velut custos vestibuli, prodeuntibus apiculis inhiet, ipsisque exitum afferat. Præterea iisdem à locis arceantur volucres, præsertim hirundines, & meropes. Nam ab istis auibus apes mordicus apprehenduntur, & deglutiuntur. Stellionem, lacertæ similem intellige, de quo infra, *nam sepe fauos ignotus adedit Stellio.* Tamen & lacerti à Columella & Palladio inter apum hostes numerantur.

PINGUA STAB. Pinguitudinem mellis, & propter mella, pingua stabula intelligimus.

B ET MANIBVS PROGNE) Hirundinis periphrasis. Progne tamen potius in lusciniæ verba dicitur, Philomela in hirundinem. Verum ista figura in vicinis & cognatis unam rem pro altera nominandi, valde trita est poetis. Fabulam vide apud Natal. Comitem lib. 7. cap. 10.

PECTVS SIGN. CRVENT. Ovid. 6. Metamorph. *neq; adhuc de pectore cadis Excessere nota, signataq; sanguine pluma est.*

DVLCEM NIDIS IMMITIBVS ESC.) Lib. 12. *Aeneid. de hirundine, pabula parua legens, nidisq; loquacibus escam.*

- At liquidi fontes, & stagna virentia musco
Adfint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
20 Palmaq; vestibulum, aut ingens oleaster obumbret:
Ut cum prima noui ducent examina reges
Vere suo, ludetq; fauis emissa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori,
Obuiaq; hospitibus teneat frondentibus arbor.
25 In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transuerfas salices, & grandia coniice saxa:
Pontibus ut crebris possint consistere, & alas
Pandere ad æstiuum solem, si fortè morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerferit Euris.
30 Hæc circum casia virides, & olentia latè
Serpylla, & grauitè spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumq; bibant violaria fontem.

AT LIQ. F. ET STAG.) Varro lib. 3. cap. 16. quod totum est de apibus. Cibi pars quoque potio, & cassis aqua liquida, unde bibant, esse oportet: eamque propinquam, quæ præterfluat, aut in aliquem locum influat: ita ut ne altitudine ascendat duo, aut tres digitos: in qua aqua iaceant testæ, aut lapilli, ita ut extent paulum, ubi affidere, & bibere possint. In quo diligenter habenda cura, ut aqua sit pura: quod ad mellificium bonum vehementer prodest. Columella lib. 9. cap. 5. Tum perennis aqua, si est facultas, inducatur, vel extructo canali manu detur, sine qua neque faui, neque mella, nec pulli denique figurari queant. Aristotel. lib. 8. histor. animalium cap. 11. Apis nulla putridis affidet, nec utitur alio cibo, quam dulci: aquam enim inde libentissimè hauriunt, quam sinceri, clarissimi que fontes scaturiunt.

PALM. VESTIBVLVM) Prope alucaria sunt item habendæ arbores, velut palmae, oleastri, & similes non ingratae apibus: ut cum vere nouo se profundunt exa-

mina, & fauis emissa in aprico sole ludunt, continuo aut ripam aquæ vicinæ, aut ramos vmbrosæ arboris petere, ibique æstus vitandi causa aliquantisper diuertere, & conquiscentes possint.

FAVIS EMIS.) Fauis est, quem fingunt multiplicatum è cera, cum singula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura. Varro.

IN MEDIVM SEV STABIT) Repetitur præceptum de aqua, tanquam ponticulis distinguenda, quo facilius aquentur, & ad solem siccantur apes. De lapillis in aquam coniiciendis ubi affiderent, supra Varro. **D Columella:** siue igitur, ut dixi, præterfluens unda, vel putealis canalibus immissa fuerit, virgis ac lapidibus ageretur, apum causa. Palladius lib. 1. tit. 37. Fons, vel riuus huc conueniat oriosus, qui humiles transeundo formet lacunas, quas operiant rara & transuersa virgulta, sedes tutas apibus præbitura cum sitient.

INERS HVMO R) est stagnum.

Mm 2

NEPTV-

NEPTVNO IMMERSEIT) Neptuni nomine aquam accipe, eadem figura, qua pro mari. Sententia est, siue stagnans aqua fuerit, siue riuus currens per gramina, virgulas salicum, & saxa maiora iniice, vt in iis tanquam ponticulis consistant apes: ibique alas ad solem pandant, vt siccentur, si forte tardius domum redeuntes ventus aliquis nubicogus pluuia cōsperserit, aut omnino etiam in aquam miseris proiecerit. §

HÆC CIRCVM CASIÆ) Columella. Conseri deinde circa totum apiarium debent arbusculæ incrementi parui, maximeq; propter salubritatem. Nam sunt etiam remedio languentibus cytisi, tum deinde casia, atque pini, & rosmarinus, quin etiam cunilæ, thymi frutices: itemque violarium, vel quæcunque vtiliter depoliti patitur qualitas terræ.

OLENTIA LATE SERPYLLA) Eclog. 2. *Allia, serpyllumq; herbas contundit olentes.*

GRAVITER SPIRANTIS) modò bene, & mul-

- Ipsa autem seu corticibus tibi futa cauatis,
Seu lento fuerint aluearia viminè texta,
35 Angustos habeant aditus. nam frigore mella
Cogit hyems, eademq; calor liquefacta remittit.
Vtraq; vis apibus pariter metuenda: neq; illæ
Nequicquam in tectis certatim tenuia, cera,
Spiramenta linunt, fucoq; & floribus oras
40 Explent, collectumq; hæc ipsa ad munera gluten,
Et visco, & Phrygiæ seruant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis (si vera est fama) latebris,
Sub terra fodere larem: penitusq; repertæ
Pumicibusq; cauis, exesæq; arboris antro.
45 Tu tamen & læui rimosa cubilia limo
Vnge, fouens circum, & raras superiniice frondes.
Neu propius tectis taxum sine: neue rubentes
Vre foco caneros: altæ neu crede paludi:
Aut vbi odor cœni grauis: aut vbi concaua pulsu
50 Saxa sonant, vocisq; offensa resultat imago.

SEV CORTICIB. SEV LENTO FVER. ALV. VIM.) Cmina, quibus exitus, aut introitus datur, angustissima esse debent, vt quam minimum frigoris admittant: eaque satis est ita forari, ne possint capere plus vnius apīs incrementum. Sic nec venenatus stellio, nec obscœnum scarabei, vel papilionis genus, lucifugæque blattæ, vt ait Maro, per latiora spatia ianua, fauos populantur.

ANGUSTOS HAB. ADITVS) Foramina quibus intrant, & exeunt. De aditu hæc Columella, cap. 7. Nam frigus ignauiam creat, propter quod etiam fora-

Atum spirantis significat: alias malè, vt, *Aut vbi odor cœni grauis.* Item, *grauolentis Auerni.* Seruius.

IRRIGVVMQ BIBANT. V. F. Sic Eclog. 3. *Claudite iam riuos pueri, sat prata biberunt.* Tibull. *Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.* Pabula apium enumerat Varro. Si pabulum, inquit, naturale non est, ea oportet dominum ferere, quæ maximè sequuntur apes. Ea sunt rosa, serpyllum, apiastrum, papauer, faba, lens, pisum, ocymum, ciperum, medica: & maximè cytisum, quod valentibus vtilissimum est. Sed vt hoc aptissimū ad sanitatem apium, sic ad mellificium, thymum, &c. Vide Columellam lib. 9. cap. 4. Eademque regio fecunda sit fruticis exigui, & maximè thymi, aut origani &c. Et subinde consumptis in proximo floribus, inquit Plin. lib. 11. cap. 8. speculatores ad pabula vltiora mittuntur. Noctu deprehensæ in expeditione, excubant supinæ, vt alas à rore protegant.

FRIG. MELLA COGIT HYEMS, CALOR LIQUEFAC.) Frigoris est astringere, durare: ergo caloris erit laxare, resoluerè, mollescere. Contrarium contraria debent esse consequentia, iuxta Dialecticorum axioma. Quamquam & calor per siccitatem indurat, & astringit, dum videlicet humorem omnem rebus aufert. Aliter frigus, eum ipsum vehementer condensans. §

VTRAQVE VIS) Tam caloris, quam frigoris. Quod licet vtrumq; æquali modo metuendum sit, tamen dissimiliter nocet. Nam calore liquefacta defluunt mella, vt supra dictum est: quæ si fuerint frigore condurata, apes constrietas interimunt. Seruius.

SPIR. LINUNT) Spiramenta sunt spiracula, meatus, rimæ, pori. Georg. 1.

Sen plures calor ille vias, & cacare laxat

Spiramenta, nouas veniat qua succus in herbas.

PHRYG. PICLENIDÆ) Quoniam Idamons Phrygia pinifer, inde tanta picis copia. Varro lib. 3. Extra ostium aluei ebutrant omnia, qua venit inter fauos. Pituitus, quam *ἐκδοὶ* appellant Græci.

SÆPE ET EFFOSSIS) Non alia de causa apes quædam *ἐκδοὶ* fauos faciunt, si auctoribus credendum est, & in cauernosis lapidibus, atque exesis arboribus, quàm ut frigus, & iniurias calis in locis abstrusioribus commodè declinare, ac euitare possint. Aristoteles Historiæ lib. 5. cap. 22. id confirmat. Apud Themiscyram, ait, circa Thermodontem amnem apes tam in terra, quàm in alueis faciunt fauos, qui parum admodum ceræ contineant, & mel crassius reddant. Et paulò post ibid. Sunt etiam apes, quæ fauos sub terra triplici ordine faciunt, in quibus mel est, vermis nullus.

PVMICIB. CAVIS) Cauernosus lapis pumex, corporibus leuigandis accommodus. Nunc quemuis cauernosum lapidem *συνδοχὴν* significat.

EXESÆQ. ARB. ANTRO) Aristot. lib. histor. animal. 5. cap. 22. Ad Amisum urbem conuehitur à locis superioribus mel candidum, crassumq; maiorem in modum: quod apes faciunt in arboribus sine fauo: quale etiam fieri in Ponto cognitum est.

LÆVIRIMO. CVBIL. LIMO) Quicquid deinde rimarum est, aut foraminum, luto, & fimo bubulo mistis illinemus extrinsecus, nec nisi aditus, quibus comæet, relinuemus. Et quamuis porticu protecta vata, nihilominus congestu culmorum, & frondium super tegemus, quantumq; res patietur, à frigore & tempestatibus munemus. Columell. lib. 9. cap. 14.

NEV PROP. T. TAXVM. S) De taxo, tanquam apibus inimica, Eclog. 9. *Sic tua Cyrræas fugiant, examina taxos.* Et 2. Georg. taxique nocentes appellantur. Nominatim verò taxi repudiantur à Columella lib. 9. cap. 4. Plinius tamen non videtur taxum improbare, cum ait, ex omnium satorum floribus ceram confingi, excepta tamen rumice, & chenopode. lib. 11. cap. 8.

NEVE VRE CAN. A. V. OD.) Columella lib. 9. ca. 5. inter cætera de sedibus apum eligendis. Sed in ea parte, quæ tetrilatrinx, sterquiliniq; & balnei libera est odoribus. Et ad finem cap. Grauis & tetri odoris non solum virentia, sed & quælibet res prohibeantur, sicuti cancri nidus, cum est ignibus adustus, aut odor palustris cœni. Nec minus videntur cauæ rupes, aut valles argutæ, quas Græci *ἰχθὺς* vocant.

Plin. lib. 11. cap. 18. Odere fædos odores, proculque fugiunt, sed & infectos. Itaque vnguenta redolentes infestant. Cancrorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur. Palladius lib. 1. tit. 36. sed ab his apium castris longè sint omnia odoris horrendi, balneæ, stabula, coquina, fusoria. Et infat. Vitetur odor cœni, & cancer adustus, & locus qui ad humanam vocem falsa imitatione responderet. Absint & herbæ titimalis, helleborum, rapia, absinthium, cucumis agrestis, & omnis amaritudo conficiendæ aduersa dulcedini. Aristoteles historiæ lib. 9. cap. 40. mundissimum omnium hoc animal est. Quamobrem sæpenumerò cum alui necessitas est, auolant, & in secessu reddunt excrementum, quoniam malè oleat. Varro lib. 3. cap. 16. Itaq; nulli harum affidit in loco inquinato, aut eo qui malè oleat: neq; etiam in eo qui bona olet vnguenta. Itaque his vnctis qui accessit, pungunt.

Huc etiam pertinet, quod de curatore his verbis Columella lib. 9. cap. 14. Verùm maximè curandum est

A curatori, qui apes nutrit, cum aluos tractare debet, uti pridie castus sit ab rebus Veneris, nec nisi lotus accedat, abstineatque ferè ab omnibus redolentibus esculentis, ut sunt salsamenta, & rerum omnia eliquamina, itemq; fœtentibus acrimoniis allij, vel ceparum, cæterarumq; rerum similibus.

Cum igitur certum sit, bestiolam hanc non ferre, & pungere homines recentes à Venere, quærit causam Plutarchus lib. de causis naturalibus, cap. 36. An quod animal munditiæ, & elegantie perquam studiosum, præterea olfactus sensu valet plurimum? Quum itaque impuri congressus propter impudicitiam, & immoderatam libidinem soleant esse immundiores, & citius ab apibus deprehendantur, & odium vehementius aduersus illos concipiunt, &c.

VOCISQ. RESVL. IMAGO) Sica ellatur echo etiam ab Horat. Ode 12. lib. 1. (*Quis recinet iocosa Nomen imago?*) Et eod. lib. Ode 20.

---- datus in theatro

Cum tibi plausus,

Chare Macenas eques, ut paterni

Fluminis ripa, simul & iocosa

Redderet laudes tibi Vaticani

Montis imago.

Est autem *ἠχὸς* (ut Aristotel. scribit in problemat.) *τυμὴ*. id, ἀπὸ φωνῆς τῆς νεώτης ἀνθρώπου. id est, echo tactio est nouissima, seu postrema vocis desinentis. Resonam appellant Latini, ut docet auctor Vocabularij latinogreci: & fit in locis leuibus, tortuosis & concauis, ut vallibus, & antris, & parietibus cameratis. Ex Lamb. in Horat. & Lucret. Varro de collocandis alueis. Hic enim sonus harum fugæ existimatur esse [quandoquidem per illam repulsionem, iniectionemq; sociis, alternis agitantur ictibus, & grauius quantuntur. Quod & Plin. confirmat lib. 11. cap. 19. *mimica & echo est, resultante sono, qui pauidas alterno pulsant ictu.*] De hac & Curtius lib. 3. Redditur & à Macedonibus maior exercitus numero, iugis montium, vastisque solitudinibus repercussis: quippe semper circum recta nemora, petraque, quantamcunque acceperere vocem, multiplicato sono referunt. Sed Lucanus quoque lib. 7. de echo loquens, Virgilium quodammodo retulit.

Excepit resonis clamorem in vallibus Arnus,

Peliacisq; dedit rursus geminare cauernis.

Lucret. lib. 2. *clamoreq; montes Icti reieciunt voces ad sidera mundi.* Idem lib. 4.

Pars solidis allisa locis reiecta sonorem

Reddit, & interdum frustratur imagine verbi,

Quæ bene cum videas, rationem reddere possis

Tute tibi, atq; aliis, quo pacto per loca sola

Saxa pares formas verborum ex ordine reddunt,

Palantes comites cum montes inter opacos

Querimus, & magna dispersos voce ciemus.

Sex etiam, aut septem vidi loca reddere voces,

Unam cum iaceres: ita colles collibus ipsis

Verba repulsantes, iterabant dicta referre.

Causam metamorphoseos, & naturam echus habes descriptam ab Ouid. lib. 3. principium duntaxat fabulæ apponam.

(cernos

Aspicit hunc (Narcissum) trepidos agitantem in retia

Vocalis Nympe, quæ nec reticere loquenti,

Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis echo.

Corpus adhuc echo, non vox erat: & tamen usum

Garrula non alium, quàm nunc habet, oris habebat.

His pro auctario libitum est addere epigramma perlepidum Ausonij.

Mm 3

Echo

Echo ad pictorem.

Vane quid affectas faciem mihi ponere pictor,
 Ignorantem, oculis sollicitare deam?
 Aeris, & linguae sum filia, mater inanis
 Indicij, vocem qua sine mente gero.

A

Extremos pereunte modos à finire auctens,
 Ludificata sequor verba aliena meis.
 Auribus in vestris habito penetrabilis Echo:
 Et si vis similem pingere, pinge sonum.

Quod superest, ubi pulsam hyemem sol aureus egit
 Sub terras, cælumq; æstiva luce reclusit:
 Illæ continuò saltus, sylvasq; peragrant,
 Purpureosq; metunt flores, & flumina libant
 55 Summa leues. hinc nescio qua dulcedine lætæ
 Progeniem, nidosq; fouent: hinc arte recentes
 Excudunt ceras, & mella tenacia fingunt.
 Hinc ubi iam emissum caueis ad sidera cæli
 Nare per æstatem liquidam suspexis agmen,
 60 Obscuramq; trahi vento mirabere nubem,
 Contemplator: aquas dulces, & frondea semper
 Tecta petunt: huc tu iussos asperge saporis,
 Trita meliphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
 Tinnitusq; cie, & Matris quate cymbala circum.
 65 Ipsæ confident medicatis sedibus, ipsæ
 Intima more suo sese in cunabula condent.

VBIPVLSAM HYEM. SOL.) Hyeme conduntur B plebs generetur cum regibus: qui ubi euolandi vires adepti sunt, consortia dedignantur vetustiorum, multoque magis imperia. Idem cap. 12. Est & illa vernaculi examinis cura, si fortè prædicto tēpore facta eruptione patriam fastidians sedem, longiorem fugam denuntiavit. Id autem significat, cum sicapis euadit vestibulum, ut nulla intro reuolet, sed se confestim leuet sublimius. Crepitaculis æreis, aut testarum plerumq; vulgò iacentium sonitu terreatur fugiens iuuentus.

SUB TERRAS EGIT) Secundum phylicos, qui dicunt, tempore quo hic hyems est, æstatē esse sub terris: & versa vice, cum hic æstas, illic hyemem. Quod etiam Lucretius exequitur, & trahit in argumentum putrealem aquam, quæ æstate frigidissima est, hyeme verò calidissima. Seruius.

Sed præstat intelligere sub terras, id est, ad antipodas, quibus tum hyems est, cum nobis æstas. Vniuersæ prouolant, si dies mitis futurus est, inquit Plin. lib. 11. cap. 10. prædiuinant enim ventos, imbresque, & tunc se continent tectis. Itaque temperie cæli (& hoc inter præscita habent) cum agmen ad opera processit, aliæ flores aggerunt pedibus, aliæ aquam ore, guttasque lanugine totius corporis: quibus est earum adolescentia, ad opera exeunt, & supradicta conuehant: seniores intus operantur.

CÆLVMQVE ÆSTIVA LVCEM RECLVSIT) Per hyemem cælum videtur clausum, quia plerumque altis nubibus, & nebulis obiectum, & rarius videmus solem: æstate cælum est purius, & aspiciamus solem pæne quotidie, qui sua luce recludit, & aperit oras illas cælestes. 55

PVRPVREOSQVE METVNT FLORES) Non tantum purpureos, id est, rubentes, sed aliorum quoque colorum. species posita est pro genere: & purpurei flores cæteris sunt ad aspectum gratiores. 55

NESCIO. Q. DVL. LÆTÆ) Georg. lib. 1. de cornis. Nescio qua præter solitum dulcedine læti.

PROGENIEM) Sic quoq; vocat hirundinum pullos lib. 12.

HINC VBI IAM EMISSVM CAVEIS AD SIDER.) Columella lib. 9. cap. 9. Apes diligentiores postulant curam, cum vernant, & exundant nouis fœtibus, qui nisi curatoris obsidio protinus excepti sunt, diffugiunt: quippe talis est apium natura, ut pariter quoq;

plebs generetur cum regibus: qui ubi euolandi vires adepti sunt, consortia dedignantur vetustiorum, multoque magis imperia. Idem cap. 12. Est & illa vernaculi examinis cura, si fortè prædicto tēpore facta eruptione patriam fastidians sedem, longiorem fugam denuntiavit. Id autem significat, cum sicapis euadit vestibulum, ut nulla intro reuolet, sed se confestim leuet sublimius. Crepitaculis æreis, aut testarum plerumq; vulgò iacentium sonitu terreatur fugiens iuuentus.

Varro lib. 3. Cum examen exiturum est (quod fieri solet, cum adnatæ prosperè sunt multæ, ac progeniem veteres emittere volunt in coloniam, ut olim crebrò Sabini factitauerunt propter multitudinem liberorū) huius duo solent præire signa. Vnum, quod superioribus diebus maximè vespertinis, multæ ante foramen ut vix, aliæ ex aliis pendent conglobatæ. Alterum, quod cum iam euolaturæ sunt, aut etiam inceperunt, consonant vehementer, proinde ut milites faciunt, cum castra mouent. Quæ primò tum exierant, in conspectu volitant, reliquas, quæ nondū congregatæ sunt, respectantes, dum cōueniant. Cum à mellario id fecisse sunt animaduersæ, iaciundo in eos puluerem, & circum tinniendo ære, perterritas quò voluerit perducet: Idem, non ut muscæ liguriunt, quod nemo has videt, ut illas in carne, aut sanguine, aut adipe. Ideo modò confidunt, in quo est sapor dulcis.

Plin. lib. 11. cap. 20. Gaudet plausu atque tinnitu æris, eoq; conuocantur: quo manifestum, auditus quoq; inesse sensum. De quare Aristot. ambigit: sic namque apud eum est Histor. lib. 9. cap. 40. Gaudere etiam plausu atque sonitu apes videntur. Quapropter tinnitu æris, aut fictilis conuocari eas in aluum aiunt. Quanquā incertum est an audiant, & voluptate ne, an formidine id faciant.

NARE PER ÆSTATEM) Nare pro volare, sicut contrà volare pro nare, seu natate, reciproca metaphoræ.

OBSCVRAM NVBEM) In extremo libro, ruptis effertur.

fferuere costis Immenſusq; trahi nubes. De militibus Tur- A
nilib. 7. *Inſequitur nimbus peditum.*

FRONDEA TECTA PETVNT) Arborea sine con-
trouersia intelligit. Lucret. lib. 1. nidos ipsos auium in ar-
boribus, frondiferas domos vocat.

TRITA MELIPHYLLA) Melissophyllon, vel
meliphyllon, quasi folium apium, & melleum, siue
melitum folium, iucundissimum apibus: unde hac
herba solent conficere aluearia rustici, si quando apes
reuocare cupiunt, dum aufugerunt.

CÆRIN. IGNOB. GRAM.) Vile, ubiq; nascens.

TINNITVS QVE CIE, ET MATRIS) Catull. de
nupt. *Aut tereti tennes tinnitus are ciebant.* Mater in-
telligenda Cybele, in cuius sacris sacerdotes eius Galli
pullare cymbala, actympana consueuerant. Propter
cymbala porro, & montes, apes Musarum volucres exi-
stimatas, his verbis auctor est Varro lib. 3. cap. 16. Quæ
apes cum causa Musarum esse dicuntur volucres, quod
& si quando displicatæ sunt, cymbalis, & plausibus, &
numero reducuntur in locum vnum, & ut Musis Heli-
cona, atq; olympum attribuerunt, sic his floridos, ac in-
cultos natura attribuit montes.

Sin autem ad pugnam exierint (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu)
Continuoq; animos vulgi, & trepidantia bello
70 Corda licet longè præsciscere. namq; morantes
Martius ille æris rauci canor increpat: & vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisq; coruscant:
Spiculaq; exacuunt rostris, aptantq; lacertos:
75 Et circa regem, atq; ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisq; vocant clamoribus hostem.
Ergo vbi ver nactæ ludum, camposq; patentes,
Erumpunt portis, concurritur: æthere in alto
Fit sonitus, magnum mistæ glomerantur in orbem,
80 Præcipientesq; cadunt. non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
INGENTES ANIMOS ANGVSTO IN PECTORE VERSANT,
Vsq; adeo obnixa non cedere, dum grauis aut hos,
85 A ut hos versa fuga victor dare terga coegit.
Hi motus animorum, atq; hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compressa quiescent.

SIN AVTEM AD PVGNAM EXIERINT) Apes B
& inter se, vnus examinis sociæ, & cum aliis prælian-
tur. Flagrant odio breues contra longas, easque al-
ueis pellere conantur, ait Aristoteles lib. 9. cap. 40.
Columella lib. 9. cap. 9. Ferè ante triduum, quam e-
ruptionem facturæ sunt, velut militaria signa mouen-
tium tumultus, ac murmur exoritur, ex quo, ut ve-
rissime dicit Virgilius, *Corda licet vulgi præsciscere*, &
quæ sequuntur. Itaque maximè obseruari debent,
quæ istud faciunt, ut siue ad pugnam eruperint (nam
inter se tanquam ciuilibus bellis, & cum alteris quasi
cum externis gentibus præliantur) siue fugæ causa se
proripuerint, &c. Plin. libro 11. cap. 17. Quod si de-
fuerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faci-
unt rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem:
& si custos adsit, alterutra pars, quæ suis fauere sentit,
non appetit eum. Ex aliis quoque sæpe dimicant caus-
sis, easque acies contrarias duo imperatores instruunt,
maximè rixa in conuehendis floribus exorta, & suas qui-
buscunque euocantibus.

REGIBVS INCESSIT DISCORDIA) Incesse-
re, pro laceßere, insectari, molestiam exhibere, con-
turbare, nunc datiuo, nunc accusatiuo iungitur. Liuius
lib. 9. Tanta cura patres incessit, ut pariter eam susce-
ptam, neglectamque timerent. Idem decad. 4. lib. 7.

Timor incessit Liuium, ne auxiliares circumuenirent-
tur. *ὁ φόβος ἐπέσκηπεν Λιβίου.* Sallustius, mulieribus insoli-
tus timor incesserat. Quintil. de Seneca lib. 10. cap. 1. Sed
potioribus præferri eum non sinebam, quos ille non
destiterat incessere. *λόγος βάλλειν, ἀπεπηλάνησεν.* Hæc Bu-
dæus in Pand.

MART.ÆRIS RAVCI CANOR) Lib. 8. *Et rauco
strepuerunt cornua cantu.* Aristot. lib. 8. de histor. animal.
ὅταν ὁ ἀφροσύνης μέλλῃ γίνεσθαι, φωνὴ μονότῃς, ἢ ἰδιὸς γίνεῃ ὁ
τινὰς ἡμέρας. Suprà ex Varrone: consonant vehementer,
proinde ut milites faciunt, cum castra mouent.

FRACT. SONIT. IMIT. TVBAR.) Innuit frago-
rem Virgilius, & stridorem æreum tubarum, qui rum-
pi & refringi magis, quam edividetur: quem murmur
tumultuantium apum quodammodo imitatur. Ani-
maduertendum autem, physicè poetam fractos tuba-
rum sonitus dixisse, quasi refractos: cum æs & corporis
soliditate, leuitate, & concauitate sit ad sonorum gene-
rationem, & redditionem metallorum accommodatissi-
mum, ut docet Aristot. lib. de animo 2. *ὅτι τῶν τυγχόντων πλη-
γὴ ὁ φόβος*, &c. Non autem in hanc sententiam fra-
ctos sonos accipit Tacitus lib. 14. Annal. sed pro mol-
libus vsurpauit, ubi non de permissa solum iuris licen-
tia, sed & vi adhibita agit, & ad scenam compulsa no-
bilitate Romana, his verbis. Ac iustitiam augurij, &
decurias

decurias equitum, egregium iudicandi munus exple-
turas, si fractos sonos, & dulcedinem vocum perire au-
dissent.

TVM TREPIDÆ) Trepidare est festinare. *Aeneid.*
9. *Ne trepidate meas Tencri defendere naues.* Ergo hic
trepida; festina. Nonius.

PENNISQ. CORVS.) Pennas vocat alas, quibus,
ut aues pennarum auxilio, volant.

AD PRÆTORIA DENSÆ MISCENT.) Castren-
se vocabulum ad apum tumultum transtulit. Est enim
in expeditione prætorium, ubi præfectus exercitus præ-
fidet, & ius dicit, ut in vrbe ubi Prætor. Hinc & ex sen-
tentia Columellæ, & Palladij prætoria in rusticis prædi-
is ampla ædificia accipiuntur. Vnde tradit Vlpianus, ru-
sticorum prædiorum seruitutes esse, licere altius tolle-
re, & officere prætorio vicini, vel cloacam habere, duce-
re per vicini domum, vel prætorium. Hinc Martial. lib.
10. ridet Otacilium, qui supra facultates imitari studeat
hortorum, & ædificiorum Torquati magnificentiam.

Ad lapidem Torquatus habet prætoria quantum,
Ad quantum breueris emit Otacilius, &c.

German. * De prætorij positura, magnitudine, partibus exquisi-
tè agit Lipsius *Milit. Rom. lib. 5. dialog. 2.* Quod ait Poëta, ipsas circa
regem densas esse, faciunt id etiam extra alueum. *Plin. cap. 17. cu-*
ius verba recitabuntur infra, ad illud, Præterea regem non sic Æ-
gyptus, &c.

ERGO VBI VERNACTÆ SVDVM) Nactæ ido-
neam dimicandi occasionem, sudo aëre, & aprico campo,
in hostem impetum faciunt, & magna alacritate concur-
runt: sublatoque murmure, & bombis, militari more,
nunc agmen quadratum efficiunt, nunc in orbem glo-
merantur. Quæ in in acie victæ sunt, hæ præcipiti casu
in terram desuper exanimis labuntur: non aliter, ac si
vel grando ex aëre, vel glandes ex fulminata ilice decidat.

CONCURRITVR) Horat. *Sat. 1. lib. 1. quid enim?*
concurrunt, hora Momento aut cita mors venit, aut victo-
ria leta. *Aeneid. 7. raptis concurrunt undiq; telis.* Et lib. 12.
mibi ius concurrere soli.

IPSI PER MEDIAS ACIES) Reges ipsi in me-

dia acie, similes exhortantibus obseruantur, & angustis
corporibus animos ingentes præ se ferunt. Neq; enim
prius pugna excedunt, quam pars alterutra succumbat,
& victoribus tergum vertat.

INGENTES ANIMOS) Stat. *lib. 1. Thebaid. 10.*
tosq; infusa per artus Maior in exiguu regnabit corpore
virtus. Homer. de Tydeo *Iliad. 2. Τυδεὺς τοι μᾶλ' ἐν*
δέμας, ἀλλὰ μαχητής. Seruius. Quem versum expressit
nescio quis, Lusibus in deum hortorum.

Utilior Tydeus, qui, si quid credis Homero,

Ingenio pugna, corpore parvus erat.

Et in antiquo lapide Romæ epigramma lepidissimum
incisum est, in quo versus hic legitur, *Corpore in exiguu*
res numerosa fuit. Vrsin. * Proverbiale carmen, in quemlibet
masculum animosum, & imperterritum, Ingentes animos angusto
in corpore versant: quemadmodum & græcum Homeri a me addu-
ctum de Tydeo. Nota elegantem antithesin, ingentes animos, an-
gusto corpore. Talis & illa Horatij de formica *Sat. 1. lib. 1.* Paruula
(nam exemplo est) magni formica laboris.

HI MOTVS ANIM. ATQ. H. CERT. T) Quan-
ti, quantaque iam descripta sunt, ironia est.

PVLVERIS EXVI IACTV) Pugna quidem vel vi-
nius inter se dissidentis, vel duorum examinum discor-
dantium facile compescitur: nam ut idem (Virgilius) a-
it, *Pulueris exigui iactu compressa quiescent.* Aut mulso,
passoué, aut alio quouis liquore simili resperfa, videlicet
familiari dulcedine sæuientium iras mitigante: nam ea-
dem mirè etiam dissidentes reges conciliant. Sic Colu-
mella cap. 10. Varro lib. 3. Cum a mellario id fecisse sunt
animaduersa, iaciendo in eas puluerem, & circumtin-
niendo are, perterritas quò voluerit perducet. *Plin. cap.*
17. Quæ dimicatio iniectu pulueris, aut fumo tota dis-
cutitur. Reconciliantur verò lacte, vel aqua mulsa. V-
terq; Plin. puta, & Columella, mutuatus est à Varrone.
Quæ crebrius inter se pugnabunt, inquit ille, aspergi eas
oportet aqua mulsa, quo facto nò modo desistit pugna:
sed etià conferciunt se lingentes, eo magis si mulso sint
asperfa, quo propter odorem audius applicant se, atq;
obstupescunt potantes.

Verum vbi ductores acie reuocaueris ambos,

Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,

90 Dede neci: melior vacua sine regnet in aula.

Alter erit maculis auro squalentibus ardens:

(Nam duo sunt genera) hic melior, insignis & ore,

Et rutilis clarus squamis: ille horridus alter

Desidia, latamq; trahens inglorius aluum.

95 Vt binæ regum facies, ita corpora gentis.

Namq; aliæ turpes horrent, ceu puluere ab alto

Cum venit, & terram sicco spuit ore viator

Aridus: elucent aliæ, & fulgore coruscant,

Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.

100 Hæc potior soboles: hinc cæli tempore certo

Dulcia mella preme: nec tantum dulcia, quantum

Et liquida, & durum Bacchi domitura saporem.

DUCTORES ACIE REVO.) Sunt enim sæpe plu-
res vnus populi duces, & quasi procerū seditione plebs
in partem diducitur: quod frequenter fieri prohiben-
dum est, quoniam intestino bello totæ gentes consu-
muntur. Itaque si constat principibus gratia, manet pax
incruenta. Sin autem sæpius acie dimicantes notaueris,

Duces seditionum interficere curabis: dimicantium ve-
rò prælia prædictis remediis sedantur. Columella cap. 9.
Ne omittamus Varronem. Præterea ut animaduertat,
ne reguli plures existant. Inutiles enim fiunt propter
seditiones. Et ut quidam dicunt, tria genera cum sint
ducum in apibus, niger, ruber, varius, qui ita melior, ut expedi-

ut expediat mellario cum duo sunt eadem aluo, interficere nigrum, quem scit cum altero rege esse seditiosum, & corrumpere aluum, quod fuget, aut multitudine fugetur.

DEDE NECI) Plaut. Afinar. *Curtu, obsecro, immérito meo me morti dedere optas.*

MELIOR) id est, fortior, valentior. Sic Græci, ἀμείων, ὑπερείων, ὑπέρβιον.

VACVA IN AVLA) Non ita dixit vacua aula, quomodo 2. Æneid. vacua atria: sed vacua ab rege altero, siue ductore, ut ipse appellauit.

ALTER ERIT MACVLIS) Columella cap. 10. Sunt autem ij reges maiores paulò, & oblongi magis, quam ceteræ apes, rectoribus crutibus, sed minus amplis, pinnis pulchri coloris, & nitidi, leuesque, ac sine pilo, siue spiculo: nisi quis fortè plenior quasi capillum, quem in ventre gerunt, aculeum putet, quo & ipso tamen ad nocendum non vtuntur. Quidam etiam infusci, atque hirsuti reperiuntur, quorum pro habitu damnabis ingenium. Deinde ipsos Maronis versus adducit. Plin. lib. 11. cap. 16. Reges plures inchoantur, ne desint. Postea ex his soboles cū adulta esse cæpit, concordī suffragio deterrimos necant, ne distrahant agmina. Duo autem genera eorum, melior rufus, quam niger, variusque, omnibus forma semper egregia, & duplo quam ceteris maior, pene breuior, crura recta, ingressus celsior, in fronte macula ceu quoddam diadema candicans. Multum etiam nitore à vulgo differunt.

LATAMQ. TRAH. INGLOR. ALVVM) Quod de lata aluo dicitur, nimirum & prisci imperatores in habendo delectu nimium denso ventre militem reliciebant. Sed nec generosis apibus aluus protensior conuenire videtur, cum compressiore, & graciliore corpore gens apum genuina esse soleat: vnde & per translationem σφινκιδες dicuntur non solum macilenti, rarique sed & qui cincti sunt strictiore & expeditiore, εὐζωνοι, & εὐζωστοι. σφινκιδες liquidem vespa, & apes. German.

VT BINÆ REGVM FACIES) Faciem totius corporis formam posuit prudens antiquitas. Ut ab aspectu species, à fingendo figura, ita à factura corporis facies. Plaut. Pænulo. *Sed earum nutritrix qua sit facie, mihi expedit: statura non magna, corpore aquilo, ipsa est.* Pacui. Niptris. *Ætate integra, feroci ingenio, facie procera virum.* Sallust. Historiar. lib. 2. Sardinia in Africo mari, facie vestigij humani, in occidentem, quam in orientem latior. Hæc Nonius.

NAMQ. ALIÆ TVRP.) Quemadmodum supra ex adiunctis duo genera regum, ita hic ex adiunctis quoque totidem iis respondentia apum genera describuntur. Varias autem species fecisse Aristotelem, & eum hoc

Aluco sequutum esse Maronem, affirmat Columella cap. 3. libri iam centies à me nominati. Aristoteles, inquit, in iis libris, quos de animalibus conscripsit, apum, siue examinum genera complura demonstrat, earumque alias vastas, sed glomerosas, easdemque nigras, & hirsutas apes habet: alias minores quidè, sed æque rotundas, & infusci coloris, horridique pili: alias magis exiguas nec tã rotundas, sed obesas tamè, & latas, coloris meliusculi: nonnullas minimas, gracilesque, & acuti aluei, ex aureolo varias, atque leues: eiusque auctoritatem sequens Virgilius, maxime probat paruulas, oblongas, leues, nitidas, ardentes auro, & paribus lita corpora guttis, moribus etiam placidis. Nam quanto grandior apis, atque etiam rotundior, tanto peior. Si verò sauior, maxime pessima est: sed tamen iracundia notæ melioris apium facile delinitur assiduo interuentu eorum, qui curant aluearia: nam cum sapius tractantur, celerius mansuescunt.

Plin. cap. 18. Apes sunt & rustica, sylvestresque, horrida aspectu, multo iracundiores, sed opere ac labore præstantes. Urbanarum duo genera. Optima breues variæque, in rotunditatem compactiles: deteriores longæ, & quibus similitudo vesparum: etiamnum deterrimæ ex iis pilosæ. In Ponto sunt quædam albæ, quæ bis in mente mella faciunt. Circa Thermodontem autem fluium duo genera: aliarum quæ in arboribus mellificant: aliarum quæ sub terra, triplici cerarum ordine vberissimi prouentus. Varro quoque alias feras, alias cicures facit. Feras quæ in syluestribus locis pascunt: cicures, quæ in cultis, &c.

PARIBVS LITACORP. GVTTIS) Hoc est, maculis notata, & distincta, quod idem dixit alibi, *sparsis etiam nunc pellibus albo.* Item, *maculose tegmine lyncis.* Iouian. de Aspirat. lib. 1.

HINC CÆLI TEMP. CERTO) Ex sobole igitur illa meliore, certis statisque anni temporum vicibus (verno & autumnali) mella dulcissima, & liquidissima colliges, quibus si vinum permisceas, optimum mulsum efficies. οὐβόμελι.

DVLCIA MELLA) Lacti, & melli sæpissimè epitheton, dulce adiungitur. De utroque lib. 2.

Huc accedit, uti mellis lactisque liquores jucundo sensu lingue tractentur in ore.

Adagium, mellis medulla, de re mirandum in modum suauis. Huius notæ sunt apud Plautum, *O melle dulci dulciorem mihi es tu,* &c. Ponitur vox mellis sapius in blandimentis apud eundem Comicum, & melliculum. Apud alios mellitus. Æneid. dulce nectar vocauit.

ET LIQVIDA) Liquida interpretare, defecata, sine sordibus: nam quæ non fluunt, mala sunt. Sanè maiores vina asperima mellis dulcedine temperabant. Seruius.

At cum incerta volant, cæloque examina ludunt,

Contemnuntque fauos, & frigida tecta relinquunt:

105 Instabiles animos ludo prohibebis inani.

Nec magnus prohibere labor: tu regibus alas

Eripe: non illis quisquam cunctantibus altum

Ire iter, aut castris audebit vellere signa.

Inuitent croceis halantes floribus horti,

110 Et custos furum, atque auium, cum falce saligna

Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

Ipsè thymum, pinosque ferens de montibus altis,

Tecta serat late circum, cui talia curæ:

Ipsè labore manum duro terat, ipse feraces

115 Figat humo plantas, & amicos irriget imbres.

CÆLOQ. EXAM. LVDVNT) Plin. libr. II. cap. 20. Efecto opere, educto fœtu, functæ munere omni, exertationem tum solemnem habent: spaciataq; in aperto, & in altum data, gyris volatu editis, tum demum ad cibum redeunt.

FRIGIDA TECTA) melle vacua, inoperosa, ubi non sit opus. Contrarium, *Fervet opus*. I. Æneid. de iisdem apibus. Vox *frigere*, metaphora quadam de iis dici solet, qui lentè quippiam, & remissè tractant, qui in negotio tardius, segnius procedunt, immò qui cessant. Etia de rebus, quarum vigor definit, quæ non feruent, & calent quodammodo, nec cursum suum tenent. Teren. *Sine Cerere & Baccho friget Venus*. Cic. in Verrem. Cum omnia iudicia frigerent. In Philipp. Iacent beneficia Nuncula friget Antonius. Epist. lib. 8. Quod tibi supra scripsi, Curionem frigere, iam calet.

TV REG. ALAS ERIPET) Columella cap. 10. Qui ramentum & cipse spoliandus est alis, ubi sapius cum examine suo conatur eruptione facta profugere. Nam veluti quadam compede retinebimus erronem ducem detrahitis alis: qui fugæ destitutus præsidio, finem regni non audet excedere: propter quod ne ditionis quidem suæ populo permittit longius euagari. Plin. cap. 17. Si quis alam regi detruncet, non fugiet examen.

CASTRIS VELL. SIGN.) Vide lib. II. ubi primum vellere signa. Annuerint superi. Palladius lib. I. confirmat, apes non esse discessuras, si oribus vasculorum primogeniti vituli sterco allinamus.

INVITENT CROCEIS) Deinde etiam hac ratione non inuitas in apiario suo continebit apes: si hortum apiarij (quod supra præcepimus, cum de alveis constituendis ageremus) fragrantissimis herbis, & floribus, apum naturæ convenientibus diligenter conferet. Præterea cum nullum sit tempus, quo non curam desiderant apes, eamque multò diligentior, cum vernant, & novis exundant fœtibus, idcirco ne assiduus procurator desit, Priapus in vestibulo apiarij cum falce saligna ponatur: ut & fures auesque arceat, & apes diuina quadam custodia, & perenni tutela conferuet. In primis autem boni curatoris est, ut hortum suauissimis floribus atque herbis ipse conferat: ipse arbores idoneas circa apiarium plantet: ipse manus operi ac laboribus admoveat: ipse stirpes, & plantas terræ infigat: ipse aquas in plantas infundat.

ET CUSTOS FVRVM) Macrobi. libr. 3. Saturnal. cap. 6. producit hunc versum, *Et custos furum*, &c. sic ait. Hic utique custodem prohibitorum auium, furumque significat, ut fortasse ibi, Æneid. II. *At Trinie custos iam dudum in montibus Opis*, quæ se prohibuerit, & continuerit à sacris. Eodem modo Philargyr.

A Hic custos, inquit, pro observator, & prohibitor. Et alibi, *hortorum custos cum falce saligna*. Eclog. 7. *custos es pauperes horti*. Horat. sat. 8. lib. 1.

— ego furum auiumq;
Maxima formido: nam fures dextra coercet,
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa.

Lactantius lib. 2. cap. 4. prolatis versibus Horatij è satyra iam nominata.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus, scammum faceretne Priapum,
Maluit esse deum: deus inde ego furum, auiumq;
Maxima formido.

B Quid, inquit, maiestatis possunt habere simulacra, quæ in homunculi potestate, vel ut aliud fierent, vel ut omnino non fierent? quis non sit tanto hoc custode securus? Fures enim tam stulti sint, ut Priapi tentiginem timeant, cum aues ipsæ, quas terrore falcis, aut inguinis abigi existimant, simulacris fabrefactis, id est, hominum planè similibus infideant, nidificent, inquinant: sed Flaccus, ut satyrici carminis scriptor, derisit hominum vanitatem. Deniq; poeta maximus, homo in cæteris prudens, in hoc solum non poeticè, sed aniliter despuit, quum illis emendatissimis libris (Georgicorum) etiam fieri hoc iubet, his versiculis.

Et custos furum, atq; auium cum falce saligna
Hellepontiaci seruet tutela Priapi.

HELLESPONTIACI) Propter Lampfacum urbem Helleponti, quod ibi natus esset, unde & Lampfacus & Lampfacenus deus est cognominatus. De hoc deo vide Gyrard. Syntag. 9. Natal. Comit. lib. 5. cap. 15.

PINOSQ. FERENS) Pinus appellatur non tantum vasta illa arbor, sed virgultum quoddam, quod perpetuam viriditatem retinet. Columella enim lib. 9. ubi de pabulis apum disputat, enumeratis iam herbis, quæ gratæ ipsis sunt, addit. Posthæc frequens sit incrementi maioris furculus, ut rosmarinus, & vtraq; cythus, est enim sativa, & altera suæ spontis: itemq; semper virens pinus, & minor ilex, nam prolixior ab omnibus improbatur. Non intelligere autem hunc eum scriptorem ingentem pinum, constat: neq; enim rectè inter furculos poneretur: & cum flores suaves non fundat, accommodata esse apibus non potest. Nec igitur verisimile est, Virgilium immensam illam arborem significasse, sed eandem quam Columella. Victor. lib. 25. cap. 5.

AMICOS IR. IMB.) Quamvis consuetudine solum agmen cælestium aquarum, & pluviarum soleamus imbrem vocare, tamen ex hoc loco docet Nonius, etiam ad alias aquas posse traduci. Variat igitur auctoritas.

Atq; equidem, EXTREMO NI IAM SVB FINE LABORVM

VELA TRAHAM, ET TERRIS FESTINEM ADVERTERE PRORAM:

Forsitan & pingues hortos quæ cura colendi

Ornaret, canerem: biferiq; rosaria Pesti:

120 Quoq; modo potis gauderent intybariis,

Et virides apio ripæ: tortusq; per herbam

Cresceret in ventrem cucumis: nec sera comantem

Narcissum, aut flexi tacuissim vimen acanthi,

Pallentesq; hederas, & amantes littora myrtos.

125 Namq; sub Oebaliæ memini me turribus altis,

Quà niger humectat flauentia culta Galefus,

Corycium vidisse senem: cui pauca relictæ

Iugera

- Iugera ruris erant. nec fertilis illa iuuen-
 Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
 130 Hic rarum tamen in dumis olus, albaq; circum
 Lilia, verbenasq; premens, vescumq; papauer,
 Regum æquabat opes animis: feraq; reuertens
 Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemptis.
 Primus vere rosam, atq; autumnno carpere poma,
 135 Et cum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
 Rumperet, & glacie cursus frænaret aquarum:
 Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
 Æstatem increpitans seram, zephyrosq; morantes.
 Ergo apibus fœtis idem, atq; examine multo
 140 Primus abundare, & spumantia cogere pressis
 Mella fauis: illi tiliæ, atq; vberima pinus.
 Quotq; in flore nouo pomis se fertilis arbor
 Induerat, totidem autumnno matura tenebat.
 Ille etiam feras in versum distulit vltimos,
 145 Eduramq; pyrum, & spinos iam pruna ferentes,
 Iamq; ministrantem platanum potantibus vmbra.
 Verum hæc ipse EQVIDEM SPATIIS EXCLUSVS INIQVIS
 PRÆTEREO, ATQVE ALIIS POST ME MEMORANDA RELINQVO.

ATQVE EQVIDEM EXTREMO NI IAM) At-
 que equidem res ipsa, & suscepti operis ratio postulare
 nunc videtur, vt hoc loco aliquid de cultu hortorum,
 herbarumque præcipiam. Nam quia apes sine floribus,
 & herbarum auxilio pabulari, & opera sua conficere ne-
 queunt, dicendum iam erat, quæ ratio sit plantandi om-
 nis generis flores, & quo pacto ferendæ, & aquis rigan-
 dæ herbæ, ceu intybus, apium, cucumis, narcissus, acan-
 thus, hederæ, myrti, & consimiles. Equidem Tarenti me
 videre memini senem quendam Cilicem, eius oppidi
 peregrinum ciuem: cui cum à patre relicta esset parua
 villa, & agellus paucorum iugerum, neque vel pecudi
 pascendæ, vel segeti educandæ, vel vitibus conferendis i-
 doneus, ipsum circa villam in dumis, solo sterili pulcher-
 rimas herbas, lilia, verbenas, & papauera obseuisse, & re-
 gias opes ex agro diligenter confito reportasse, suamq;
 mensam, quotiescunque noctu domum reuertebatur,
 cibus inemptis, ac proprio solo educatis, lautissime in-
 struxisse. Nam primus ille vere rosas decernebat: pri-
 mus autumnno poma ex arboribus capiebat: primus
 hyeme tristissima, quando gelu omnia essent obruta,
 & glacie hyberna terra & aqua constricta, herbas, & fo-
 lia acanthi stringebat, primus temporis moram accu-
 fabat, quod ætas non properaret, vt ipse operas suas
 in horto colendo posset perficere. Idem hic apibus
 tam fœtis, quam nouo examine primus abundabat: pri-
 mus, fauis expressis mella colligebat. Sed & arborum
 optimarum, ceu tiliarum, & pinuum prouentu nun-
 quam destituebatur. Nam quotquot gemmas quæ-
 uis arbor vere protruserat, totidem matura poma au-
 tumno proferebat. Quippe tanta diligentia colebat
 arbores, tantoque ordine disponebat, vt vltimorum, &
 pyrorum à se consitarum fructus perciperet, & spini,
 quas ille plantarat, pruna ferrent, & platani hominibus
 vmbra præberent. De his omnibus dicendum es-
 set. Sed cum in extrema parte operis mei verfer, & si-

anem addere huic descriptioni iam dudum properem, hoc
 argumento lubens superse deo, aliisq; post me scriptu-
 ris hanc materiam relinquam.

Elegantissime, suauissimeq; laudat hortos, quam-
 que multos illustres viros eorum studium atque cultu-
 ra tenuerit, demonstrat Lipsius de Constantia libr. 2.
 cap. 2. & 3. Vtrum porro Columella rectè fecerit, qui
 relictam à Virgilio descriptionem de hortorum olerum-
 que cultu ipse occupauit, & eidem librum proprium
 dedit, legendus auctor magis indifertus, quam indo-
 ctus, & paucis notus, Ang. Decembrius Politia litte-
 rariæ libr. 1. cap. 11. Ipsum Columellam rationem facti
 sui edentem audiamus, præfat. libr. 10. Isque (cultus
 hortorum) sicut institueram, prosa oratione prioribus
 subnecteretur, nisi propositum meum expugnasset fre-
 quens tua postulatio, quæ peruenit, vt poeticis numeris
 explerem Georgici carminis omittas partes: quas tamen
 & ipse Virgilius significauerat, posteris se memoranda
 relinquere: neque enim aliter istud nobis fuerat auden-
 dum, quam ex voluntate vatis maximè venerandi: cu-
 ius quasi numine instigante ingressi sumus tenuem ad-
 modum, & pæne viduatam corpore materiam, &c.
 Plin. lib. 14. proœmio. Nec decreuit quarundam re-
 rum humilitas, sicut & in animalibus fecit. Quanquam
 videmus Virgilium præcellentissimum vate, ea de caus-
 sa hortorum dotes fugisse: è tantisque quæ retulit, flo-
 res modò rerum decerpisse, beatum felicemque gra-
 tiæ quindecim omnino generibus vuarum nominatis,
 tribus oleæ, totidem pyrorum, malo verò tantum Assy-
 rio, cæteris omnibus neglectis.

PING. HORT.) Hortus nominatur, quod semper ibi
 aliquid oriatur. Nam cū alia terra semel in anno aliquid
 creet, hortus nunquam sine fructu est. Isidor. lib. 17. c. 10.

BIFERI QVE ROSAR. PESTI) Oppidum Calabriae
 Pestum, propter cæli clementiam in anno bis fert rosas,
 Maio, & Septembri videlicet.

GAUD. INTYBA) De intybo dictum l. Georg. ibi, *Amen negligunt poetæ. Nunc hinc etiã de vilibus & contemptis elcis dictum dapes. Daps, inquit Festus, apud antiquos dicebatur res diuina, quæ fiebat aut hyberna semete, aut verna. Quod vocabulum ex græco deducitur, apud quos id genus epularum δαῖς dicitur. Itaq; & daptice se acceptos antiqui dicebant, significantes magnificè, & dapticum negotium amplum, & magnificum.*

ET VIR. APIO RIPÆ) Apium selinon Græcis, vide Carol. Steph. in horto. Ibidem de cucumere, & acantho. De narcisso eclog. 2.3. & 8. his inquam eius floris meminit.

AMAN. LIT. MYRT.) Georg. 2. *Littora myrtetis letissima.* Georg. 3. *Et amantes ardua dumos.* Sic sonat illud lib. 5. *huc dirige cursum: littus ama, & lanus stringat sine palmula cantes.*

SVB OEBALE) Oebalam arcem Tarentinam dicit, à Lacedæmonio Oebalo, longè petito epitheto, quia Lacedæmonij duce Phalanto Tarentum condiderunt. Philarg.

NIG. GALESVS) Nescit Erythræus, cur *niger* dicatur Galefus. Quod si *piger* legatur, inquit, conuenit sanè epitheton cum eo, quod de fluuio accolæ narrant, videlicet eum leniter admodum labi. Apud quem pagus incolitur, Galafus nuncupatus. Sed Turneb. lib. 4. cap. 14. dictum putat nigrum, quia profundus est & altus: solet enim aqua profunda nigrum colorem ducere: vnde & πηγή μελάνυδρ ab Homero, fons aqua abundans. Quid si autem nigrum Galefum dixit, ait Germa. vt nemus nigrum, lucum opacum, & vmbrosum dicimus: & Proper. ipsum illum Galefum vmbrosum? *Tu canis vmbrosi subter pineta Galefi.*

HVMECTAT) Quod noster *humeat*, Euripid. loquens de Nilo, in prologo Helenæ, dixit ὑγραίνει. Aristoph. in Thefmoph. νοτίζει. Idem Euripid. alibi laudans Crathin flumen eiusdem partis Italiæ, cuius Galefus, ὑγραίνει vsurpat. Vide Victor. lib. 26. cap. 8.

CORYC. SENEM) Aut à Coryco ciuitate Ciliciæ: aut nomen erit proprium, aut appellatiuum eius, qui more Corycio hortos excolit, &c. German. Huic seni Corycio valde respondet senex Veronen. quæ describit Claudian.

*Felix qui propriis animum transegit in aruis,
Ipsa domus puerum quem videt, ipsa senem,
& quæ sequuntur. Omnia porro ad laudationem quoq; vitæ rusticæ accommodari poterunt, quæ est lib. 2. Georg.*

RELICTI IVG. RV.) Relictum rus, desertum, & contemptum interpretes accipiunt. Alij patrium, & hereditarium interpretatur: vt Martial. *Res non parua labore, sed relictæ.* vt item bona quæ sita & relictæ classicis palam dicuntur, & iureconsultis. Relinquere enim & Latinis, & Græcis verbū est funebre, & testamentarium, vt ex oratoribus, historiographis, & poetis constat. Homer. Iliad. 6.

*Ἀτρεΐδης δ' ἐνὶ σκότειν' ἔλειπε πολυάργυρον δούλην,
Αὐτὰρ ὁ αὐτὴν δούλην ἀγαμέμνονι λείπει φορβήναι.*

Talem agrum potuit poeta innuere, qualem Horat. *anitus cum lare fundus.* German.

VE SCVM Q. PAP.) Lucret. lib. 1. *Nec mare quæ impendit vefco sale saxa peresa:* vbi aliqui salem vescum à facultate appetentiam excitandi, & irritandi edacè, tralatione ad saxa facta, interpretantur. Hic tamen vescum Seruius, quo vescimur, accipit, hoc est, edule, ἐσώδιμον, quæ contraria apparet superiori significatio. German.

REG. ÆQ. OPES ANIM.) Senec. in epist. ex Epicuro. Si ad naturam viues, nūquam eris pauper: si ad opinionē, nūquam eris diues. Exiguū natura desiderat, opinio immensum. Alibi idem, ni fallor, animus tuus diuitem se sentiat, non arca.

DAP. INEMP.) Sibi in horto suo natis, nullo pretio cōparatis. Horat. Ode 2. Epod. de rustica vita.

*Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemptas apparat.*

Dapes, ait Seruius alicubi, regum sunt, epulæ priuatorū. Vel, dapes deorum sunt, epulæ hominū. Sed hoc disci-

temptis elcis dictum dapes. Daps, inquit Festus, apud antiquos dicebatur res diuina, quæ fiebat aut hyberna semete, aut verna. Quod vocabulum ex græco deducitur, apud quos id genus epularum δαῖς dicitur. Itaq; & daptice se acceptos antiqui dicebant, significantes magnificè, & dapticum negotium amplum, & magnificum.

PRIM. VERE ROS.) Variæ sunt rosarum species, quas describit Plin. lib. 21. ca. 4. Vide præd. rust. Carol. Steph. in Horto. Flos ipse rosa: frutex, seu spina rosarium: locus rosarii confitus rosetum dici potest: pro quo etiam Plin. Columella, & alij sæpius rosarium. Flos est profectò, q de medicis Homerus ait, πολλὸν ἀντάξει ἄλλων. Putatur

Sapphus esse illa rosæ laudatio, sed solutis numeris, & metro in prosam à nescio quo conuerso. εἰ ταῖς ἀνθεσιν ἡ θελεν ὁ ζεὺς ἐπιθεῖναι βασιλέα, τὸ ρόδον αὐτῶν ἀνθέων ἐβασιλευε. γῆς δὲ κόσμος, φύλιν ἀλδάρσµα, ὁ φθαλµὸς ἀνθέων, λειµῶνος ἐρί- δηµα, καὶ λ. ὁ ἀστέριον ἐρωῖος πνεῖ, ἀφ' ἐσθίτην πρὸς ἐνεί- σι φύλλοις κοµᾶ, ἐκκινήτοις πεδίλοις τρυφᾷ, τὸ πᾶν τάλαντ' ὅ ζεφύ- ρω γαλά. Si floribus veller Iupiter imponere regem, rosā inter flores regnū obtineret. Terræ est ornamentum, plantarum decus, oculus florum, prati rubor, pulchritudo coruscans. Amore spirat, Veneris est conciliatrix, formosis foliis comata est, nobilibus frondibus luxuriat, calyx zephyro ridet. Sunt & illa non insuauiter in rosam ab Anacreonte cantata.

*Ῥόδον δὲ φέρονται ἀνδρῶν,
Ῥόδον ἔαρε μέληµα,
Ῥόδον δὲ διόισι τερπνά.*

*Rosa honor, decusq; florum,
Rosæ cura, amorq; veris,
Rosa calidum voluptas.*

Laudat iterum alibi Ode longiuscula, cuius initium Στρεφονόρου μετ' ἡρώ, &c. De scarabæo tradit lib. 8. Pierius, odore rosarum emori, quasi virtutē quantumuis masculā (nam sacerdotibus Ægyptiis virtutis, & ferociæ indicium fuit scarabæus) illecebris eneruari documento sit. Quod quidem ab Aristot. traditum, dat ansam hieroglyphico non insulso: si, puta, quis velit Hannibalem durum, Capuæ desidentem effæminatum pingere, scutum illi cum scarabæi signo tribuat, oras verò clypei rosarū fertis ambiat, aut quid huiusmodi. Ibidem Pierius quosdam illustres viros nominat, qui odorem rosarum ferre nequiverint, quos scarabæorum fratres fuisse dixeris. Ῥόδον appellatum Plutarchus ait, ὅτι ἐνύµα πολὺ τῆς ὀσμῆς ἀφ' ἡσέως, ὅρ ingenti odoris redundantia diffuat. Litteræ diuinæ, vt Cyprianus ait, gloriosam famam appellare solent odoramenta. Vnde Paulus, Christi bonus odor sumus. Pro martyribus hieroglyphicè poni rosas, à rubore sanguinis, ait Eucherius. Vide Pierium lib. 55.

Cur rosæ Veneri dicatæ sint, Fulgent. lib. 2. hæc causas statuit. Rosæ. n. & rubent, & pungunt, vt etiā libido. Rubet verecundiæ opprobrio, pungit peccati aculeo. Et sicut rosa delectat quidē, sed celeri motu temporis tollitur: ita & libido libet momentaliter, & fugit perenniter.

GLAC. C. F. A. QV.) Lucret. de flumine gelu durato, seu glacie asperato, lib. 6.

*Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
Et mora quæ flumines passim refranat cuntes.*

Idē posteriore versu significat, quod priore. Glacies fluuios moratur, & gelu durat aquas, facitq; glaciē. Ex similitudine autem lib. 1. glaciē aris dixit tenuē aris laminā, seu bracteam, quæ glaciē instar sit leuis, & rigida. *Tum glacies aris flāma denicta liquefit.* Iam q Virg. & Lucret. vtūtur metaphora ab equis ducta, Horat. sat. 3. li. 1. sumit à vinctis. *Thracane vos, Hebrusq; nivali compede vinctus.*

ÆSTATEM INCREPITANS SER.) Nonius adducens hunc locum, increpat, inquit, & increpat patria sunt: & est aut incusare, aut insultare. lib. 10. *Hostis amare, quid increpatas?* Et lib. 9. *Quem Turnus pariter cursu, telosq; secutus Increpat his victor.*

ILLI TILIAE) Intiliamas, & femina. Materies A
maris dura, robustiorq; ac nodosa, & odorator, cortex
crassior, ac detractus inflexibilis. Nec semen fert, aut flo-
rem vt femina, quæ crassior arbore, materia candida
præcellensq; est. Mirum in hac arbore, fructum à nul-
lo animalium attingi, foliorum corticisque succum esse
dulcem. Inter corticem ac lignum tenues tunicas mul-
tiplici membrana, è quibus vincula tiliæ vocantur: bre-
uissimæ earum phylaræ, coronarum lemniscis celebres,
antiquorumque honore. Plin. lib. 16. cap. 14.

POMIS SE ARBOS INDVERAT) Induere sa-
pius ita vsurpatum legas. Georg. 1. & cum se nux plurima
syluis Induet inflorem. Columella lib. 4. cap. 24. Non ita
se induunt vuis, vt nequeant maturitatem capere. Et
cap. 27. Est etiam sapientis rustici, reputare, num maiore
fructu vitis se induerit, quã vt perferre eum possit. Ibid.
Eaque vbi se frondibus, & vuis vestierint. Et libr. 5. cap.
47. Eximia tamen eius (oleæ) ratio est, quod leui cultu
sustinetur, & cum se non induit, vix vllam impensam
poscit. Cic. in Lucull. Philo in idipsum se induit, quod
timebat.

SERAS VLMOs) maiores, quod difficile est.

IN VERSVM DISTVLIT) in ordinem transtulit.
Per versum fortasse quincuncem intellexit.

EDVRAMQVE PYRVm) Ex, & e, in compositi-
one augent. Edurus apud Ouid. Nec tamen edure, quod
petit ille, nega. Exaugere, est valde augere. Sic excelsus,
& apud Plin. exalbidus. Vide collectan. Gifan. in Lucret.
verbo Eximius.

MINISTRANT. PLAT. POT. VMB.) De plata-
no, & potantibus sub ea, Horat. Ode. 11. lib. 2.

Cur non sub alta vel platano, vel hac

Pinn iacentes sic temere, & rosa

Canos odorati capillos

Dum licet, assyriaq; nardo

Potamus vncti?

Non temere Maro platanum potioribus concili-
at: quandoquidem, auctoribus Plinio, & Macrobio, pla-
tani vino exhilarantur, & aluntur: adeo vt Hortensius
petierit a Cicerone diem actionis commutari, quod esset
eo die iturus in Tusculanum ad platanos suas vino irri-

Nunc age, naturas, apibus quas Iuppiter ipse

150 Addidit, expediam: pro qua mercede canoros

Curetum sonitus, crepitantiaq; æra sequutæ,

Dictæo cæli regem pauere sub antro.

Solæ communes natos, consortia tecta

Vrbis habent, magnisq; agitant sub legibus æuum:

155 Et patriam solæ, & certos nouere penates:

Venturæq; hyemis memores, æstate laborem

Experiuntur, & in medium quæ sita reponunt.

NVNC AGE NATVR. APIBVS QVAS IVPPI-D
TER) Non solum in magnis robustisq; sed etiam exili-
bus, minutisq; animantibus dei sapientiam admirari li-
cet. Vide Basilium Homil. 9. in Hexaem. vbi ad hoc ip-
sum peridonea similitudo affertur. Apis natura, quan-
quam minutæ bestiolæ, nimium miris modis mirabilis
est, vt Plautus loquitur. Figmentum poetarum est, Io-
uem has vires, & hæc naturas, quas deinceps depingit,
apibus indidisse mercedis loco, quod Corybantum tin-
nitus secutæ, infantem sub antro Dictæo mellitis rori-
bus suis aluerint. Est autem in verbis poetæ hypallage.
Nā videtur dicere, apes affectas ab Ioue hoc beneficio,
secutas sonitum Curetum pauisse Iouem: cum contra
accipienda sint. &

gandas. Nempe respexisse arboris naturæ habitum poë-
ta videtur, quæ in modum tecti concamerari ab antiquis
solebat, qualem celebrat lib. 9. Mart. platanum Cordu-
bensem, à Cæsare ipso plantatam, his post alios versibus.

Ædibus in mediis totos amplexa penates,

Stat platanus densis Cæsariana comis.

Auctorem, dominumq; suum sentire videtur,

Sic viret, & ramis sidera celsa petit.

Talis ab historicis memoratur in Lycia, modo domicilij
concaua: & platanus Caligulæ in Agro Veliterno, & in
Creta, sub qua Europam compressit Iupiter: & plata-
nus deniq; Delphis Agamemnonis manu sata. Germ.

Et quoniam à veteribus illis platanus tantum pro-
pter vmbra tantopere expetebatur, & colebatur, Ho-
rat. cælibem nuncupauit. Ode. 15. lib. 2. De eadem vide
mihi quid scribat Varro lib. 1. de re rust. cap. 37. aliæ enim
(arbores) angustius radices diffundunt, vt cupressi: aliæ
latius, vt platani: vsque eo, vt Theophrastus scribat, A-
thenis in Lyceo, cum etiam tunc platanus nouella esset,
radices trium & triginta cubitorum egisse. Admirabe-
ris etiam stoliditatem Xerxis Persarum regis, si apud Æ-
lian. de var. histor. lib. 2. cap. 14. legere volueris, quomo-
do ille proceram platanum quandam in Lydia, purpu-
ra, & torquibus aureis honorauerit. Similem fatuitatem
Passieni Crispi inuenias apud Plin. lib. 16. cap. 44. Qui in
suburbano agri Tusculani, in fagino nemore, arborem
speciosam ita adamauit, vt non modo sub ea cubare, illi
vinum affundere, sed insuper eam amplecti, & osculari
soleret. Idem fusè de platano lib. 12. cap. 1. Platanon lo-
cus est platanis confitus. Plin. epist. 3. lib. 1. Quid agit Co-
mum, tuæ, meæque deliciae? quid suburbanum amœ-
nissimū? quid illa porticus verna semper? quid πλάτων
opacissimus? Intelligis opinor, quare opacissimus. &

SPATIIS EXCLVSVS INIQUIs) Exclusus tem-
poris angustis ait etiam siue Cic. siue alius quidā proba-
tissimus scriptor. Huius loci ita meminit Columel. li. 10.

Hortorum quoque te cultus Syluine docebo:

Atque ea, quæ quondam spatiis exclusus iniquis,

Cum caneret latas segetes, & munera Bacchi,

Et te magna Pales, nec non celestia mella,

Virgilius post se nobis memoranda reliquit.

CVRETVM CANOROS SONITVS) Curetes, &
Corybantes alij eosdem faciunt, alij diuersos. Stra-
bo libro 10. dictos vult Curetes, vel quod adolescentes,
(κῆρες ὄντες) id ministeriū obuiissent, vel quod puerum
educassent, & τὸ κῆρες φέρει τὸν δία. Diodor. libr. 4.
cap. 5. lib. 6. cap. 11. & 15. Gyrard. Syntag. 1. Ouid. Fastor. 1.

Ardua iam dudum resonat tinnitibus Ide,

Tutus ut infanti vagiat ore puer.

Lactant. lib. 1. cap. 21. Hanc totam opinionem, inquit,
quasi à poetis fictam, Sallustius respuit: voluitque in-
geniosè interpretari, cur altores Iouis dicantur Cu-
retes fuisse, & sic ait. Quia principes intelligendi
diuina

560

diuina fuerunt, vetustatem, ut cetera, in maius compo-
nentem, altores Iouis celebrasse. Quantum errauerit
homo eruditus (Sallustius) iam res ipsa declarat. Si enim
princeps est Iupiter & deorum, & religionum, si ante e-
um dii nulli colebantur vulgo, quia nondum nati fue-
rant qui coluntur, apparet Curetes ex diuerso principes
fuisse diuina non intelligendi, per quos error omnis in-
ductus est, & Dei veri memoria sublata.

De Curetum cymbalis, & strepitu hifce verbis
Lucrēt. lib. 2.

*Dictæos referunt Curetas, qui Iouis illum
Vagitum in Creta quondam occultasse feruntur,
Cum pueri circum puerum pernice chorea,
Armati, in numerum pulsarent eribus æra.*

Stat. lib. 4. Thebaid.

----- qualis Berecinthia mater,

*Dum circa puerum in bores exultare tonantem
Curetas trepidos. Illi certantia plaudunt
Orgia, sed magnis resonat vagitibus Ide.*

Quorsum verò isti pulsus ac strepitus? Ne Saturnus vagi-
tum eius exaudiens, eum, ut reliquos vxoris suæ partus,
immanissimè deuoraret. Hanc ipsam rationem mox i-
bidem subnectit Lucrēt. *Ne Saturnus eum malis manda-
ret adeptus.* Quare autem deuoraret? Quod oraculum
accepisset, se à prole sua regno pellendum, & ita miser ip-
se multaretur exilio. Iuuabit audire Lucianum quoque
ita scribentem, commentario de saltatione. Hoc verò
saltandi artificio aiunt Rheam potissimum oblectatam,
in Phrygia quidem Corybantes, in Creta autem Cure-
tas saltare iussisse. Nec verò modicum caput ex illorum
arte compendium. Quippe circum saltantes, Iouem illi
seruari in columen: ita ut Iupiter non grauitè fatca-
tur, salutis contributæ præmia se illis debere, per illo-
rum saltationem patrios dentes effugiens. Porro autem
hæc saltatio ab armatis desaltabatur, gladiis ad scuta col-
lidentibus, ac bellicum quiddam, & attonitum saltanti-
bus. Mox verò inter Cretenses, ut quisque maxime no-
bilitate præcelleret, summo studio hanc rem exercen-
tes, præstantissimi saltatores reddebantur. Fertur autem
loco Iouis infantis lapidem, astutia Rheæ vxoris inuolu-
tum fasciis deglutiuisse. Commentum totum persequi-
tur Hesiod. in Theogonia, & Fast. 4. Ouid.

*Reddita Saturno sors hac erat: optime regum,
A nato sceptris excutere tuus.*

*Ille suam metuens, ut quæq; erat edita, prolem,
Deuorat, immersam visceribusq; tenet.*

*Sæpe Rheæ quæstæ est toties fecunda, nec unquam
Mater: & indoluit fertilitate sua.*

*Iupiter ortus erat, pro magno teste vetustas
Credidit: acceptam parce mouere fidem.*

Veste latens saxum caelesti gutture sedit:

Sic genitor satis decipiendus erat.

Ardua iam dudum resonat tinnitibus Ide.

Tutus ut infanti vagiat ore puer.

Pars manibus clypeos, galeas pars tundit inanes:

Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.

Res latuit patrem, prisci q; imitamina facti

Æra dea comites, rauca q; terga movent.

Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsan,

Tibia dat Phrygios, ut dedit antè, modos.

Arnobius lib. 4. irrisor falsorum deorum argutif-
simus, & gentilium sacrorum reprehensor ut verissi-
mus, ita potentissimus, Iouis originem, educationem-
que subannans, sic loquitur. Ergone, iterum dicam, to-
nans, fulgens, & fulminans, & nubila terribilia condu-
cens, suxit fluentia mammarum, vagitum edidit, repit:
Atque ut fletum poneret ineptissimè tractū, crepitacu-

Alis obtinuit audiris, & ad somnos inductus est in molli-
mis cunis iacens, & vocibus delinitus infractis? Qui plu-
ra de Curetibus desiderat, legat mythologos, præcipuè
Natalem Comitem lib. 9. cap. 7. Apollodorum Biblio-
thecæ lib. 1. qui Rheam vterum ferentem, in Cretam
profectam, ibique in antro Dictæo Iouem edidisse, Cu-
retibus, Adrastæ, & Idæ nymphis educandum commi-
sisse narrat.

Remouens nonnullas quæstiones de apibus aba-
gricolis Columella lib. 9. cap. 2. Nec sanè rustico dignū
est, inquit, sciscitari, fuerit ne mulier pulcherrima spe-
cie Melissa, quàm Iupiter in apem conuertit, an (ut Eu-
hemerus poeta dicit) crabronibus, & sole genitas apes,
quas nymphe Phryxomides educauerint, mox Dictæo
specu Iouis extitisse nutrices, eaque pabula munere dei
fortitas, quibus ipsæ paruū educauerant alumnū.
ista enim quamuis non dedecant poetā, summam tamen,
& vno tantum versiculo breuiter attigit Virgilius,
cū sic ait, *Dictæo cali regem pauere sub antro.*

Dionysius in libris ἐν ῥήσας πινδαρικῆς ait Melli-
sea Cretensium regem primum diis sacrificasse, acritus
nouos, sacrorumque pompas introduxisse. Huius duas
fuisse filias, Amalthæam, & Melissam, quæ Iouem pue-
rum caprino lacte, & melle nutriuerunt: vnde poetica
illa fabula originem sumpsit, aduolasse apes, atq; os pu-
eri melle complexisse, Melissam verò à patre primam sa-
cerdotem Matri magnæ constitutam, vnde adhuc eius-
dem Matris antistites Melissæ nuncupantur. Lactan. lib.
1. cap. 22. * Callimachus hymno in Iouem, controuersiam esse ait
de loco natali Iouis, cū quidam in Creta, quidam in Arcadia na-
tum sentiant. Ipse Arcadem esse vult. Narrat ibidem, quò pacto Rheæ
mater Neda nympharum maxima post Stygem, & Philyram in
Cretam portandum tradiderit: & quomodo ibi lacte Amalthæa ca-
pelle, atq; apium subito à Tanacris montibus existentium melle nu-
tritius, choros ducentium, ac per strepitum Curetum sonitu à Sa-
turni dentibus seruatus sit, &c. Proferuntur & nymphe nutrices
Iouis. A Pausania tres in Arcadiis, Thysia, Neda, Agno. Alii
Ithonem quandam nominat. Ab alijs Adrastæ, & Idæ. Lege si pla-
cet, Diodorum quoq; lib. 3. cap. 5.

CREPITANTIA ÆRA) Æris vim multa in pris-
cis monumentis attestari videntur. Omnino siquidem
pleraque ænea ad rem diuinam adhiberi solita, pluscula
indicio sunt, & in his maximè sacris, quibus delineare ali-
quos, aut deuouere, aut denique exigere morbos vole-
bant, quod significare videtur hic poeta. Lege cetera a-
pud Rhodigm. lib. 29. cap. 6.

Dictæo sub antro) Apoll. Argonaut. lib. 1.
ὁπρὲς ζεὺς ἐπὶ κῆρ' ἐνὶ σπητρὶ νήπια κείδ' ἀνδράων νοῦς σκενὶ πρὸ
σπέρ'.

SOLE COMMVNES NATOS) Qualis commu-
nitas à Socrate fingitur, de Repub. apud Platonem, nō
solum liberorum, sed bonorum omnium & animi, &
corporis, & fortunæ. Sententia versusum hæc est. Hoc
aliis animantibus apes præstantiores esse, quod solæ ni-
hil nouere, nisi commune. Nam & soboles ipsis com-
munis, & commune inter eas domicilium, quasi quæ-
dam ciuitas, & vitæ societas. Leges etiam habent ab ip-
sa natura inscriptas, quibus vltro parent atque obtem-
perant. Solē item patriam, & suos parentes norunt. Præ-
terea futuræ hyemis non ignaræ, colligunt æstate, & in-
tra alueos reponunt, quod hyeme comedant.

CONSORTIA TECTA VRBIS) Varro, hæc ut
hominum ciuitates, quod hic est & rex, & imperium,
& societas.

MAGNIS SUB LEGIBVS) Id est, æternis, nun-
quam mutabilibus: iisdem enim legibus semper vtun-
tur, nec eas, ut homines, sæpe commutant. Seruius.

CERT. NOVERE PEN.) charissimos habent, ut, hic
inter flumina nota, id est, chara. Seruius.

VEN-

VENTVRÆQVE HYEMIS MEMO.) De formica A
Horatius satyr. i. lib. i. similia. Lege apologum Æsopi de
formicis & cicada, & caue, ne tu quoque in æstate saltés,
hyeme esurias.

IN MEDIVM QVÆSIT. REPON.) In commune
conferunt. Ipse alibi *In medium quærebant.* Omnia igitur
sunt omnium. Hem, tam pusillas volucres quis ob-
secro docuit vitam agitare tam ciuilem?

- Namq; aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra septa domorum,
160 Narcissi lacrymam, & lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras: aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ purissima mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.
165 Sunt, quibus ad portas cecidit custodia forti,
Inq; vicem speculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent.
Feruet opus, redolentq; thymo fragrantia mella.
170 Ac veluti lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt, redduntq;: alij stridentia tingunt
Æra lacu: gemit impositis incudibus Ætna:
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
175 In numerum, versantq; tenaci forcipe ferrum:
Non aliter (si parua licet componere magnis)
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamq; suo.

NAMQVE ALIÆ VICTV) Aristot. in histor. lib. B
6. cap. 40. Partiuntur inter se opera, ut aliæ flores con-
uehant, aliæ extruant, aliæ poliant fauos, & dirigant, a-
liæ mella, aliæ erithacam, aliæ importent aquam ad cel-
las, & mella temperent: aliæ munus externum subeant.
Neque ipsæ sunt inficientes, inquit Varro, nec non ode-
runt inertes. Reperuntur i. Æneid. versus 5. 6. 7. vide quæ
ibi scripta sunt in Symbola. *Victu*, pro victui, ut curru
pro currui, & alia multa cum apud nostrum, tum Lucreti-
um, de quibus alibi.

INTRA SEPTA DOMORVM) Tale est, qualia
sunt, clausa domorum, strata viarum, & sexcenta præter-
ea, à nobis alibi, ni fallor, prolata.

NARCISSE LACRYMAM) Conuersionem eius
in florem simul innuit. Suimet enim amore extabuisse,
& ut dixi, in florem sui nominis mutatus dicitur. Lacry-
mam narcissi intellige florem cum rore, rorulentum
narcissum. ¶

SPERM GENTIS) In quibus est spes posteritatis i-
psarum. Spem gregis dixit de gemellis hædis ecloga.

SVNT QVIBVS AD PORTAS) Quædam mili-
tari more portas custodiunt, & tempestates cæli ob-
seruant. Prædiuant enim ventos, & imbres. At-
que harum officium est, ut gerulis obuiam prouolent,
easque exonerent. Eadem lictorum munere fungun-
tur, & fucos, apes imperfectas atque inertes extra tecta
proturbant. His rebus fit, ut opera reliquarum apum
dexterrimè procedant, & fragrantissima mella omnes
aluei redoleant.

FUCOS A PRÆSEP.) De fucis ista Columella lib.

9. cap. 15. ex quibus planum est, non omnino inutiles vi-
deri. Mox vere transacto, sequitur, ut dixi, mellis vinde-
mia, propter quam totius anni labor exercetur. Eius
maturitas intelligitur, cum animaduertimus fucos ab
apibus expelli ac fugari, quod est genus amplioris in-
crementi, simillimum apibus: & ut Virgilius ait, igna-
uum pecus, & sine industria fauis assidens. Nam ne-
que alimenta congerit, & ab aliis inuecta consumit.
Veruntamen ad procreationem sobolis conferre ali-
quid hi fuci videntur, insidentes seminibus, quibus a-
pes figurantur. Itaque ad fouendam, & educandam
nouam prolem familiaris admittuntur. Exclusis deni-
que pullis, extra tecta proturbantur, & ut idem ait, à
præsepibus arcentur. Hos quidam præcipiunt in to-
tum exterminari oportere, quod ego Magoni consen-
tiens, faciendum non censeo, verum salutis modum
adhibendum. Nam nec ad occidionem gens interi-
menda est, ne apes inertia laborent, quæ, cum fucia-
liquam partem cibariorum absument, faciendo dama-
na sunt agiliores: nec rursus multitudinem prædonum
coalescere patiendum est, ne vniuersas apes alienas di-
ripiant.

Aristoteles in historia, ait apes otiosas, & minus
parcas à cæteris tolli. Quod Plinius libr. 11. cap. 11. &
17. planius disserit. Cum mella cæperunt maturesce-
re, abigunt eos (fucos) multaque singulos aggressæ,
trucidant. Fucos idem Aristoteles de ortu animanti-
um lib. 3. cap. 10. facit apum filios, inertes, & sine a-
culeo, corpore tamen regibus similes. In historia libro
5. cap. 22. idem quidem ait, sed fucos à furibus distin-
guir, & grandiores etiam esse affirmat, ut lib. 9. cap. 40.
Plinius

Plinius sic eas definit lib. II. cap. II. Sunt autem fuci, sine aculeo, velut imperfectæ apes, nouissimæque à fessis, & iam emeritis inchoatæ, serotinus fœtus, & quasi seruitia verarum apum. Quamobrem imperant iis, primosque ad opera expellunt: tardantes sine clementia puniunt. Neque in opere tantum, sed in fœtu quoque adiuuant eas, multum ad calorem conferentes, turba. Certè, quod maior fuerit multitudo, eò maior fiet examinum prouentus.

AVT ONER. ACCIP. VEN.) Apes seniores ternæ, aut quaternę gerulas iuuenes excipiunt, atque exonerant. Plin. lib. II. cap. 10.

PRÆSEPIVS id est, alueis, & aluis (vtrumque enim dicitur in re apiaria) domibus, stabulis, alueariis, tectis, laribus, cubilibus, nidis, careis, regnis, aulis, thalamis, oppidis. His quippe nominibus pæne omnibus libertate quadam, & festiuitate poetica per hunc librum utitur. Præsepia non tantum quibus aut cantheria, aut iumenta cætera, aut vetera animalia pabulantur: sed & omnia loca clausa, & tuta, dicta præsepia. Nonius, adducens hunc poetæ versum.

REDOL. THYMO) Quare potissimum thymo fragrantia mella dixerit, & non alio genere, aut floribus, aut herbæ, intelligitur ex eius præstantia, de qua supra ex Varrone retulimus: & est eo apibus nihil gratius. Ad commendandam denique industriam, & φιλοπονίαν harum auicularum, faciunt etiam quæ refert Plinius cap. 10. Mira observatio operis. Cessantium inertiam notant, castigant mox, & puniunt morte. Mira munditia. Amoluntur omnia è medio, nullæque inter opera spurcitie iacent, Quin & excrementa operantium intus, ne longius recedant, vnum congesta in locum, turbidis diebus, & operis otio egerunt.

AC VEL. LENTIS) locus iste pæne ad verbum iteratur lib. 8. vbi Æneæ arma Vulcanus fabricare instituit cum cyclopibus suis.

IN NUMERVM) in numerum, est aptè, compositè,

A numerosè. Lucret. lib. 2. *Armati in numerum pulsarent aribus ara.* Virgil. Sileno. *Tum verò in numerum Faunosque videres Ludere.* Vide num. 130. Contrarium est, extra numerum, Lucret. lib. 5. *Atque extra numerum procedere membra mouentes.*

PARVA COMP. MAGNIS) Componere valet comparare. Accius Armorum iudicio. *Quid est cur componere ausis mihi te, aut me tibi?* Lucilius iatyrarum lib. 4.

*Samnis spurcius homo, vita illa digni locoq,
Cum Pacidiano componitur optimi multo
Post homines natos gladiator qui fuit vnus.*

Sallust. Iugurtha. Vbi Marcelli dicta cum factis componit. Componere est etiam finire. Æneid. I. *Antè diem clauso componet vesper olympo.* Eclog. 3. *Non nostrum inter nos tantas componere lites.* Item ornare, colligere, simulare, &c. Vide Nonium. Eadem porro sententia vsus Cic. in Orat. perf. Parua enim magnis sapissimè rectè comparantur. Vide symbolam Eclog. I. num. II. ad illud, *Sic paruis componere magna solebam.* Ouidius in illa pulcherrima, & tristissimi affectus plenissima elegia, quæ est 3. lib. I. Tristium, cum de discessu suo, & lamentis suorum, atque complorationibus agit.

Silicet exemplis in paruo grandibus uti,

Hæc facies Troia cum caperetur erat.

CECROP. APES) Atticas voluit significare, quod in Attica apes lectissimæ. Cecrops quondam rex fuit Atheniensium. Ibi magna thymi copia, ex eo pabulo mel præstantissimum. Inde & Cecropiæ apes pro electissimis apibus. Aut simpliciter pro apibus, vt sepe species pro genere.

AMOR VRG. HAB. MVN. QVANQVE SVO) Natura feruntur ad habendum, ad comparandum, & in eo nulli parcunt labori: sic, vt quæque munus suum agat, nulla alteri inuideat, nec alienum sibi officium vindicet. Quod vtinam homines imitarentur. Quid hoc aliud nisi pax, & concordia est?

----- Grandæuis oppida curæ,

Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.

180 At fessæ multa referunt se nocte minores,

Crura thymo plenæ: pascuntur & arbuta passim,

Et glaucas salices, casiamque, crocumque, rubentem,

Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos.

Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.

185 Manè ruunt portis, nusquam mora: rursus easdem

Vesper vbi è pastu tandem decedere campis

Admonuit, tum tectaperunt, tum corpora curant.

Fit sonitus, mussantque oras, & limina circum.

Pòst, vbi iam thalamis, se composuere, filetur

190 In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.

Nec vetò à stabulis pluuia impendente recedunt

Longius, aut credunt cælo aduentantibus Euris:

Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur:

Excursusque breues tentant, & sæpe lapillos,

195 Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,

Tollunt: his sese per inania nubila librant.

GRANDÆVIS OPPIDA CVRÆ) Seniores apes intra alueos labore suo distinentur, cellas ædificant,

(quas hic lepide vocat oppida, & quia, vt videtur, cum ingenio, vocat dædala tecta) & fauos conficiunt. Aristot. lib. 9.

libr. 9. de histor. animal. τῶν δὲ μελλιστῶν αἱ μὲν πρὸς ὑπερταί
τὰ εἶσω ἐργάζονται, καὶ διασείαι εἰσὶ, δὲ τὸ εἶσω μένειν. αἱ δὲ νύκτι
ἐξωθεν φέρουσι, καὶ εἰσὶ λειότεραι. Multa ex eodem philoso-
pho sumit in hoc ipso argumento, quæ omnia huc affer-
re nimis longum esset: & ab instituto alienum. Sciunt
eruditiores, unde sibi reliqua petant.

DÆDALA TECTA) Præstantissimus faber, & ar-
chitectus fuit Dædalus. Itaque Græci poetæ opera affa-
brè, & summo artificio elaborata, δαίδαλα nominant. Lu-
cret. lib. 4. linguam dædalam verborum appellat, prop-
terea quod voces articulatur, ut ille loquitur. Hinc etiam
Græci λογοδαδαλας verborum opifices quosdam, & va-
riandæ atque ornandæ orationis facultate instructos. I-
dem Lucret. dædalam terram (propter mirabilem & ve-
lut magno artificio quæsitam varietatem ex ea prodeū-
tium, ut opinor) Lamb. in Horat. * Vide adag. Dædali ope-
ra. Et apud Iunium Cent. 6. num. 31. Dædali machara. Nonnulla
dicemus de hoc magistro ad initium 6. Æneidos.

MINORES CRVRA THYMNO PLENÆ) Mi-
niores natu apes, flores & pabula comportant, prioribus
pedibus femina onerantes, pedes rostro, planèq; onu-
stæ remeantes, sarcina pandatæ. Pabula autem, seu mel-
lis generandi materiam ex arbutis, salicibus, liliis, casia,
croco, & hyacintho conuehant. * Locustæ at hic differendi,
seu enumerandi ex Varrone, & Columella apium pabula: quod cum
suprà, data occasione, fecerimus, nihil attinet hic de novo facere. Con-
sule & Plin. lib. 21. cap. 12.

FERRVGIN. HYACINTHOS) Ferrugineum co-
lorem ferri similem esse volunt. Verè autem cæruleus
est. Plaut. Milite. Palliolum habeas ferrugineum: nam is
color thalassicus est. Et hic Virgil. Nonius.

OMNIBVS VNA QVIES) Vnà quiescunt omnes,
vnà operantur omnes: mane exeunt: laborem nusquā
intermittunt: sero vespere defatigatæ è pastu domum

A redeunt, & se quieti cōponunt, curatis antè corporibus.

ET CORPORA CVRANT) De hoc loquendi ge-
nere curare corpora, & de vi verbi curare, explicatum lib.
8. Æneid. ibi, fessig, & equos, & corpora curant.

MVSSANT QVÆ) Mussant, hoc est, murmurant,
quæ vox ponitur & in tacendi significatione, ut apud
Enniū Annal. 17. Nō possunt mussare boni, qui facta labore
Nixi militia peperere. Dicetur alibi plura super hac voce.

SILETVR IN NOCTEM) De quiete nocturna ita
Plin. cap. 10. Cum aduersperascit, in alueo obstrepūt mi-
nus ac minus, donec vna circumuolet, eodem, quo exci-
tauit bombo ceu quietem capere imperans: & hoc ca-
strorum more. Tunc repente omnes conticescunt.

FESSOS Q. SOP. SVVS OCCVP. ART.) 2. Æneid.
Conticuere: sopor fessos complectitur artus.

NEC ASTAVLIS PLVVIA) Pluvia aut vento
imminente, quæ præsentunt, longius non euolant, sed
circa alueos suos tutæ, in proximo aquantur, & pabu-
lantur. Nonius, copiantur, inquit, à copia honestè posi-
tum, ut lignantur, pabulantur. Claud. Quadrigar. lib. 1.
de bello ciuil. multis armis, & magno cōmeatu, prædaq;
ingenti copiantur. Cæsar. lib. 1. belli ciuil. his pontibus
pabulatum mittebat, quod ea, quæ citra flumen fue-
rant, superioribus diebus consumpserat.

ET SÆPE LAP. VT CYMBÆ) si aduerso flatu
necessitas exire cogat, instar cymbarum, quod grauior
sint, se saburrant lapillo apprehenso. Aristot. Quoties
verò, inquit, flatu vehementi iactantur, lapillum gestat,
quo se quasi subere & fundamine stabiliunt contra fla-
tum. Plin. cap. 10. Gerulæ secundos flatus captant. Si co-
rioriatur procella, apprehensi pondusculo lapilli se librāt.
Quidam in humeros eum imponi tradunt. Iuxta verò
terram volant in aduerso flatu vepribus hebetato.

Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:

200 Verum ipsæ foliis natos, & suauibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem, paruosq; Quirites
Sufficiunt: aulasq; & cerea regna refigunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltroq; animam sub fasce dedere:

205 TANTVS AMOR FLORVM, ET GENERANDI GLORIA MELLIS.
Ergo ipsas quamuis angustus terminus æui
Excipiat (neq; enim plus septima ducitur æstas)
At genus immortale manet, multosq; per annos
Stat fortuna domus, & aui numerantur auorum.

CONCVBITV INDVLGENT) Abiectione no-
uissimæ litteræ, casu tertio dixit, quod in nominibus
quarti declinatus semper facit, ut, portuq; subimus Chao-
nio: &, teg, aspectu ne subtrahere nostro: &, Daphnis & Ar-
menias curru subiungere tigres Instituit. Et. 1. Æneid. Par-
ce metu Cytherea. Id quod etiam in prosa oratione nobis
interdum licet, hoc M. Tullij exemplo. Quibus subito
impetu, ac latrociniis resistat. Quin & Cæsar, optimus
linguæ latinæ auctor, in huiusmodi omnibus finalem, i.
litteram censuit demendam, qui in Anticatone suo di-
xit, vnius arrogantia, superbiaq; dominatq;. Idem in
Dolabella, & honorierant, & ornatu. Lucilius. Quod
sumptum atq; epulas victu præponis honesto. sic lectum est
anu, pro anui, & alia apud veteres similiter, in quibus

fit hoc etiam Apuleij lib. 1. Ego verò quod primum in-
gressu stabulum conspicatus sum, accessi. Sallust. Iugur-
tha, non se luxu, atque inertia corrupendum dedit.
Terent. Vestitu nimio indulgens. Tacitus lib. 3. Annal.
Per cultum, & munditias, copiasq; & affluentiam luxu
propior. Et 14. cruciatu, aut præmio cuncta peruia esse.
Gell. lib. 4. cap. 16. Erythraeus indice.

Vtrum examina, tanquam cætera videmus anima-
lia, concubitu sobolem procreant, an hæredem generis
sui floribus progignant, quod affirmat noster Maro, &
vtrum euomant liquorem mellis, an alia parte reddant,
hæc & his similia, magis scrutantium rerum naturæ late-
bras, quam rusticorum est inquirere. Studiosis quoq;
litterarum gratiora sunt ista in otio legentibus, quam
Oo nego-

negotiosis agricolis: quoniam neque in opere, neque A in re familiari quidquam iuant. Columella libr. 9. cap. 2.

Fœtus quonam modo progenerent, magna inter eruditos, & subtilis quæstio fuit. Apum enim coitus visus est nunquam. Plures existimauere, oportere confici floribus compositis apte atque vtiliter. Aliqui coitu vnius, qui rex in quoq; appellatur examine. Hunc esse solum marem, præcipua magnitudine, ne fatiscat. Ideo fœtum sine eo non edi: apesq; reliquas tanquam marem fœminas comitari, non tanquam ducem: quam probabilem aliàs sententiam fœcorum prouentus coarguit. Quæ enim ratio, ut idem coitus alias perfectas, imperfectas generet alias? Propior vero prior existimatio fieret, ni rursus alia difficultas occurreret. Quippe nascuntur aliquando in externis fauis apes grandiores, quæ cæteras fugant: cœstrus vocatur hoc malum: quoniam modo nascens, si ipsæ fingunt: Quod certum est, gallinarum modo incubant. Id quod inclusum est, primum vermiculus videtur candidus, iacens transuersus, adhærensq; ita, ut pascere videatur. Rex statim mellei coloris, & electo flore ex omni copia factus, neque vermiculus, sed statim penniger. Cætera turba cum formam capere cœpit, nymphæ vocantur: ut fuci, sirenes, aut cephe- nes. Si quis alterutris capita demat, priusquam pennas habeant, pro gratissimo sunt pabulo matribus. Tempore procedente instillant cibos, atque incubant, tum maxime murmurantes, caloris (ut putant) faciendi gratia, necessarii excludendis pullis, donec ruptis membran- nis, quæ singulas cingunt ouorum modo, vniuersum agmen emergat. Spectatum hoc Romæ consularis cuiusdam suburbano, alueis cornu laternæ translucido factis. Fœtus intra quadragesimum quintum diem peragitur. Plin. ca. 16. Consule præterea, si otium suppeditat, Aristot. lib. 3. de ortu animal. cap. 10. * Ex hoc, quod poeta de procreatione apum ex foliis, & suauibus herbis affirmat, Lactantius lib. 1. cap. 8. argumentum elicit, quo docet etiam si opus sit diis generare, si habeant vel ministros, vel in quos dominantur, non tamen opus esse sexu. Nam deus qui est omnipotens & vocatur, sine & su- opera semina filios poterit procreare. Etenim si quibusdam animalibus id præstitit, ut sibi & folijs natos, & suauibus herbis ore legant, cur existimet aliquis ipsum deum, nisi ex permissione sexus alterius non posse generare? Habent porro hieroglyphicum castitatis, seu virgin- itatis apes duplici de causa, tum quod coitum nesciunt, tum quod a coitu olerentes, præsertim mulieres, non ferunt, eosq; aculeis ab aluea- ribus abigunt. Quo circa cum aliqui castum, & amorum fugien- tem villicum esse oporteat, ut Columella, & Xenophon præcipiunt, tum potissimum, si apes tractare voluerit.

CORPORA IN VENER. SOLVUNT) vsque adeo soluit Venus corpora, ut *μυκρὰν τινα ὀπλιν-σίαν* Hip- pocrates *τὴν συνουσίαν* vocauerit. Et Pythagoras interro- gatus, quando id esset faciendum respondit, cum te ipso infirmior fieri vis.

210 Præterea regem non sic Ægyptus, & ingens Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes Observant: rege incolumi, mens omnibus vna est: Amisso, rupere fidem: constructaq; mella Diripuerunt ipsæ, & crates soluere fauorum.

215 Ille operum custos, illum admirantur, & omnes Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes. Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello

Obiectant, PVLCHRAMQVE PETVNT PER VVLNERA MORTEM.

His

FOETVS NIXIBVS EDVNT) Nituntur fœmi- næ cum pariunt. Partio non fit sine nixu. Vnde enixa, pariendi labore defunctæ. Sunt etiam in animantibus, dum fœtum edunt, quidam nixus, quidam labor. Iob. cap. 39. de ceruis. Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt.

PARVOSQVE QVIRITES SVFFICIUNT) Hoc speciosum est. Non solum de apibus ut de populo quo- dam vnius ciuitatis loquitur, sed omnino ut de Roma- no populo Quiritium. Hoc verè est ex paruis magna fa- cere: neq; id Rhetoricæ tantum, ut dixit Isocrates, sed, ut nobis dicere licet, etiam poeticæ proprium.

ANIMAM SVB FASCE DEDERE) Fascem po- fuit pro onere, ut Eclog. 9. *Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce lenabo*: potest enim exponi onus, sarcina. Item Ge- org. 2. de milite Romano, *In isto sub fasce viam dum- carpit*. Pro edidere animam, dixit *dedere*. Dare ergo ani- mam est, quale Germanicum, *Den geist auffgeben*.

TANT. AMOR FLORVM) Amor, cupiditasque mellificandi tanta omnibus innata est, ut se ipsas præ ni- mia diligentia sæpe affligant, alas nonnunquam inter la- pides aberrando atterant: animam denique oneribus oppressæ amittant. Simile epiphonema 2. Georg. *Tan- tus amor terra*. Et 3. *Tantus amor laudum*.

ET GENERANDI GLORIA MELLIS) Quærens Lactant. lib. 1. cap. 10. utrum bestiis insit vis rationis, & in partem aientem complura signa proferens, etiam apum meminit, adeoq; hunc ipsum locum tangit, in hæc ver- ba. Nam quibus generandi mellis officium est, cum assi- gnatas incolunt sedes, castra muniunt, domicilia vene- rabili arte componunt, regi suo seruiunt, nescio an in his perfecta sit prudentia.

ANGVSTVS TERMINVS ÆVI) Consideremus quid de apum diuturnitate cæteri scriptores probatis- simi statuerint. Aristoteles histor. lib. 5. cap. 22 Vita apum anni sex: nonnullæ etiam septem possunt com- plere. Quod si examen nouem, aut decem annos du- rauerit, prosperè actum esse existimatur. Columel- læ verba sunt cap. 3. libri toties nominati. durantque, si diligenter excultæ sunt, in annos decem, nec vllum examen hanc ætatem potest excedere, quamvis in de- mortuarum locum quotannis pullos substituunt. Nam ferè decimo ab intereptione anno, gens vniuersa to- tius aluei consumitur. Consentit cum Columella Plin- ius cap. 20. Vita eis longissima, ut prosperè inimi- ca, ac fortuita cedant, septem annis vniuersa. Alueos nunquam ultra decem annos durasse proditur.

STAT FORTVNA DOMVS, ET AVI NVME- RANTVR AVORVM) Quasi in familiis nobilibus, pro- pagatur posteritas, & sursum versus aui, proau, atavi nu- merantur:

REGEM
cedat, cum populi
velut in mare, ap-
regem Ægyptum
de parte 2. lib. 1. cap.
& amore apum
apud Plin. legi
subiciemus. c
ribus futuris
ficas, separata
tur, non g
gem obedie
circaque eu
paritur. R
iple opera
nis. Circa
stodes an
mam illi
humeris
Vbi quon
ce prehen
migratque
uitæ tamen
nascuntur
Rege pette
cibos conti
glomerat
ductæ mul
non minu
riuntur. A
cunque in
collant, q
Ari
prodeunt
niuersa cu
errant, om
donec inue
volare non
aliquandiu
nullum: ne
Causam ve
non ad vlla
ficam proli
tanquam du
um, cap. 10.
Nec
ribus Partho
fui simul, & c
Cyne, Maced
riabunt: hono
minuuntur
quod casu
finitimos c
72, & syno
stat. Parth

- His quidam signis, atq; hæc exempla secuti,
 220 Esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus
 Ætherios dixere. DEVM NAMQVE IRE PER OMNES
 TERRASQVE, TRACTVSQVE MARIS, CÆLVMQVE PROFVNDVM.
 Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
 Quemq; sibi tenues nascentem arcessere vitas.
 225 Scilicet huc reddi deinde, ac resoluta referri
 Omnia: nec morti esse locum, sed viua volare
 Sideris in numerum, atq; alto succedere cælo

REGEM NON SIC ÆGYPTVS) *Certe Ægypti sacerdotes, cum populum regi suo obtemperantissimum hieroglyphicè sellent innuere, apem effingebant, seu examen apum potius. De Vita regum Ægyptiorum, populiq; erga ipsos studio, & beneuolentia Diodor. parte 2. lib. 1. cap. 3.]* Mira lanè quæ produntur de studio & amore apum erga regem suum. Nos quæ de eodem apud Plin. legimus, simul lectori sub vnum aspectum subiiciemus. cap. 11. libri videlicet. 11. Regias imperatoribus futuris in vna parte alvei extruunt amplas, magnificas, separatas, tuberculo eminentes: quod si exprimitur, non gignitur soboles. cap. 17. Mira plebi circa regem obedientia. Cum procedit, vnà est totum examen, circaque eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur. Reliquo tempore, cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exhortanti, solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresque assidui, custodes auctoritatis. Cum processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet. Fessum humeris subleuant, validius fatigatum ex toto portant. Vbiunque ille confedit, ibi cunectarum castra sunt. Duce prehenso, totum tenetur agmen: amisso, dilabitur, migratque ad alios. Esse utiq; sine rege non possunt. Inuita tamen interimunt eos, cum plures fuere, potiusq; nascentium domos diruunt, si prouentus desperatur. Rege peste consumpto, manet plebs ignaua dolore, nō cibos conuehit, non procedit, tristi tantum murmure glomeratur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deductæ multitudini: aliās spectantes exanimem, luctum non minuunt. Tunc quoq; ni subueniatur, fame moriuntur. Adde Varronem. Regem suum sequuntur quocunque it, & fessum subleuant, & si nequit volare, succollant, quod eum seruare volunt.

Aristoteles cap. 40. libr. 9. histor. reges nunquam prodeunt foras, vel ut pascantur, vel alia de causâ, nisi vniuersa cum plebe, & si, cum pergunt, rex ipse fortè aberrarit, omnes inquirere, odoratuque fugaci persequi, donec inueniant, accepimus. Gestari eum à plebe, cum volare non potest, & si perierit, omnes discedere: vel, si aliquandiu manserint, fauos quidem conficere, sed mel nullum: nec fieri posse, quin breui omnes discedant. Causam verò tantæ obseruantiae idem Aristot. refert non ad vllam regiae maiestatis reuerentiam, sed ad physicam prolis rationem, quod illum tanquam marem, nō tanquam ducem sequantur. Vide lib. 3. de ortu animalium, cap. 10.

NEC POPVLI PARTHORVM) *De origine, ac moribus Parthorum Iustinus non pauca. lib. 41. Apud eos Arsaces, quasi simul, & constituto regno, non minus memorabilis, quam Persis Cyrus, Macedonibus Alexander, Romanis Romulus. Cuius memoria hunc honorem tribuerunt, ut omnes exinde reges suos Arsacis nomine nuncupent.]* Credo aliquo subauditu Persas natura φιλοβασιλείας à Marone sub his gentium nominibus, ut finitimos comprehensos: apud quos regibus suis συζαντας, & συνθήσκοντας, ἐν χωλιμαίς, & deuotos fuisse constat. Parthi verò inter alias gentes regem suum super-

Astitosè venerabantur, adorabantq; & osculis pedum, & seruilibus supplicationibus, immo & eum adituri, terram ore tangebant, ut auctor est Xenophon. Germ.

MEDVS HYDASPES) Hydaspes Indiæ fluuius, quem Horat. Ode. 22. lib. 1. fabulosum vocat, quod de eo in historiis multa sint fabulosè tradita. Cur igitur hic appellatur Medus: Quia regibus Medorum parere conuerfus, ait quidam interpretes. Seruius dicit esse fluuium Mediæ, fortasse illi Indico cognominem. Ego ἐπὶ χῶ. 35.

REGE INCOL. M. O. VNA. A. R. F) Quod solemne est stoicorum grauiissimo Seneca, etiam hæc Virgiliana ad mores excolendos conuertit epist. 114. Ideo ille (animus) curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoq; robusta, fortis, virilis est. Si ille procubuit, & cætera sequuntur ruinam. *Rege incolumi mens omnibus vna est: Amisso, ruperò fidem.* Rex noster est animus: hoc incolumi cætera manent in officio, parent & obtemperant. Cum ille paululum vacillauit, simul nutant. Cum verò cessit voluptati, artes quoque eius artusq; marcent, & omnis ex languido, fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine vsus sum, perseuerabo, &c. Eadem poetæ verba adducit libr. 1. de Clementia, cap. 4. dum ostendere conatur, Principum, ac regum salutem, populi salutem, incolumitatemque contineri. Sum itaque incolumitatem amant, cum pro vno homine denas legiones in aciem deducunt, cum in prima fronte occurrunt, & aduersa vulneribus pectora ferunt, ne imperatoris sui signa vertantur. Ille est enim vinculum &c.

ET SÆPE ATTOLLVNT HVMERIS) Succollare Suetonio est attollere humeris. In Claudio cap. 10. Ab his, quia serui diffugerant, vicissim succollantibus in castra delatus est. In Othone cap. 6. laxato calceo restitit, donec omnia mora succollatus, &c.

PVLCHRAMQ. PET. PER VVLN. MORTEM) Nimium hebes sit, qui non intelligat, quorsum hæc verba παρρησιακῶς, & γυναικῶς accommodari queant, ad illos nempe, qui in bona causâ in acie vitam profundunt. Hæc est enim pulchra mors, quam Alexand. Severus optabat. Vide dicta 2. Æneid. super illo, *pulchrumq; mori succurrit in armis.* 35.

HIS QVIDAM SIGNIS) Concluditur ex antecedentis politiae ratione, secundum quorundam opinionem apes aliquid rationis habere, & causâ ex anima mundi repetitur, de qua 6. Æneid. *Principio cælum, & terras, camposq; liquentes, &c.*

PARTEM DIVINÆ MENTIS) Sic Horat. diuinæ particulam auræ dixit. Multi autem philosophi de apibus, apumque mente, & syllogismo iudicium suspenderunt, ut videre est apud Aristotelem libr. 2. Phys. διὸ παρὰ σίτιναις, πότερ ἐν νῶ ἢ τινὶ ἄλλῳ ἐργάζοντο οἱ τε ἀγέχνηαι, & οἱ μῆρυκες, καὶ τὰ τοιαῦτα. German.

DEVM NAMQVE IRE PER OM.) Vide Aristot. de mun-

de mundo, cap. 6. vbi de deo tanquam rerum omnium A
conseruatore, ac parente disputat. Virgil. Pythagoræ se-
ctam versat, quam & Stoici sequuntur. Et quidam accu-
sant Virgilium, quod cum sit Epicureus, alienam sectam
vsurpare videatur. Sed ego puto simpliciter referri sen-
tentias philosophorum. Neq; enim statim Epicureus
debet videri, si libertate poetica ait,

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat.

Parthenope studiis florentem ignobilis otii.

Philargyr. * Conseruatur hic locus cum Lucretiano illo, qui patet
libr. 2. est siquidem planè geminus, eandemq; complectitur sen-
tentiā.

Deniq; cælesti fumus omnes semine oriundi,

230 Si quando sedem angustam, seruataq; mella
Theauris relines, prius haustus sparsus aquarum,
Ore foue, fumosq; manu prætende sequaces.
Bis grauidos cogunt foetus, duo tempora messis:
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pleias, & Oceani spretos pede reppulit amnes:
Aut eadem sidus fugiens vbi piscis aquosi,
235 Tristior hybernas cælo descendit in vndas.
Illis ira modum suprâ est: læsæq; venenum
Morsibus inspirant, & spicula cæca relinquunt,
Affixæ venis, animasq; in vulnere ponunt.

SERVAT. MELLA THES. RELIN.) Agit de mel-
latione, castrandisq; alueis, cuius duo tempora descri-
buntur, ver nempe, & autumnus: quæ per exortum, &
occasum Pleiadum denotat. Quibus occidentibus, pis-
cis Austrinus è regione exoritur. Plin. æstiuam mella-
tionem addit, cap. 14. & 15. Vernum ex floribus constru-
cto fauo, quod idem vocatur anthinum. Hoc quidam
attingi vetant, vt largo alimento valida exeat soboles.
Alij ex nullo minus apibus relinquunt, quoniam magna
sequatur vbertas magnorum siderum exortu. Est autem
in eximendis fauis necessaria dispensatio: quoniam in-
opia cibi desperant, moriunturq; aut effugiunt: con-
trâ, copia ignauiam affert, ac iam melle, non erithace
pascuntur. Æstiuâ mellatione decimam partem Cassio
Dionysio relinqui placet, si pleni fuerint aluei: sin minus,
pro rata portione: aut si inanes, omnino non attingi.
Vide insuper Columel. lib. 9. cap. 15. & Pallad. lib. 7. tit. 7.

De hac Varro. Eximendorum fauorum signum
sumunt ex ipsis, cum plenos aluos habent, & cum il-
los geminauerint, ex apibus coniecturam capiunt,
si intus faciunt bombum, & cum introeunt, ac foras
trepidant, & si opercula alui cum remota sint, fauorum
foramina obducta videntur, mellis membranis. Cum
sunt repleti melle, in eximendo quidem oportere no-
uem partes tollere, decimam relinquere. Quod si
omne eximas, fore vt discedant. Alij hoc plus relinquunt
quam dixi: vt in aratis qui faciunt restibiles segetes, plus
tollunt frumenti ex interuallis: sic in aluis, si non quo-
tannis eximas, aut non quoque multum, & magis his
assiduas habeas apes, & magis fructuosas. Sequitur de-
inde de triplici mellatione, tribus diuersis temporibus,
verna, æstiuâ, autumnali, quod secutus est Plin. quem
vide cap. 16. Duplicem agnoscit etiam Aristot. additq;
Cum autem fauos apiarij eximunt, cibi tantum relin-
quunt, quantum per hyemem sufficiat. Quod si satis sit, serua-
tur examen: sin minus, vel moritur ibidè, si, ne discedat,
hyems obstat: vel deserit sedem, si serenum nanciscitur.

PRIVS HAVST. SPARS. AQVAR.) Sparsus pro

Omnibus ille idem pater est: vnde alma liquentes
Humorum guttas mater cum terra recepit,
Foeta parit nitidas fruges, arbutaq; lera,
Et genus humanum, parit omnia secla ferarum,
Pabula cum præbet, quibus omnes corpora pascunt:
Et dulcem ducant vitam, prolemq; propagent.

VIVA VOLARE SID. IN NYM.) Est in Timæo
Platonis expressa hæc Pythagoræ opinio, quod deus a-
stris parem numerum distribuit animarum, singulis sin-
gulas adhibens: eisque tanquam vehiculo impositis,
monstrauit vniuersi naturam, ac leges fatales edixit: quæ
animæ tandem ex varia cômigratione corporum per-
purgatæ, ad suum astrum redirent.

B spargens. Sparge haustum aquarum in modum pluuiæ,
quem haustum ore foueris, seu continueris.

FUMOSQVE MANU PRÆTENDE) De fumo
Plin. cap. 16. Cum eximuntur mella, apes abigi fumo vti-
lissimum, ne irascantur, aut ipsæ auidè vorent. Fumo
crebriore etiam ignauia earum excitatur ad opera. Apes
ideo nequire fumum pati, docet libr. de causis natu-
ral. Plutarchus, cap. 35. quod meatus spiritus vitalis per-
angustos habeant, qui fumo interceptus, & conclusus,
angit, & propemodum ad mortem apes adigit, siue quod
acredo, amaritudoque fumi in causâ est: gaudent enim
dulcibus apes, neque alio nutrimento aluntur. Itaque
vt contrariam, & noxiam rem propter amaritudinem,
fumum detestantur. Quæ de causâ mellarij cum fumum
abigendis apibus faciunt, amaras herbas, vt cicutam, &
centaureum incendere solent.

OCEANI AMNES) Homerus quoque ὠκεανὸς ἴσ-
τάων. Et Mimnermus ὠκεανὸς ῥέων.

ILLIS IRA MODVM SVPRÂ) De ira apum ca-
uenda in mellatione, Plin. cap. 18. Aculeum apibus na-
tura dedit, ventri confertum: ad vnum ictum hoc infi-
xo, quidam eas statim emori putant. Aliqui non nisi in
tantum adacto, vt intestini quippiam sequatur: sed fu-
res postea esse, nec mella facere, velut castratis viribus,
pariterq; & nocere, & prodesse desinere. Est in exem-
plis, equos ab iis occisos. Videtur ab Aristotele hoc sum-
pisse Plin. Sic enim ille. Intereunt quæ percusserint,
quoniam sine intestini eruptione aculeus eximi non
potest. Necant vel maxima animalia ictu sui aculei. Ira-
cundissimæ, & pro capto corporis pugnacissimæ sunt a-
pes, inquit Seneca lib. 1. de Clementia, cap. 19. & aculeos
in vulnere relinquunt. Ab ista apum natura, aculeo sci-
licet pungendi, & in vulnere relinquendi, metaphoram
duxit Cic. pro Flacco, quod obseruatum est à Germano.
Flacco verò quid profuit? qui valuit tam diu, dū huc pro-
dierit: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimo-
nio. Plato quoq; quem & imitatus videtur Cicero, eadè
est vsus. ὅσπερ μέλι τὰ κέντερον ἐκταλὶ πῶν οἰχίσματα.
Dere-

De regibus apum questio est, ecquid habeant aculeum. Seneca libro paulò antè nominato negat. Rex, inquit, ipse sine aculeo est. Causam subiungit statim. Noluit illum natura nec sauum esse, nec vltionem magno constaturam petere: telumque detraxit, & iram eius inermem reliquit. Exemplar hoc magnis regibus ingens. Est enim illi (naturæ) mos exercere se in paruis, & ingentium rerum documenta minima agere. Pudeat ab exiguis animalibus non trahere mores: cum tantò hominum moderatior esse animus debeat, quanto vehementius nocet. Vtinam quidem eadem homini lex esset: & ira cum telo suo frangeretur: nec sapius liceret nocere quàm semel, nec alienis viribus exercere odia. Facile enim lassaretur furor, si per se sibi satisfac-

ret, & si mortis periculo vim suam effunderet. Plin. hoc tantum, lib. II. cap. 17. sed quomodo sine aculeo nascentur, in questione est.

LESÆQ. VENEN. MORS. IN SPL.) Animal parvissimum apis, infixo aculeo magnum homini dolorem facit. Recordor dicti cuiusdam Brasidæ, quod ponitur à Plutarcho in Apophthegmat. Lacon. Cum in caricis fortè murem deprehendisset, morsus, eum continuò missum fecit. Tum ad astantes. Nihil est, inquit, tam exiguum, quod saluum esse non possit, si vim inferentes audeat vlcisci. Verùm apis se etiam cum interitu suo vlciscitur: sequitur enim, *animasq. in vulnere ponunt*, quasi præoptet mori, quàm se non vindicare. Nam præcedebat illud, *Illis ira modum supra est.*

- 240 Sin duram metues hyemem, parcesq; futuro:
Contusosq; animos, & res miserabere fractas:
At suffire thymo, cerasq; recidere inanes
Quis dubitet? nam sæpe fauos ignotus adedit
Stellio: lucifugis congesta cubilia blattis:
Immunisq; sedens aliena ad pabula fucus,
245 Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis,
Aut durum tineæ genus, aut inuisa Mineruæ
In foribus laxos suspendit aranea casses.
Quò magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent, generis lapsi sarcire ruinas,
250 Complebuntq; foros, & floribus horrea texent.

SIN DVR. MET. HYEM.) Fauis non omnes eximi debent. Nam priore messe, dum adhuc rura passionibus abundant, quinta pars fauorum, posteriore, cum iam metuitur hyems, tertia relinquenda est hyemationi: ne maior exemptio totum mellificium destruat, & apes animo deficiant.

AT SVFFIRE THYMO) suffumigandi aluci, quod & salubre est apibus, & ad prædones prohibendos valet. Suffire est vaporare, suffumigare. Lucret. lib. 2. *Ignibus æthereis terras suffire feraces*: Item lib. 4. *Et miseram tetrus se suffit odoribus ipsa*. Apud Plin. crebrò leges suffitus, suffitiones, suffimenta. Ouid. *Sanguis equi suffimen erit*. Columella cap. 14. suffitas deinde, & astuantes apes refrigerare oportet.

FAVOS IGNOT. ADEDIT STELLIO) Ignotus sæpe valet ignobilis, & ita hic Seruius exponit, vel, ex improviso veniens. Auctor est Plinius, stellionem animal esse, generi humano valde noxium: sed & quod homini plurimum inuideat, quoque uti mulieres solent ad veneficium, quodque cum natura pellem suam homini ad morbi comitalis depulsionem, & remedium commodam, & salutarem intelligat, eam detractâ prorsus voret, ne suo beneficio frui quærat homo, consentiente cum lynce more, qui lyncurion quoque hominibus inuidet.

Audi rursus Columellam. Præterea ut tineæ, si apparuerint, euerrantur, papiliones enecentur, qui plerumque inter aluos morantes, apibus exitio sunt. Nam & ceras erodunt, & stercore suo vermes progenerant, quos alueorum tineas appellamus. Idem cap. 7. dum præcipit, foramina alueorum angusta esse debere: sic nec venenatus stellio, nec obscœnum scarabæi, nec papilionis genus, lucifugæq; blattæ, ut ait Maro, per laxiora spacia ianua fauos populantur. Idem cap. 14. ut omnia purgamenta, quæ sunt hyberno tempore congesta,

eximantur, & ut araneis, qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur incenso bubulo fimo. Hic enim quasi quadam cognatione generis maximè est apibus aptus. Vermiculi quoque, qui tineæ vocantur, & item papiliones enecandi sunt. Quæ pestes plerunque fauis adhærentes decidunt, si fimo medullam bubulam miscas, & his incensis nidorem admoueas.

Plurimorum animalium iniuriis obnoxias esse apes, Plinius docet cap. 18. Impugnant eas naturæ eiusdem degeneres vespæ, atq; crabrones, & è culicum genere, qui vocantur muliones, populantur hirundines, & quædam aliæ aues. Insidiantur aquantibus ranæ, quæ maxima earum est operatio, tum, cum sobolem faciunt. Nec hæ tantum, quæ stagna riuosque obsident, verùm & rubetæ veniunt vltro, adrepentesque foribus, per eas sufflant: ad hoc prouolant, confestimque abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Inimicæ & oues, difficile se à lanis earum explicatibus. Cræcorum etiam odore, si quis iuxta coquat, exanimantur. Et cap. 19. Aranei quoque, vel maximè hostiles, cum praua luere, ut intexant, enecant alucos. Papilio etiam hic ignauus, & inhonoratus, luminibus accensis aduolitans, pestifer, nec vno modo. Nam & ipse ceras depascitur, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur: filis etiam araneosa, quacumque incessit, alarum maximè lanugine obrexit. Nascuntur & in ipso ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt.

LUCIFUGIS BLATTIS) Naturam vermiculorum expressit, in balneis, & in humidis, obscurisq; locis nascentium. Vfus est hac voce iuncta etiam Cic. I. de Finib. Ecce autem alij minuti, & angusti, aut omnia semper desperantes, aut maleuoli, inuidi, difficiles, lucifugi, maledici, monstrosi.

IMMVNIS FVCVS) Sine officio, & munere. Nonius, proferens hunc locum.

INVISÆ MINERVÆ) propter Arachnen, quod & Philargyr. monet. Propter Arachnen, inquam, texticem peritissimam, & subtilissimam, quacum ab ea despecta certavit opere textorio Minerua, eamque victam in araneam commutavit. Metamorph. lib. 6.

LAXOS SUSPENDIT AR. CASS.) Araneum vocari ipsum animal dicit Seruius, ipsa retia quæ facit, scæminino genere, araneas. Inveniuntur araneola, & araneolus. Seneca epist. 121. Non vides, quàm nulli mortalium imitabilis sit illa araneæ textura? Quanti operis sit fila disponere? Alia in rectum immissa firmamenti loco, alia in orbem currentia, ex denso rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneant.

Araneorum naturam Plin. lib. 11. cap. 24. vel præci-

Apua admiratione dignam censet. Tertium, inquit, eorundem genus erudita operatione conspicuum. Orditur telas, tantique operis materiæ vterus ipsius sufficit: siue ita natura statim tempore (ut Democrito placet) siue est quædam intus lanigera fertilitas: tam moderato vique, tam tereti filo, & tam æquabili deducit stamina, ipso se pondere vsus. Texere à medio incipit, circinato orbe subtemina adnectens, maculasque paribus semper intervallis, sed subinde crescentibus, ex angusto dilatans, indissolubili nodo implicat. Lege reliqua.

QVO MAGIS EXHAUSTÆ) Quo magis numerus à bestiis imminuitur, pabulumque subtrahitur, hoc acrius illæ incumbunt laboribus: ut & amissam sobolem celeriter reparent, & recentibus cibis alueos, & sua loculamenta compleant.

- Si verò (quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit) tristi languebunt corpora morbo:
(Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis.
Continuò est ægris alius color: horrida vultum
255 Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & tristia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæq; fame, & contracto frigore pigræ.
260 Tum sonus auditur grauior, tractimq; susurrant:
Frigidus ut quondam sylvis immurmurat Auster,
Ut mare sollicitum stridet refluentibus vndis,
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis)
Hic iam galbancos luadebo incendere odores,
265 Mellaq; arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunsum gallæ admiscere saporem,
Arentesq; rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel plythia passos de vite racemos,
270 Cecropiumq; thymum, & graucolentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba.
Namq; vno ingentem tollit de cespite syluam:
Aureus ipse, sed in foliis quæ plurima circum
275 Funduntur, violæ subluces purpura nigræ.
Sæpe deùm nexis ornata torquibus aræ.
Asper in ore sapor: tonsis in vallibus illum
Pastores, & curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
280 Pabulaq; in foribus plenis appone canistris.

APIBUS QVOQUE NOST. CAS. VIT. TVLIT) Nostri, id est, hominum casus sunt varij morbi, in quos cadimus: quomodo ergo in aliis, sic in hoc quoque hominum similes sunt apes, quod nonnunquam deterius valent. Tulit non minus ceteris quoque animantibus, ut vidimus libro præcedente.

CONTIN. EST. EG. AL. COLOR) Plurima signa per longam parenthesin apium ægrotantium propo-

B nuntur. Varro de iisdem, & sanitatis quoque argumentis. Sanitatis signa sunt, si sunt frequentes in examine, & si nitidæ: & si opus quod faciunt, est æquabile, ac leue. Minus valentium signa, si sunt pilosæ, & horridæ, & ut puluerulentæ, nisi opificij eas viger tempus. Tum enim propter laborem asperantur, ac macescunt. Ponit & signa quædam Plin. cap. 18. quin & morbos suapte natura sentiunt. Index eorum tristitia torpens, & cum ante fores in

res in teporem solis promotis alię cibos ministrant, cum A defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exequias. De morbis earundem & remediis Columella lib. 9. cap. 13.

CORP. LVCE CAREN. EXP.) Columella cap. 13. Nec non etiam ille morbus maximè est conspicuus, qui horridas, contractasque carpit, cum frequenter alia mortuorum corpora domicilijs suis efferunt, alia intra tecta ut in publico luctu, mæsto silentio torpent. Aristot. *ἐάν τις ἐσώ τις ἀποθάνη, ἐξ ἀγνοίας ἐμολος.* Et paulò post. *ταί τε ἀποθνήσκουσιν τῶν μελιτῶν, ἐκ κομιζέσιν ἐξω, καὶ τ' ἀλλὰ ὅτι καὶ ἀειώ-
τατόν ἐστι τὸ ζῶον.* * Vita est quoddam lumen, quadam lux. Vel potius *viuentes sunt, & versantur in lumine, mortui in tenebris.* Vnde lumine cassi, luce carentes, qui esse in lumine, seu videre lumen desierunt, sita defuncti.

PEDIBVS CONNEXÆ AD LIM. PEND.) De vna dictum est, quam inter se complicata, atque à se vicissim dependentes efficiunt. De hac loquitur Columella cap. 9. ubi de apum pugna sermo est. Ac deinde cum agmen glomeratum in proximo frondentis arbusculæ ramo confederit, animaduertito an totum examen in speciem vnus vna dependeat: idque signum erit, aut vnum regem inesse, aut certè plures bona fide reconciliatos, quos sic patieris, dum in suum reuolent domicilium: sin autem duobus, aut etiam compluribus velut vberibus diductum fuerit examen, ne dubitaueris & plures proceres, & adhuc iratos esse. Plinius quoque cap. 17. Tunc ostenta faciunt priuata, ac publica, vna dependente in domibus, templisque. Meminit & Virgil. 7. *Æneid.*

*Huius apes summum densa, mirabile dictu,
Stridore ingenti liquidum trans athera vecte,
Obsedere apicem: & pedibus permutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.*

Iuuenal. sat. 13. *Examenque apium longa confederit vna.*

TRACTIMQ. SVSVRRANT) Sine intermissione, iugiter. Ita Seruius. Nonius, longo tractu, afferens illud ex Amphit. *Quid se ego illum tractim tangam, ut dormiat?*

MARE SOLLIC.) Sollicitus est inquietus, mobilis, celer. Hæc princeps huius verbi vis est, ac potestas. Vide quæ diximus 12. *Æneid.* ibi, *Nequicquam trepidat, nequicquam spicula dextra sollicitat.* Lucr. lib. 1.

*Multa modis multis varia ratione moueri
Cernimus ante oculos: quæ, si non esset inane,
Non tam sollicito motu priuata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuissent.*

Lib. 3. de animalibus loquens: *neque enim, sine corpore cum sint, sollicita volitant morbis, algæ, fameque.*

HIC IAM GALBAN.) Morbi remedia nouem recensentur. Columellam cap. 13. auscultemus paululùm. Nos magis, ne intereant, quæ deinceps dicturi sumus, ægris examinibus exhibenda censemus. Nam vel grana mali punici tunsa, & vino Aminæo cõspersa, vel vna passæ cum rore Syriaco pari mensura pinlita, & austero vino infuccata dari decet: vel si per se ista frustra sunt, omnia æquis ponderibus in vnum læuigata, mox etiã refrigerata, ligneis canalibus apponi, &c. Paulò post. Id cum accidit, arundineis infusi canalibus offeruntur cibi, maximè decocti mellis, & cum galla, vel arida rosa detriti. Galbanum etiam, ut eius odore medicentur, incendi conuenit, passoque, & defruto vetere fessas sustinere. Optimè tamen facit amelli radix: cuius & frutex luteus, purpureus flos. Ea cum vetere Aminæo vino decocta exprimitur, & ita liquatus eius succus datur.

TVNSVM GALLÆ AD. SAP.) De galla, eiusque differentiis consule præd. rust. Caroli Steph. in Sylua.

AVT IGN. P. M. DEF. R.) De defruto dictum Georg. 1. ibi, *Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem.*

GRAVEOLENT. CENT.) Centaureon, ait Festus, medicamentum, à Chirone centauro inuentum. Lucr. lib. 2.

*At contra tetra absinthii natura, feriq;
Centauri fædo pertorquent ora sapore.*

Idem lib. 4. *Abrotanisque graues, & dulcia centaurea.* Ferrum appellat propriè, respiciens Chironem centaurum, partim equum, partim hominem, & ita immanem, agrestem, & non humanum. Vtroque autem modo, centaureum, & centaurium dicitur, productis iis syllabis, quæ sunt ante vltimas. Lamb. in Lucr.

FLOS CUI NOM. AMELLO) Græcè *μελίλλορον* in veteri quodam Lexico. Alibi, Amellus *ἡ μέλιλλος*. Ita in neutro, & masculino diuersas putat verbas, quicunque illa glossemata scripsit. Turneb. lib. 19. cap. 18. Huius herbæ Columella meminit ca. 4. inter apum pabula. Mille præterea semina, vel eruto cespite virentia, vel subacta sulco flores amicissimos apibus creant, ut sunt in irriguo frutices amelli. Rursum cap. 13. optimè autem facit amelli radix: cuius est frutex luteus, purpureus flos, &c. Quidam putant hanc herbam esse chamemelum: alij chelidonium minus, quia habeat flores aurei splendoris, & in foliis purpureas maculas.

TORQVIBVS) coronis.

RAD. INCOQVE BAC.) Horat. Ode 3. Epod. *Num. viperinus his cruor Incoctus herbis me sefellit.* Et sat. 8. lib. 2. *Erycas virides, inulas ego primus amaras Monstravi incoquere.*

PLENIS CANIST.) Species pro specie, vasculis.

Sed si quem proles subitò defecerit omnis,
Nec genus vnde nouæ stirpis reuocetur habebit:
Tempus & Arcadij memorare inuenta magistri,
Pandere quoque modo cæsis iam sæpe iuuentis
285 Insincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam, prima repetens ab origine, famam.
Nam, quæ Pellei gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura phaselis:
290 Quaque pharetrata vicinia Persidis vrget,
Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
Et diuersa ruens septem discurrit in ora

- Vsq; coloratis amnis deuexus ab Indis:
 Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
 295 Exiguus primùm, atq; ipsos contractus ad vsus
 Eligitur locus: hunc angustiq; imbrice tecti,
 Parietibusq; premunt arctis: & quattuor addunt
 Quattuor à ventis obliqua luce fenestras.
 Tum vitulus bima curuans iam cornua fronte
 300 Quæritur: huic geminæ nares, & spiritus oris
 Multa reluctanti obstruitur: plagisq; perempto
 Tunsa per integram soluuntur viscera pellem.
 Sic positum in clauso linquunt: & ramea costis
 Subijciunt fragmenta, thymum, casiasq; recentes.
 305 Hoc geritur, Zephyris primùm impellentibus vndas,
 Antè nouis rubeant quàm prata coloribus, antè
 Garrula quàm tignis nidum suspendat hirundo.
 Interea teneris tepesfactus in ossibus humor
 Æstuat, & visenda modis animalia miris,
 310 Trunca pedum primò, mox & stridentia pinnis
 Miscentur, tenuemq; magis, magis aera carpunt,
 Donec, vt æstiuus effusus nubibus imber,
 Erupere: aut vt neruo pulsante sagittæ,
 Prima leues ineunt si quando prælia Parthi.

SED SI QVEM PROLES SVBITO) Dehinc v-
 que ad finem operis, quemadmodum apes penitus a-
 missæ sint restituendæ, docebimur, è bouis nimirum
 sanguine putrefacto: quam ad rem Aristæi fabula attexi-
 tur. De reparandis igitur apibus hæc Varro. Primùm a-
 pes nascuntur partim ex apibus, partim ex bubulo cor-
 pore putrefacto. Itaq; Archelaus in epigrammate ait eas
 esse εὐδὲς φθιμένους πεποτισμένα τέκνα. Item, ἰππων μὲν σφῆκες
 γενεαὶ, μὲν σφῆκες μὲν σφῆκες. Idem, Prouidendum vehemen-
 ter, ne propter æstum, aut propter frigus dispereant. Si
 quando subito imbri in pastu sunt oppressæ, aut frigore
 subito, antequam ipsæ prouiderint id fore (quod accidit
 raro, vt decipiantur) & imbris guttis vberibus offensæ
 iacent prostratæ & afflictæ, colligendum in vas aliquod,
 & reponendum in tecto loco, ac tepido. Promendum
 die, quàm maxime tempestate bona, & cinere factò è fi-
 culneis lignis, infriandum, paulò plus calido, quàm tepi-
 diore. Deinde concutiendum leuiter, vt manu non tan-
 gas, & ponendæ in sole. Quæ enim sic concaluerunt, re-
 stituunt se, ac reuiuiscunt: vt solet similiter fieri in mus-
 cis aqua necatis. Hoc faciendum secundum alios, vt
 reconciliatæ ad suum quæque opus, & domicilium re-
 deant.

Vtramque rationem breuiter differit Plinius cap.
 20. Sunt, qui mortuas, si intra tectum hyeme seruentur,
 deinde sole verno torrantur, ac ficulneo cinere toto
 die foueantur, putent reuiuiscere. In totum verò amif-
 sas reparari ventribus bubulis recentibus cum fimo ob-
 rutis: Virgilius iuuenecorum corpore exanimato, sicut e-
 quorum vespas, atque crabrones, sicut asinorum scara-
 bæos, mutante natura ex aliis quædam in alia.

Verba Columellæ cap. 14. sic habent. Cæterum
 hoc eodem tempore progenerari posse apes iuueneco
 perempto, Democritus, & Mago, nec minus Virgilius
 prodiderunt. Mago quidem ventribus etiam bubulis i-

Adem fieri affirmat. Quam rationem diligentius perfe-
 qui superuacuum puto, consentiens Celso, qui pruden-
 tissimè ait, non tanto interitu pecus istud amitti, vt sic
 requirendum sit.

ARCADII MAGISTRI) Pro Arcadici. Eodem
 modo in Culice, vt quidem corrigendum censuit Sca-
 lig. F. Omnis vt historia proludens consonet ordo Notitia.
 Historiæ notitiæ, pro historica. Sic Galliæ mulieres a-
 pud Sallustium, citante Nonio, pro Gallicæ, more Græ-
 corum, qui dicunt ἐλλάδες γυναῖκες. Sic Horat. Metaurum
 flumen, Stertinium acumen.

ALTIVS EXPEDIAM) Altum, vetus, antiquum.
 Sic 8. Æneid. Quid causus petis ex alto? Attius Armo-
 rum iudicio. Cur vetera tam ex alto appetitis dissidia A-
 gamemno? Altum aliquando, pressum, obscurum. lib. 10.
 quid me alta silentia cogis Rumpere? Ibid. sin. altior istis
 Sub precibus venia vlla latet. Nonius.

NAM QVA PELLÆI GENS. F. CAN.) Alexan-
 driæ primùm locis vicinis, apes occidione deletas, & Ni-
 li inundatione absorptas, hac arte, boue, inquam, neca-
 to, reparatas fuisse constat. Ea vrbs totius Ægypti floren-
 tissima est, vicina Canopo insulæ, sita in ripa Nili, qua
 parte Ægyptus in orientem spectat contra Persidem.
 Incolæ vrbs stagnante Nilo, nauigiis vtuntur, & pictis
 phaselis sua rura circumnauigant. Nam hic amnis vni-
 uersam Ægyptum quotannis irrigat: & cum tota æstate
 obrutam, oppletamq; tenuerit, tum recedit, mollitosq;
 & pingui fimo oblimatos agros ad ferendum relinquit.
 Oritur autem Nilus ex montibus inferioris Mauritanie,
 & longo spatio per fines Mauritanorum, Æthiopum, &
 Afrorum fertur: multisque effectis insulis, Africam ab
 Æthiopia disternit. Postquam omnes aquas recepit,
 & totam Ægyptum permeauit, tandem in mare septem
 ostiis influit.

Pella vrbs Macedonia, & regia Alexandri: à quo
 Alexan-

582
 Alexandria Canopus.
 leas Canopus.
 apes, videtur esse
 vt Ta
 condidere, vt Ta
 pulum rectorem
 nelus Gecian
 Libyam delatu
 Philagry. Pella
 genoras vrbes: &
 lib. 1. cap. 3. To
 rum Pella maxime
 duntaxat, Alexan
 p. CXX. Radu diff
 Canopus, qui Menela
 EFFUSO
 tal. lib. 4. cap. 2.
 in agros Nilus
 vales: oppida in
 diocretanis, nisi
 elicitia genti
 Hunc nobilissim
 nigenetis oculi
 daret Ægyptu
 dam altius tra
 annuæ suffice
 piam vergit,
 tam aquis c
 gyptus in ho
 nus, aut fer
 cior. Nem
 philosophi
 ibi, aut ping
 placitis phil
 PICT
 pictis imid
 illustrare sole
 Est autem ph
 probatur) ge
 minis, ad cui
 quibus dictu
 PHA
 talatuz pug
 pharetratu
 deam appe
 Gelonos. I
 sumptis non
 E
 plures Ægy
 rus (videtur
 Addit, vnde
 cloritate Ari
 um fuisse no
 & ab aliis in
 zeno cap. 10.
 In Encon
 dium profert
 ca impetium
 regnumque
 flumen Nilu
 moriterum d
 quodam mod
 dicitur, &
 de, neq; con
 fta, partim f
 in commodi
 potius omni
 Nilo, immo

Alexandria Canopo vicina ædificata est: unde nunc Pel-
laus Canopus. Stephan. de vrb. Πέλλα πόλις μακεδονίας,
ἀρχαία, πόλις σκευῆς ἢ βῆτις λεγόμενη. ἢ ὅτι μακεδονίας βόνομο-
τό πρεσβυτέρου ἐκαλεῖτο, &c. Canopum oppidum Spartani
condidere, vt Tacitus refert Annal. 2. dictum, ob illic se-
pultum rectorem naui Canopum: qua tempestate Me-
nelaus Græciam repetens, diuersum ad mare, terramq;
Libyam delatus inde. Longo autem epitheto, inquit
Philargyr. *Pellai Canopi* sic vltus est, vt alibi, Tyrios, & A-
genoris urbem: & Aslaraci domum, Romam. * Pompon.
Mela. lib. 2. cap. 3. Tot Macedonum populi, quorū vrbes habitant: quo-
rum Pellam maximè illustrem alumnū efficiunt, Philippus Græciæ
domitor, Alexander etiam Asia. De Canopo Strabo lib. 17. Cano-
pus CXX. stadiis distat ab Alexandria terrestri itinere, cognominis
Canopo, qui Menelai gubernator fuerat, & ibi mortuus est.

EFFUSO STAG. FLVM. NILVM) Seneca Natu-
ral. lib. 4. cap. 2. Illa facies pulcherrima est, cum iam se
in agros Nilus ingessit. Latent campi, aperta que sunt
valles: oppida insularum modo extant. Nullum in me-
diterraneis, nisi per nauigia, commercium est, maiorq;
est læticia gentibus, quo minus terrarum suarum vident.
Hunc nobilissimum amnem natura extulit ante huma-
ni generis oculos, & ita disposuit, vt eo tempore inun-
daret Ægyptum, quo maximè vlti feruoribus terra, vn-
dam altius traheret, tantum hausura, quantum siccitati
annuæ sufficere possit. Nam in ea parte, quæ in Æthio-
piam vergit, aut nulli imbres sunt, aut rari, & qui infue-
tam aquis cælestibus terram non adiuuent. Vnam Æ-
gyptus in hoc spem suam habet. Proinde aut sterilis an-
nus, aut fertilis est, prout ille magnus influxit, aut par-
cior. Nemo aratorum aspicit cælum. Aliam eiusdem
philosophi sententiam de Nilo reperies lib. 9. Æneid.
ibi, aut pingui flumine Nilus. Vide etiam Plutarchum de
placitis philosophor. lib. 4. cap. 1.

PICTIS PHASELIS) Horat. Ode. 14. lib. 1. Nil
pictis timidus nauita puppibus Fidi. Naues enim pictura
illustrare solebant antiqui, & Græci ποικίλας νῆας dicunt.
Est autem phaselus, siue faselus, (nam vtraque scriptura
probat) genus naui à similitudine seu specie illa legu-
minis, ad cuius imitationem fit. A Phaselide loco, sunt
quibus dictum placet.

PHARETRATÆ PERSIDIS) lib. II. Vnum exer-
ta latus pugna pharetrata Càmilla. Sic Ouid. cupidinem
pharetratum puerum, Dianam quoque pharetratam
deam appellat. Horat. Ode. 4. lib. 3. Visam pharetratos
Gelonos. De Indis noster Georg. 2. Et gens illa quidem
sumptis non tarda pharetris.

ÆGYPT. NIGRA FOECVND. ARENA) Com-
plures Ægyptum à fertilitate soli laudauerunt. Home-
rus ζείδωρον ἀρεάν vocat. Dionys. λιπαρὴς πέδον, καὶ εὐχοτον.
Addit, εὐλειμὸν τε, καὶ ἀγλαὰ πάντα φέρουσα. Strabo ex au-
thoritate Aristotelis, Ægyptum publicum orbis horre-
um fuisse nominatum testatur. Causa fertilitatis huius
& ab aliis in Nili irrigationem confertur, qui à Nazian-
zeno καὶ ποδότης dicitur.

In Encomio Busiridis Isocrates, dum causas in me-
dium profert, quibus ille impulsus, maternum in Afri-
ca imperium reliquerit, & in Ægypto sedem sibi fixerit,
regnumque fundarit, illustribus hanc terram, eiusque
flumen Nilum (de quo & supra diximus nonnihil, &
mox iterum dicemus) laudibus, & ad hunc etiam locum
quodammodo pertinentibus condecorat. ἡ δὲ γὰρ δὲ τὴν μὲν
ἀλλὰς τόπος, &c. Videbat enim cætera loca non commo-
dè, neq; conuenienter ad vniuersi mundi naturam po-
sita, partim feruoribus infestari: hanc verò prouinciam
in commodissima orbis parte sitam, plurimorum, ac
potius omnis generis bonorum esse feracissimam, &
Nilo, immortalī muro circumdatam, qui eam non tan-

tum muniat, sed vi insita etiam liberaliter alat: insupe-
rabilis, & inexpugnabilis insidiatoribus: ijs autem, qui
intra eam habitant, ad deriuationes, & alia complura
opportunos. Nam præter ea quæ diximus, potentiam
quoque eorum in cultura terræ prope diuinam effecit.
Imbrium enim, & siccitatum, quorum aliis Iupiter pro-
mus condus est, horum vtrorumque potestatem quiuis
per se habet: ac tam immensa felicitate sunt, vt si præ-
stantiam spectes, naturamque regionis, & campos latif-
simè patentes, terra continente fruuntur: exportatione
autem rerum quibus abundant, importatione quarum
egent, ob fluminis huius commoditatem, insulam in-
colant. Nam circum circa eam ambiens, & totam inter-
fluens, magnam eis opportunitatem vtriusque rei suppe-
ditat.

De Nilo Lucret. lib. 6.

Nilus in æstatē crescit: campisq; redundat.

Vnicus in terris Ægypti totius amnis:

Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem.

De eadem re, ac simul de ignoto eius fonte, siue origine
Tibull. lib. 1. eleg. 6.

Qualis & arentes cum findit Sirius agros,

Fertilis æstiva Nilus abundat aqua.

Nile pater, quanam te possum dicere causā,

Aut quibus in terris oculuiſſe caput?

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,

Arida nec riguo supplicat herba Ioni.

Cic. 2. de nat. deor. Ægyptum Nilus irrigat, & cum tota
æstate obrutam oppletamq; tenuerit, tum recedit, mol-
litosq; & oblimatos agros ad ferendum relinquit. Plin.
lib. 18. cap. 18. Nilus in Ægypto coloni vice fungens, e-
uagari incipit à solstitio, aut noua luna: ac primò lentè,
deinde vehementius, quam diu in leone sol est. Mox pi-
grefcit in virginem transgresso, atque in libra refidet. Si
duodecimum cubitum non excessit, fames certa est.
Nec minus, si 16. exuperauit. Tantò enim tardius
decedit, quantò abundantius creuit, & fementem ar-
cet.

Verum enimvero, in Ægypto nunquam cadere
pluiam, & loco pluuiarum, illi aquam Niloticam su-
perfundi, cum veritate sacrarum litterarum pugnare vi-
detur. Et enim in Genesi scriptum est, quia 7. annis cæ-
lum clausum fuerat, difficultatem annonæ secutam esse,
in Iosephi, inquam, patriarchæ historia. Respondent
quidam, pluere quidem in Ægypto, sed rarius, potio-
remq; fertilitatis causam à Nilo esse. Nili autem inun-
dationem fieri maximè, cum in Æthiopia pluuiæ sunt
creberrimæ, auctor est Cleomedes. Confirmat Hero-
dot. lib. 3. Siue Thalia. Sub eius autem (Amasis) filio
Psammenito maximum extitit Ægypti portentum. A-
pud Thebas Ægyptias (quod neque prius vnquam, ne-
que postea ad meam vsque ætatem contigit, vt ipsi The-
bani aiunt) pluit. Nam in superiore Ægypto penitus
non pluit, Thebis tamen tunc pluit guttis. Hæc ille hi-
storicus. Ex cuius oratione patet, alicubi pluere per Æ-
gyptum.

Diodorus lib. 1. cap. 3. Nilus etiam leniter fluens,
cum multam variamque terram secum ferat, quibus-
dam in locis humilibus paulum stagnans, regionem fru-
ctiferam, fertilemque efficit. Ibid. de eius fecunditate
plura. Poetæ, vt obseruat Pierius lib. 46. in Aquaticis,
modo pinguem, modo potu feciferum dicunt, quod
animalia quæ ex eo bibunt, & pinguis, & obescera fi-
eri compertum est: quare suum illum Apim tanta cura
cultuque nutritum, ex Nilo bibere quam religiosissi-
mè vetuerunt: siquidem & macilentiam, & gracilita-

tem omni pondere vacuum diuinitati propiorem arbitrabantur, ut Plutarchus asseuerat. Eadem de causa sacerdotes plurimo uti ieiuno, & abstinentia consueisse testatur Porphyrius.

COLORATIS AMNIS DEVEVS AB INDIS) Simulacra reliquis fluminibus ex lapide candido fieri solebant, ut vndarum nitorem exprimerent, Nilo verò ex nigro, ut Pausanias ait, propterea quod ex Æthiopia delabitur, ut hic dicitur, sic enim licet interpretari coloratos Indos. Et ipse fluuius à nigrore Melonis olim cognomentum habuit. Vnde Catull. eum ait æquora colorare: latè enim, longèq; inficit mare quia limosus est, & vnda turbidior: quare in mare delapsus, aquam nactus nitidior, per longa spatia colorem seruans exspatiatur. Pierius lib. 46. non longè à principio.

EXIGVVS PRIMVM) Demonstrat quemadmodum tractetur iuuenius, vnde apes nascituræ, quomodo compactus in locum angustissimum, quatuor fenestellas habentem, quæ aërem à quatuor mundi plagis intromittant, incluso spiritu eo usque diuerberetur, dum rupto ventre intestina effundat. Quo facto cadauer intra illas angustias, seu in clauso illo relinquunt, & stirpes apiarias, thymum, cassiam ac similes substernunt.

ANGVSTIQUE IMBRICE TECTI) Imbrex tegula curua est, & obtorta: quales sunt, quæ tectorum fastigiis superponuntur. Hinc imbricare verbum, in modum imbricum copulare.

ZEPHYRIS PRIMVM IMPELL. VND.) Et hæc omnia, quæ supra dicta sunt, primo vere peragunt, pri-

usquam herba, & flores in pratis existant, & hirundines veniant. Putrefacto demum vituli sanguine, & iam veris calore accedente, animalia hinc nascuntur, primum sine pedibus, quasi truncata, & vermiculorum similia: mox & pedibus instructa, & pennigera, ac paulatim magis ac magis semet attolentia. donec tandem viribus sumptis, vniuersum agmen emergat, tantaq; copia prorumpat, quanta aut repentinus imber ingruit, aut quanta sagittæ à Parthis cōtra hostē immissæ in acie prouolant.

** Descripta est eadem hæc ratio à Nasone Pastor lib. 1. atq; eadem fabula Aristar, sed breuius: quam, ut cum Virgiliana descriptione componatur, seu ut inde aliquid lucis ista nostra, quæ sequitur, accipiat, Nasonis versus describemus.*

Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas
Viderat incaptos destituisse fauos.
Cæcula quem genitrix ægre solata dolentem
Addit hæc dictis vltima verba suis.
Siste puer lacrymas, Proteus tua damna leuabit:
Quoq; modo repares, quæ periire, dabit.
Decipiat ne te versis tamen ille figuris,
Impediant geminas vincula firma manus.
Peruenit ad vatē iuuenis, resolutaq; somno
Alligat æquorei brachia capta senis.
Ille suam faciem transformat, & alterat arte:
Mox domitus vinculis in sua membra redit.
Oraq; cærulea tollens rorantia barba,
Qua, dixit, repares arte requiris apes?
Obrue mactati corpus tellure iuueni:
Quod petis à nobis, obrutus ille dabit.
Iussa facit pastor, feruent examina putri
De boue: mille animas vna necata dedit.

- 315 Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Vnde noua ingressus hominum experientia cœpit?
Pastor Aristæus, fugiens Peneia tempe
Amisissis (ut fama) apibus morboq; fameq;
Tristis ad extremi sacrum caput astitit amnis,
320 Multa querens, atq; hac affatus voce parentem.
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes: quid me præclara stirpe deorum
(Si modò, quæ perhibes, pater est Thymbræus Apollo)
Inuisum fatis genuisti? aut quò tibi nostri
325 Pulsus amor? quid me cælum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum, & pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, relinquo.
Quin age, & ipsa manu felices erue syluas:
330 Fer stabulis inimicum ignem, atq; interfice messes:
Vre fata, & validam in vites molire bipennem:
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

QVIS DEVS HANC MVSAE) Ad comparandam attentionem ex adiuncta rei magnitudine, inuocat Musas. Hæc autem sententia primis duobus versibus continetur. Quis obsecro hanc artem nō maximo Dei munere hominibus concessam esse arbitretur? Quis hoc tam admirandum experimentum cælitus nobis demonstratum esse non credat? Quis primum inuentorem diuina fuisse mente præditum non iudicet? Vos Iouis filia, memores omnium rerum Musæ, vos hic oro, & obsecro, ut mihi de iuuentore huius artis pauca dicenti, eadem gratia, & ope adesse velitis, quæ me in toto opere clementer admodum, & benignè huc usque adiutastis.

PASTOR ARISTÆVS FUGIENS) Totus aditus fabulæ Aristæi sumptus est ex Iliad. 18. vbi & moderatio, & numeri, & rerum prudentia maior Virgilio. Nimius est in recensendis Nereidibus Homerus, perinde atque caneret elegiam. Prudentiæ fuit illud, Aristæum in Penei ripis constituere, ut à matre exaudiretur: nam de profundo maris Achilles flens in ten-

in tentoriis, qui possit? praesertim cum dii Homericum nihil audiant, aut sciant, nisi per nuncios, aut quae sub oculis habeant. Scalig. Poet. lib. 5. cap. 3.

PENEIA TEMPE) De locis quae tempe dicuntur qualia essent, docuimus 2. Georg. ad illud, *Spelunca, vniq; lacus: at frigida tempe.*

SACRVM CAPVT EXTREMI AMNIS) Fontium, & fluuiorum capita, sunt origines & principia ipsorum, unde primum erumpunt, & manant. Hic autem caput amnis est, quo in mare influit, quod alioqui appellatur ostium. Caesar quoque lib. 4. de bello Gall. loquens de Rheno: multisq; capitibus in Oceanum influit. Lambin. in Horat. sed cur sacrum caput? Declarat Seneca epist. 41. Magnorum fluuiorum capita veneramur: & subita amnis eruptio aras habet. Diuinitatem quoque aquis tributam saepe apud poetas reperies.

MVLTÀ QVERENS) Ut illud, *haud multà moratus: & multà gemens*, aliaque sexcenta, quamquam ἐλπιζὼς.

MATER CYRENE MATER) Totius loci intellectus hic est. Mater mater Cyrene, quae in hoc antro habitare diceris, quid me deorum immortalium satum conceptum, (si modo Apollo, quem perhibes, mihi pater est) tam infelicem ac miserum progeniisti? aut quoniam filij tui amor, & cura à te recessit? quid vana spe vitae caelestis consequenda animum meum impleuisti, si ne hoc quidem mortale æuum, & tam breue viuendi curriculum commodè possum transigere? Nam quae hæc fati infelicitas, quod ego Cyrenæ filius, omnium laborum, omnis arationis, omnis passionis fructum repente amitto? quae hæc miseria, quod ego satum Apollinis editus, omni pecudum, ac frugum praesidio destitutor, ac rebus omnibus frustra tentatis, ægrè vitam sustineo?

Hic actus totius fabulae magnopere similis est querimoniae Achillis, quam apud Thetidem matrem propter abreptam sibi ab Agamemnone Briseidem deponit. Iliad. αὐτὰρ Ἀχιλλεύς δακρύσας, &c. German.

De genere & ἀποδείξει Aristæi hunc in modum Diodor. lib. 4. cap. 14. hic ex Apolline, & Cyrene Penei filia genitus est. Cum enim Cyrene apud Peneum virgo educaretur, Apollo eius forma captus, raptam in Libyam detulit, ad ea loca, in quibus postmodum vrbs condita est eius nomine Cyrene. Ex ea filium suscepit Aristæum, quem infantem tradidit nymphis nutriendum, à quibus triplici nomine est appellatus, Nominus, Aristæus, Argæus. Ab his nymphis cum lac coagulare, mel atque oleum conficere didicisset, primus ea in usum hominum traduxit. A posteris, meritis honoribus, sicut & Bacchus, cultus est. De eodem ibidem plura.

QVEM PERHIBES) Non temere dictum quem perhibes: patrem quippe suum nemo nouit, matribus affirmantibus omnes credimus, quae unde liberos concipiant, solae sciunt rectissime. Quare Telemachus in Odyss. interrogatus à Minerua, num Vlysses ei pater sit, ita prædicare matrem Penelopen ait: nam suum patrem certò scire neminem.

THYMBRÆVS APOLLO) Dij cognomenta à locis in quibus coluntur, saepe accipiunt. Locus prope Troiam à copia herbarum thymbræ dictus est Thymbræ:

A ibi templum Apollini dedicatum. Inde Thymbræus, ut Grynæus, &c.

PECVD. CVSTODIA) Non solum quadrupedes, sed alia quoque animalia dicere pecudes, auctore Virgilio possumus, Sic I. Æneid. *Ignauum fucos pecus.* Varro Sexagesi. Neque quas agi pennis anates tremipedas, buxeis rostris pecudes. Lucret. lib. 1. *Mutaq; nantes squamigerum pecudes.* Nonius.

FELICES ERVE SYLVAS, &c.) Aristæum aratorem, pastorem, apiarium, vinitorem fuisse significat.

INTERFICE MESSES) Interficere, & occidere veteres, ut Nonius admonet, ad inanima quoque transtulerunt. Cic. Oecon. Nullo modo facilius arbitror posse neque herbas arefcere, & interfici, neq; terram à sole percoqui. Catull. in Rufum de fœtore illo, quem, Græci τεύχεον, Latini hircum dixere: *crudelem nasorum interfice pestem.* Muret. in Catull. * Non solum vocem interficere, sed etiam occidi, & interire eodem modo & sursum docet exemplis Nonius, quod notatu dignum putavi. Plautus Menachmis. Occisa est hæc res. Lucilius. Durum molle vocas, fragmenta interfice panis. Sallust. Historiar. lib. 2. multiq; cōmeatus interierant, infidiis latronum. Lucilius. Intereunt, labuntur, euntur omnia verum. Sed de verbo interire dubitatio nulla est.

Pythagorismus est, non solum stirpes esse animatas, sed animalia esse. Videndus Plutarch. in placit. Philosoph. Germa. Ex sententia Empedoclis Plato stirpes animales, & sentientes ait. D. Augustin. Ciuit. lib. 1. cap. 20. Quidam hoc præceptum, *Non occides*, etiam in bestias ac pecora conantur extendere, ut ex hoc nullum etiam eorum liceat occidere. Cur non ergo & herbas, & quidquid humo radicitus alitur, ac figitur? Nam & hoc genus rerum, quamuis non sentiat, dicitur tamen viuere: ac per hoc potest & mori: proinde etiam, cum vis adhibetur, occidi. Vnde & Apostolus, cum de huiusmodi seminibus loqueretur, Tu, inquit, quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur. Et in Psalmo est, occidit vites eorum in grandine.

His Augustinianis adiungamus locum Arnobij ex lib. 3. Flora illa genitrix, & sancta, obscenitate ludorum, bene curat, ut arua florescant: & cur quotidie gemulas, & pubescentes herbas adurit, atque interficit nocentissimum frigus? Eiusdem est hoc lib. 1. genus omne occiditur, atq; arroditur frugum. Plin. lib. 17. cap. 11. Quinimo, si plures ita continentur anni, etiam ipsæ moriuntur arbores.

Adde insignem locum Taciti ex 13. Annal. Eodem anno Ruminalem arborem in comitio, quæ super octingentos, & triginta ante annos (sic enim pro, quadraginta emendauit Lipsius) Remi Romulique infantiam texerat, mortuis ramalibus, & arescente trunco deminutam, prodigij loco habitum est, donec in nouos fœtus reuifceret. Columella lib. 5. cap. 8. Hanc arborem (oliuam) plerique existimant ultra millarium sexagesimum à mari aut non viuere, aut non esse feracem. Varro lib. 4. de ling. lat. Proxima animalibus sunt ea, quæ viuere dicuntur, neq; habere animam, ut virgulta. Trucidari ignem dixit Lucret. lib. 6.

Fit quoq; uti è nube in nubem vis incidat. ardens Fulminis, hæc multo si forte humore recepit Ignem, continuo magno clamore trucidat.

Non immeritò trucidari, quando & viuere dicitur.

At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit, eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore:

Drymoq; Xanthoq; Ligeaq; Phyllodoceq;
 Cæsariem effusæ nitidam per candida colla.
 Nisæe, Spioq; Thaliaq; Cymodoceq;
 Cydippe, & flaua Lycorias (altera, virgo,
 340 Altera tum primos Lucinæ experta labores)
 Clioq; & Beroe soror: Oceanitides ambæ,
 Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ,
 Atq; Ephyre, atq; Opis, atq; Asia Deïopea:
 Et tandem positis velox Arethusa sagittis.

MILESIA VELLERA) Quod scribit de Milesiis A
 velleribus hyali colore fucatis, id est, vitreo, rursus in-
 fra, vitreisq; sedilibus omnes *Obstupere*. Hoc ideo, quo-
 niam diis marinis, ut cæruleus, & glaucus, sic vitreus co-
 lor tribuitur. Et Horat. vitream Circen dixit, ut mariti-
 mam deam, aut maris accolam. Turneb. lib. 19. cap. 3.

DRYMOQVE XANTOQVE) Ad tot nomina
 nympharum quod attinet, sanè mira varietate hinc usus
 est. Nam ne tam longa commemoratio illarum posset
 creare fastidium, in aliis habitum, in aliis virginitatem, in
 aliis pulchritudinem adiunxit.

CÆSARIEM EFFUSÆ NITID.) A cædendo di-
 ctam volunt cæsariem, & ideo virorum tantum esse,
 quos tonsos esse deceat, id quod mulieres nō decet. Sed
 eos hic locus refellit.

INCINCTÆ PELLIBVS) Pellicearum vestium
 usum non admodum frequentem fuisse arbitror, ma-
 gisque ad tenuis fortunæ homines, ad seruos, & a-
 gricolos, quam ad patricos pertinuisse. Nullæ enim
 statuae, quas ego vnquam viderim, huiusmodi vesti-
 tum præ se ferunt, raraque eius apud auctores men-
 tio visitur, præterquam cum de priscis mortalibus, aut
 Scythiis, reliquisque septentrionalibus hominibus a-
 gunt, qui maxime frigoribus vrgentur: aut de his, qui a-
 grestes mores penitus non abdicarunt. Talibus e-
 nim vestibus primi homines uti cœperunt, quod cui-
 que essent obuia, & nullo labore pararentur. In Ge-
 nesi deus dicitur fecisse Adamo, & Eux tunicas pelli-
 ceas. Priscos huiusmodi usos esse testantur Lucret.
 lib. 5. Iuuenalis satyra 6. Ovidius non semel de aqua-

lonaribus, Varro libro 2. de re rustica, Iustinus libro
 2. Cæsar libr. 6. de bello Gallico. Non mirum igitur,
 si & hinc nymphæ pellibus cinctæ, & Romulus 1. *Æneid.*
 cum pelle lupina inducatur. Magius lib. 3. cap. 6.

Locum hunc Virgilianum de Cyrene sub vndis
 vnâ cum nymphis suis, bellè imitatus est Sannazarius,
 lib. 3. de partu Virginis: facit enim ipse quoque Iorda-
 nem in antro sub aquis delitentem, multasque apud ip-
 sum nymphas, easdem & filias.

*Herboso tum forte toro, vndisonisq; sub antris
 Venturas tacito voluebat pectore sortes
 Cæruleus rex humentum generator aquarum
 Iordanes, quem iuxta hilari famulantiâ vultu
 Agmina densentur nata, pulcherrima Glaucæ,
 Dotoq; Protoq; Galenag; Lamprothoq;
 Nuda humeros, nudis discincta veste papillis.
 Callirhoë, Biroq; Pherusaq; Dinameneq;
 Asphaltisq; assueta leues fluitare per vndas:
 Ipsaq; odoratis perfusa liquoribus, Anthis,
 Anthis, qua non ulla nonos miscere colores
 Doctior, aut pictis caput oxornare coronis.
 Mox Hyale, atq; Thoë, & vultu nitidissima Crene:
 Congistoq; Rheog; & candida Limnoria,
 Et Dryope, & virides Botaneresoluta capillos:
 Ore omnes formosæ, albis in vestibus omnes.
 Omnes puniceis enincta crura cothurnis.*

POSITIS ARETHUSA SAGITTIS) quippe ve-
 natrix olim, modo nymphea Thessalica. Vide initium
 eclog. 10,

345 Inter quas curam Clymene narrabat inanem
 Vulcani, Martisq; dolos, & dulcia furta,
 Aq; chao densos diuûm numerabat amores.
 Carmine quo captæ, dum fufis mollia pensa
 Deuoluunt, iterum maternas impulit aures
 350 Luctus Aristæi: vitreisq; sedilibus omnes
 Obstupere: sed ante alias Arethusa sorores
 Prospiciens, summa flauum caput extulit vnda.
 Et procul, ô gemitu non frustra exterrita tanto,
 Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura
 355 Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
 Stat lacrymans, & te crudelem nomine dicit.
 Huic perculsa noua mentem formidine mater,
 Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuûm
 Tangere, ait: simul alta iubet discedere latè

Flumi-

360 Flumina, quæ iuuenis gressus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumstetit vnda:
Accepitq; sinu vasto, misitq; sub amnem.

VVLCANI MARTIS QVE) De adulterio Martis A
cum Venere, de quæ cubili in quo complexi iacebant, à
Vulcano tenuissimo reti circumdato, Lucian. dial. Apoll.
& Mercurij tom. 4. & in Demonacte. Ouid. Meta-
morph. lib. 4. Homer. Odys. 8.

ET DVLCIA FVRTA) Vocabulum *furtum*, & in-
de deflexum *furtiuus*, quanquam non modò ad res sur-
reptas, verum etiam ad quidquid occultè geritur, sole-
ant accommodari, tamen in stupris, & mœchiis sæpissi-
mè apud poetas ponuntur: siue quia furtim, & clande-
stinò perpetrantur (quomodo fures occultè, & plerum-
que noctu furatum veniunt) siue quia genera quædam
furti sunt, cum sibi homines vel pudicitiam, vel castita-
tem, animis antea per blandimenta captis, surripiunt, ac
thesauro grandi, nec recuperabili, volentes tamen, id
circoq; citra iniuriam spoliunt. Nam volèti non fit iniu-
ria. Ad testimonia accedamus. Ouid. loco citato, *furta*
tori, furtiq; locum monstrauit. Catull. *Rara verecunda*
furta feremus heræ. Ibidem de Ioue adulterorum al-
pha.

Sape etiam Iuno maxima calicolum
Coniugis in culpa flagrant quotidiana,
Noscens omni uol plurima furta Iouis.

Notabilis est locus Maronis lib. 4. *Æneid.*

Nec iam furtiuum Dido meditat amor,
Coniugium vocat, hoc prætexit nomine culpam.

Et lib. 7.

Collis Auentini sylua, quem Rheæ sacerdos
Furtiuum partu sub luminis edidit oras.

Et lib. 10. de Paride raptore Helenæ, & *fœdera soluere*
furto.

A CHAO) inde vsq; Principio ducto à Chao, quo
nihil antiquius, deorum amores narrabat.

CARMINE QVO CAPTÆ) Eius sermonibus cæ-
teræ nymphæ non parum oblectatæ, pensæ fufis alacri-
ter deuoluebant, & lanificio sedulæ vacabant. Interim
Aristæus iterum atque iterum exclamat. Omnibus at-
tonitis, & re noua perturbatis, Arethusa prodit, & sum-
mo antro caput effert: ac circumcirca prospicit. Vbi A-
ristæum tristem in ripa aitare videt, statim Cyrenen al-
loquitur, eiq; filium adesse nuntiat, vultu tristi queren-
tem de matris in se crudelitate.

DVM FVSIS MOLLIA PENSÆ) Sic apud Ouid.
4. Metamorph. Minceides dum lanas ducunt, & stami-

na pollice versant, laborem suum fabularum narrati-
unculis leuant. Quod autem hîc Virgilius paucis ver-
bis, videre est quanta cum Venere, & quàm suauiter
Catullus in carmine de nuptiis Pelei, & Tethidis, v-
bi Parcas nentes, & Achillis fata canentes inducit.

Lana colum molli lanæ retinebat amictam:

Dextera tum leuiter deducens fila supinis

Formabat digitis, tum prono in pollice torquens,

Libratum tereti versabat pollice fusum:

Atq; ita decerpens æquabat semper opus dens,

Lanæq; aridulis hærebant morsa labellis,

Quæ prius in leui furant extantia filo.

Ante pedes autem candentis mollia lanæ

Vellera virgati custodibant calathisci.

Nihil potuit elaboratius. §

TVA MAXIMA CVRA) Qui tibi maximæ cu-
ræ est. *Æneid.* 1. Venus de Ascanio nepote, *mea maxi-*
ma cura.

NOVA FORMID.) id est, magna, insolita. Hæc
nimis valet interdum ista vox, vt alibi docuimus.

DVC AGE, DVC AD NOS) Iubet introduci filium
Cyrene, quippe cui diuino semine nato, sacratissima de-
orum adyta intrare fas esset.

CVRVATA IN MONTIS FACIEM) Lactant.
libro 4. cap. 10. de emigratione Israelitarum ex Egy-
pto inter cætera sic. Traiecit enim populum medio
mari rubro, præcedente angelo, scindente aquam, vt po-
pulus per siccum gradi posset: quem verius, (vt ait poeta)
Curuata in montis faciem circumstetit vnda. Sed Maro,
quod perspexit Hartungus, decur. 2. cap. 9. ex II. Odys.
transulit carmen. Sic namque Homerus. *ἡμῶν περὶ τὴν*
ἑρμῆϊ ἰσον χερτὰ δὲν ἄγῃ ἀποφύρον.

Quia verò poeta monti quoque faciem tribuit,
non fuerit inutile, quid super hac voce à Gellio scriptum
sit pernoscere, lib. 13. cap. 28. Animaduertere est, plera-
que verborum latinorum ex ea significatione, in qua
nata sunt, decessisse, vel in aliam longè, vel in proximam:
eamque decessionem factam esse consuetudine, & in-
scitia temerè dicentium, qui cuiusmodi sunt, non didi-
cerint. Siquidem quidam faciem esse hominis putant
os tantum, & oculos, & genas, quod Græci *πρόσωπον* di-
cunt: quando facies sit forma omnis, & modus, & factu-
ra quædam corporis totius, à faciendo dicta: & ab aspe-
ctu species, &c.

Iamq; domum mirans genitricis, & humida regna,
Speluncisq; lacus clausos, lucosq; sonantes,
365 Ibat, & ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat, diuersa locis: Phasimq; Lycumq;:
Et caput, vnde altus primùm se erumpit Enipeus:
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluente,
370 Saxosumq; sonans Hypanis, Mysusq; Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pingua culta
In mare purpureum violentior influit amnis.

IAMQUE DOMVM MIRANS) Ingressus ille in A domum matris, primò regiam contemplatur, mox in abditis montium cauernis fontes fluuiorum, lucosque perlustrat, motus ac strepitus emergentium aquarum admiratur: amnium quoque plurimorum, ad diuersas mundi plagas excurrentium origines spectat. Erant in hoc nympharum antro scaturigines Lyci, Phasis, Enipei, Tiberis, Anienis, Hypanis, Caici, Eridani: qui nunc alio etiam nomine Padus dicitur, in paruo cursu violentissimus.

CAPVT VND. S. E. ENIP.) Latini scriptores vocem *caput*, in fluuiorum origine ponunt, quod multis testimoniis planum facimus: idque eò libentius, quòd Lambinus, cum de fluminibus enuntiatur, non originem, sed finem potius, ubi videlicet flumina se in mare egerunt, significare contendit. Seneca in epist. magnorum fluminum capita veneramur. Idem Natural. cap. 3. quidam existimant terram quoque concuti, & disrupto solo, noua fluminum capita detegere. Propert. lib. 2. eleg. 13. *Fluminaq. ad caput incipient renocare liquores*. Ouid. Trist. lib. 1. *In caput acta suum labentur ab aquore retro Flumina*. Neque aliter videtur hic dixisse Maro de capite Enipei. Tibull. lib. 3.

*Nile pater, quam te possim dicere caussa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?*

Procul dubio hic de fonte, atque origine Nili caput enuntiatur. Denique ipse Lucret. de ipso eodem Nilo verba faciens lib. 6. *Fit quoq. uti pluuia forsan magis ad caput eius Tempore eo fiant.* Hæc strictim ex Titij lib. 4. cap. 24.

Quod attinet ad genus loquendi se erumpit, monet Gifan. sic loqui Lucret. lib. 4. *Tandem ubi se erupit neruis collecta cupido*. Apud Nonium Accius, stupiditate

se erumpit. Cælius ad Ciceron. lib. 8. epist. sed ad bellum se erumpit. Ita vetus liber. Gell. lib. 15. cap. 22. In fugam se prorupit.

TAVRINO CORNVA VVLTV) Ea est fluuiorum natura, ut angues lapsu imitentur, obliquasque redant ripas. Quamobrem egregiè Ouid. 1. Metamorph. *Fluminaq. obliquis cinxit declinia ripis*. Vnde qui præse fluminibus existimati sunt dij, cornuti fingeantur, propter riparum, alueorumque curuitates, flexusque ad cornuum bouinorum similitudinem. Quare hic Virgilius Eridano cornua, & taurinum vultum tribuit. Probus ad hunc locum. Ideo *taurino vultu*, ait, quòd eius sonus sicut tauri mugitus, & ripæ flexuosæ, ut cornu. Sicille. Vnde figmentum de Acheloi cornu ab Hercule auulso, & Horat. lib. 2. Ode 14.

*Sic tauriformis voluitur
Qui regna Danni perfluit Appuli,
Cum sanit.*

Ex Magio lib. 4. cap. 2.

Euripides in Ione Cephisum fluuium *ταυρομορφον* appellauit. *ὁ ταυρομορφον ὀμμα κηφισὸν πατρὸς*. Et in Oreste Oceanum dixit *ταυρομορφον*. Cur autem taurino vultu fluuij fingantur, causam affert interpres Sophoclis in Trachiniis, adducto Homeri testimonio: οἱ ποταμοὶ ταυρομορφοὶ διὰ τοῦτο, ὅτι μυκηθμῷ εἰσι πρὸς πλῆσιον περὶ τὰς ἐκβολὰς. *ὁμηροῦ. μεμνηκὼς ἥντι ταῦτα. ὅτι σχίζουσι τὴν γῆν ὡς βόες*. Vrsin.

AVRATVS CORNVA) Ductum epithetum è cælesti eius imagine. Eridanus enim triginta quatuor stellis insignitum sidus in cælo est.

IN MARE PYRPRÆVM) Homer. *εἰς ἄλα πορφυρεῖσαν*, cæruleum.

Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
375 Peruentum, & nati fletus cognouit inanes
Cyrene: manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisq; ferunt mantilia villis.
Pars epulis onerant mensas, & plena reponunt
Pocula: Panchæis adolefcunt ignibus aræ.
380 Et mater, cape Mæonij carchesia Bacchi:
Oceano libemus, ait. simul ipsa precatur
Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
Centum quæ syluas, centum quæ flumina seruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
385 Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.
Omne quo firmans animum, sic incipit ipsa.

POSTQVAM EST IN THAL.) Postquam verò D in secretum quoddam conclaue peruentum est, verbis ultro citroq; habitis, primùm Cyrene tristitiam filij, & causas non ita arduas, remouitq; faciles cognoscit. Pòst regio apparatu mensam instruere iubet, & filium exquisitissimo victu loco festiuo excipit. Hic aliæ nympharum aquam manibus ministrant: aliæ mantilia proferunt: aliæ cibos mensis imponunt: aliæ vino oppleta pocula apportant. Sunt quæ thus aræ inferant, & admoto igne suffumigant. Tum mater, hoc, inquit, carchesio vinum pretiosissimum in honorem Oceani libemus, & in hanc aram thure succensam perfundamus. Simul poculum manu prehendit, & Oceanum patrem rerum precatur, ac nymphas sorores, quibus aut sylvarum, & ru-

ris custodia, aut fluuiorum, & aquarum cura commissæ fuerat. Ter vinum ardenti foco asperferat: ter flamma ad summum conclauis tectum ferebatur, ibiq; relucebat. Vnde bono omine capto, animoq; confirmata Cyrene, sic ad filium loquitur.

MAN. LIQ. D. O. FONTES) Compara hæc cum illis de 1. Æneid. *Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris Expediunt, &c.*

PANCHÆIS IGNIBVS) Lucret. lib. 2. *Araq. Panchæos exhalat propter odores*. Et lib. 4. *adolentq; altaria donis*.

CARCHESIA) De carchesio Macro. Saturnal. lib. 5. cap. 21.

MÆONII BACCHI) Est regio sole perusta, quæ Myfi

Myſi poſſident, & Lydi: exuta arboribus omnino viſi-
tur, præter vitem, κατὰ κελυμένην vocant. Inde vinum ha-
betur virtute præſtans, κατὰ κελυμένην οἶνον vocatur. Ex
quo & nonnullorum perelegans circumfertur iocus,
Dionyſium rectè dici πυρογενή, id eſt, ex igni natum. κα-
τὰ κελυμένην dici coniectant de fulminum frequentia,
quam κελυνοβόλῃαν appellant, auctor Stephanus, memi-
nit Strabo. Hoc vinum ſignificaffe videtur hic Virgilius,
etiã ſi id minus aduertunt interpretes. Rhodigin. lib.
7. cap. 14.

OCEAN. PATR.) Nemeſ. eclog. l. 8. rerum cauſſa
liquores. Oceanum patrem rerum ſecundum Phyſicos
dixit, qui aiunt, omnium rerum elementum aquam eſſe

A in quibus Thales primus. Philargyr. Homer. Iliad. 8. α-
καρόν τε θεῶν γενέτην, καὶ μιν ἐξ ἡμῶν.

TER LIQ.) Numerus ternarius ad ſacra, diuinum-
que cultum pertinet.

ARDEN. VESTAM) Metonymia eſt, pro igne. O-
uid. 6. Faſt.

Nec tu aliud Veſtam, quàm puram intellige flammam,

Natag, de flamma corpora nulla vides.

AD SYMMVM TECTI) Cùm ſubitò, vel ſponte
flamma in ſacris & libamentis exiliebat, & ſurſum altiſ-
ſimè ſe efferebat, feliciffimum erat augurium. Sic &
Ouid. 10. Metamorph. Flamma ter accenſa eſt, apicemq;
per aera duxit.

- 390 Hic nunc Emathia portum, patriamq; reuiſit
Pallenen: hunc & nymphæ veneramur, & ipſe
Grandæuus Nereus. nouit namq; omnia vates
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
395 Quippe ita Neptuno viſum eſt, immania cuius
Armenta, & turpes paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi nate prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi cauſſam, euentuſq; ſecundet.
Nam ſine vi non vlla dabit præcepta, neq; illum
Orando flectes: vim duram, & vincula capto
400 Tende, doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipſa ego te, medios cùm ſol accenderit æſtus,
Cùm ſitiunt herbæ, & pecori iam gratioꝝ umbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quò feſſus ab vndis
Se recipit: facilè vt ſomno aggrediare iacentem.

EST IN CARPATHIO) Carpathij maris deum B
facit Proteum Cyrene, eumq; ait piſcibus inſidentem,
itemq; curru à marinis equis, qui ſunt bipedes, tracto,
inuehi ſolere. An Virgilius fingens Ariſtæum admo-
nitum à matre Cyrene, atque eius rei rationem om-
nem edoctrum vinclis cepiſſe Proteum, indeq; ra-
tionem apum recuperandarum accepiſſe, ſumpſit à
Pherecyde? Interpres enim Apollonij in 4. Argo-
naut. dicit ipſum tradere, Herculem eodem pacto
didiciſſe à nymphis ex Ioue & Thetide natis, Padi-
que antra incolentibus, viam, rationemq; inueni-
endarum terrarum, vbi naſcerentur aurea mala, quæ
imperio Euryſthei petere debebat. Dictum enim i-
pſi, vt Nereum vinciret, qui omnia poterat aperi-
re. Ille igitur cùm antea & ipſe verſa forma corpo-
ris in aquam, ignemq; conatus eſſet eum eludere,
poſtea tamen dolis ſuis inanibus cognitis, verè egit,
ac locum indicauit: quo accepto, ſtatim Hercules
ſe accinxit itineri, in expeditionemq; illam profeſtus
eſt. Victor libro 10. cap. 21. * Quis fuerit ab initio
Proteus iſte, & vnde natum ſigmentum de eius mutabilitate in
diuerſas formas, aperit Diodorus libro 1. parte 2. cap. 2. ab eo lo-
co, Deſuncto rege tum Egyptij, &c. De eodem Gyrald. Syntag.
5. Pauca ex Pierij libro 41. de eodem adiungam. Sic ille in Annu-
lo. Inter inſignia reliqua ſpectare eſt nonnunquam arborem, non-
nunquam flammulæ promicantem, quandoque flores, quandoque
plumas in varias criſtallæ ſpecies diſpoſitas, quæ modo ad decorem,
modo ad ſuporem comparabantur. Quibus cùm Proteus Egypti

rex nominatiſſimus Variè ſtereatur, datus eſt ſabula locus, ſi in
tot ſe ſculius commutavit. Quamvis non ſim neſcius, Protei ſig-
mentum in longè ſeciore intellectum ab antiquis interpretibus
acceptum. Porro & Virgilius mittit Ariſtæum ad conſulendum
Proteum, ita Silius libro 7. nymphas Tyrrheni maris ad eundem
Caprenſiſulam in antro habitantem, ſuper aduentu claiſis Punica in
Italiam. Totus locus ex Maroniano ſcelut depictus eſt, cuius ini-
tium.

Ecce autem ſtatu claiſis Phœniſſa ſecundo
Littora Caietæ, Leſtrygonioſq; recessus, &c.

PISCIBVS ET BIPEDVM EQVOR.) Piſcibus
qui ſunt bipedes. Seu, vt Seruius, equis marinis, qui ſunt
prima parte equi, poſtremò reſoluuntur in piſces.

HIC NVNC EMATHIÆ PORTVS) Emathia
portus, ſunt Theſſalia portus. Et hic Proteus nymphis,
ac Nereo patri ipſarum eſt acceptiſſimus, propter vati-
cinandi peritiã.

QVÆ SINT, QVÆ FVERINT) Verſus Home-
ri ex I. Iliad. ὅς γ' ἦδ' ἐν τὰν ἐόντων, τὰν ἐσσόμενα, καὶ τὰν ἐόντων.
Lucret. lib. 1. Tranſactum quid ſit in ævo: Tum quæ res in-
ſtet: quid porro deinde ſequatur. Sic & Plaut. Amphit.
tria tempora vno verſu cõplectitur. Quod neq; eſt, neq;
fuit, neq; futurum eſt, Mihi prædicat. Cic. ad Brutum lib.
epiſt. 11. Diſiſti Segulio malè faciant, homini nequiſſimo
omnium qui ſunt, qui fuerunt, qui futuri ſunt. Et Catull.
venuſtiſſimè,

Diſertiſſime Romuli nepotum

Quor

*Quot sunt, quotq; fuere, Marce Tulli,
Quotq; post aliis erunt in annis.*

TVRPES PHOCAS) Antiquus poeta apud Victori-
num, *Non phoca turpes, non marcentes balena.* De his Ho-
rat. Ode 2. lib. 3. *Omne cum Proteus pecus egit altos Visere
montes.*

VT OMNEM EXPED. Odyss. 8. de eadem.

Τὸν γ' εἰ πῶς σὺ δύναο λοχησάμενος λελαθέσθαι,
Ὅς κέν τοι εἴπῃσιν ὁδὸν, καὶ μέτρα κελύδου,
Νόστον δ' ὅς δ' ἂν πόντον ἐλεύσεται ἰχθυόεντα.

MORBI CAUS. EVEN.) Duplex finis oraculi, ma-
licognitio, & remedium.

VIM DVRAM) E contrariis argumentum est. Nō
flectes precibus, vim igitur adhibebis.

DOLI CIRC. H. FRANG.) Sicut enim ludibria, &
doli ipsius superari, & frangi poterunt.

IPSA EGO TE) Quod certior sis apprehendendi
senis, ego te circa meridiem, quo tempore æstus vitandi
caussa pecudes stabulant, & umbris succedunt, in con-
clauis illius deducam, quod ille fessus è pastu plerumq; se
recipit, ut tu somno oppressum, & nihil suspicantem, re-
pente obruas.

- 405 Verum vbi correptum manibus, vinclisq; tenebis,
Tum variæ illudent species, atq; ora ferarum.
Fiet enim subito sus horridus, atraq; tigris,
Squamosusq; draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ sonitum dabit: atq; ita vinclis
410 Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed quantò ille magis formas se vertet in omnes,
Tantò nate magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpote, qualem
Videris incepto tegeter cum lumina somno.
415 Hæc ait, & liquidum ambrosiæ diffudit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit: at illi
Dulcis compositis spirauit crinibus aura:
Atq; habilis membris venit vigor.

TVM VAR. ILL. SPEC.) Georg. 1. *Tum variæ illu-
dant pestes.* Vide Homerum Odyss. 8. & proverbium
Proteo mutabilior. Fabulam istam de mutabilitate Pro-
tei ad saltationis artificium, quo excelluerit, Lucianus
refert, libello περὶ ὁρχήσεως. Verba eius sunt. Etenim ve-
tus illa fabula. Proteum illum Aegyptium nihil aliud,
quàm saltatorem fuisse eximium, mihi planè confirma-
re videtur, hominem effingendi, imitandique peritum,
quique semet in varios rerum facies demutare, & trans-
formare potuerit, ut modò in aquas tenues dilapsus abi-
ret imitando, modò ignis celeritatem, & vehementiam
agilitate corporis, mox leonis immanitatem, ac pardi
impetum, deinde arboris motum flexibilem: postremò
in summa, quidquid collibuisse, exprimeret. Cæterum
fabula, has Protei proprietates ad inusitatiorum opinio-
nem detorquens, eam eius naturam fuisse commenta
est, quasi ea ipse quoque fieret, quæcunque saltandi arti-
ficio imitaretur. Qua facultate & eos, qui hodie saltatio-
nibus dant operam, præditos esse animaduertimus, vi-
deasque illos eodem tempore diuersissimis modis im-
mutari, ac plane ipsius Protei esse æmulos. Et si quid
coniectura assequendum est, & Empusam suspicor (quæ
& ipsa in varias rerum facies se transfundere dicta est)

A MED. CVM SOL ACCEND. E) *Infra alijs verbis hoc
idem elocutus est, medium sol igneus orbem Hauferat. Et qua se-
quuntur. Digna observatu stragula, & longiuscula, & elegans meri-
dici periphrasis.]* Austrum diis attribuebant. Proinde me-
ridie ingruente, in deorum templis pandebantur vela:
nec homini ingressus patebat, veluti diis esset destina-
tum eiusmodi tempus: in ianuis quoque meridiei, & au-
stri visabantur symbola. Nec in ianua vlla, quæcunque
esset hora, loqui fas arbitrabantur. Nam Pythagorico-
rum, & Aegyptiorum sapientum dogma id fuit, quum
deum innuerent silentio colendum, à quo sunt rerum
primordia. Ex his, opinor, Virgilij locus illustratur. Rho-
digin. lib. 15. cap. 23. Homerus Odyss. 8. ἦ μὲν δ' ἠέλιος μέ-
σον ἔργον ἀμφιβέβηκε.

B IN SEC. SENIS) Dij marini finguntur senes, & ca-
ni, propter spumam maris videlicet.

VT SOM. AGGR. IAC.) Sic Chromys, & Mnasyllus
pueri iacentem in antro Silenum bene potum, & sopi-
tum aggrediuntur, eiq; vincula iniiciunt. Eclog. 6. Facile
aggredi, inquit, nam dormientes non plus resistunt
quàm mortui, quorum gerunt imaginem.

C non aliam, quàm saltatricem fuisse, fabularum inuolu-
cro significare homines voluisse.

SED QVANTO ILLE MAGIS) Consilium alte-
rum, ut semel captum, constrictumque, in quascunque
tandem formas & facies se commutauerit, ne dimittat,
dum ad eam faciem redeat, cum qua inuentus est ab
initio.

IN COEPTO TEG. C. LVM. SOMNO) Catull. *Nec
somnia tegeter quiete ocellos.*

LIQ. AMB. DIFF. OD.) Videtur quibusdam hoc
expressisse Horat. illis verbis Ode 5. lib. 1.

*Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus?*

D Turneb. lib. 1. cap. 1. legit *desudit.* Quemadmodum dici-
tur latinè, defundere vinum. Id est, de dolio in craterem,
aut de cratere in pateram fundere. Cic. 2. de Finib. Qui-
bus vinum defusum sit è pleno ænophoro. Id est, de or-
sum in pateram, aut poculum infusum. * *Liquamen il-
lud, seu liquor ille ambrosius, quo filij corpus mater perfudit, secit, &
Scapilli eius odorem spirarent suauissimum, sicut Veneris abeuntis
a filio, 1. Aeneid. Ambrosiæq; comæ diuinum vertice odorem Spira-
ueret: & membra corroborarentur. Et alioqui olei hæc natura est, &
corpori vigor addat: quæ de causa artus oleo athleta perungebant.*
Est

----- Est specus ingens

Exesi latere in montis, quò plurima vento

420 Cogitur, inq; sinus scindit se se vnda reductos,
Deprensis olim statio tutissima nautis.

Intus se vasti Proteus tegit obijce saxi.

Hic iuuenem in latebris auersum à lumine Nympha

Collocat: ipsa procul nebulis obscura recessit.

425 Iam rapidus torrens sitientes Syrius Indos

Ardebat cælo, & medium sol igneus orbem

Hauferat: arebant herbæ, & caua flumina siccis

Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:

Cùm Proteus consueta petens è fluctibus antra

430 Ibat: eum vasti circum gens humida ponti

Exultans, rorem latè dispergit amarum.

Sternunt se somno diuersæ in littore phocæ.

Ipsè (velut stabuli custos in montibus olim,

Velpervbi è pastu vitulos ad tecta reducit,

435 Auditisq; lupos acuunt balatibus agni)

Confedit scopulo medius, numerumq; recenset.

Erat antrum quoddam non procul ab vrbe Pallenæ, in latere montis exesi, ventis expositum, & fluctibus maris inde quaq; obuium: nam illo impulsu sinum quendam efficiebant, olim nautarum periclitantium statio: sed nunc Protei domicilium: in quo ille se vastissimi lapidis oppositu, aduersus tempestates protegere solebat. Hoc ergo antrum ingressa Cyrene, cum filio Aristæo, primum ipsum ab ostio semotum, in latebras abdit: vbi & tutò latere, & Proteo aduenienti insidiari posset: ipsa dein nebulis circumsepta, procul ab aditu loci consistit.

OLIM STATIO TUTISS. NAVTIS) Contrarium de Tenedo 2. *Æneid.* Nunc tantum sinus, & statio malefida carinis.

AVERSVM A LVMINE) Ne conspici posset à Proteo.

IAM RAPIDVS TORRENS) Descriptio temporis meridiani ab adiunctis. Vide *Odyss.* 4. Syrius stella est in ore canis, cuius exortu intenduntur calores in æstate. 3. *Æneid.* tum steriles exurere Sirius agros. Arebant herbe.

GENS HUMIDA PONTI) *Georg.* 3. Iam maris immensi prolem, & genus omne natantum. Item: Et genus aquoreum.

ROREM AMARVM) aquam salinam. Sæpe ros pro aqua, vti libi ostendimus.

IPSE VELVT STAB. CVSTOS) Illustratio per similitudinem. Veluti bubulcus terrenorum, sic Proteus marinorum vitulorum pastor quiescebat reducto grege, ille in stabula, hic in littus ad quiescendum.

RECENSET) *Eclog.* 3. Bisq; die numerant ambo pecus, alter & hædos.

Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas,

Vix defessa senem passus componere membra,

Cum clamore ruit magno, manicisq; iacentem

440 Occupat. ille suæ contrà non immemor artis,

Omnia transformat sese in miracula rerum,

Ignemq; horribilemq; feram, fluuiumq; liquentem.

Verùm vbi nulla fugam reperit fallacia, victus

In sese redit, atq; hominis tandem ore loquutus:

445 Nam quis te iuuenem confidentissime nostras

Iussit adire domos? quid uè hinc petis? inquit: at ille,

Scis Proteu, scis ipse, neq; est te fallere cuiquam.

Sed tu desine velle, Deum præcepta securi

Venimus huc, lapsis quæsitum oracula rebus.

450 Tantum effatus. ad hæc vates vi deniq; multa

Ardentes oculos intorsit lumine glauco,

Et grauitè frendens, sic fatis ora resoluit.

Qq

Non

noqm

Non te nullius exercent numinis iræ:
Magna lues commissa: tibi has miserabilis Orpheus,
455 Haudquaquam ob meritum pœnas (ni fata resistent)
Suscitat, & rapta grauitur pro coniuge sæuit:

MANICIS) Manicæ sunt vincula manuum, vt pe- A te vates. Nihilominus summatim edicit. Eclog. 5. *Sed tu*
dice pedum. Æneid. 2. *Ipsæ viro primus manicas, atq; arcta*
lenari Vincla iubet Priamus. Vide ibi annotata.

OMNIA TRANSF.) Vide supra, in quas formas
Proteum sese commutaturum Cyrene filio prædi-
xerit.

CONFIDENTISSIME IUVENV) Cicero Tus-
cul. 3. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens
mala consuetudine loquendi in vitio ponitur. Ductum
verbum à confidendo, quod laudis est: qui autem est
fidens, is profecto non extimescit, discrepat enim à ti-
mendo confidere. In bonam partem vsus est Plau-
tus Capt. *Decet innocentem seruum, atque innoxium*
confidentem esse suum apud herum potissimum. Sed in
partem malam longè plura inueniuntur testimonia.
Plaut. Amphitr. *Quis me alter audacior homo est, aut*
quis confidentior? Terent. Phorm. *Homo confidens,*
(qui illum dii omnes perdant) hoc consilium quod dicam
dedit. Cicero Philipp. 7. de Antonio. Suscipiunt partis
patrocinium, qui sic disputant. Irritari Antonium non
oportuit, nequam est homo ille, atque confidens. Idem
sentias de abstracto, quod vocant, confidentia. Quod
nonnunquam pro constantia, frequentius pro temeri-
tate, & audacia reperias. Vide Nonium in confiden-
tia.

NEQ. EST TE FALLERE QUIDQVAM) Hel-
lenismus. Horat. *quod versu dicere non est:* pro, quod
dici non potest. Suprà de *uavtix* Protei. *Quæ sint, quæ*
fuerint, quæ mox ventura trahantur.

SED TV DESINE VELLE) Ellipsis, subauditur,
causam noscere, aduentus scilicet mei, cum scias, vt po-

ne hoc præceperat.

DEV) PRÆCEP.) Auget, nam sola mater Cyre-

ne hoc præceperat.
AD HÆC VATES VI DEN.) Hæc pauca locuto
Aristæo, iratus Proteus, toruo hominem vultu aspicie-
bat, & dentibus iussu super frendebar. Tandem vi adactus
vt diceret, huiusmodi vaticinium edidit. Scio, inquit, nō
omnino nullas esse causas, quæ te huc perpulerunt: scio
non omnino nullis premi te pœnis, & calamitatibus.
Nam magna lues gregem tuum inuasit, quæ & pecudes,
& apes tuas vna occisione in totum deleuit. Sed hoc
malum tibi Orpheus imprecatur: is tibi tantarum cala-
mitatum auctor est. Ac nisi dii immortales prohibeant,
ille adhuc maiores, quàm vel tu promeritus es, vel præ-
teritæ superiores fuerunt, in te pœnas excitabit. Nam su-
pra modum ille sæuit, quod tu ipsi Eurydicen vxorem vi-
tiare tentaueris, & fugienti causa mortis extiteris.

GRAVIT. FREND.) Dentibus fremens, & stridēs.
Frendere autem propriè est frangere. Varro de re rust.
lib. 2. cap. 4. Amisso nomine lactentis, dicuntur nefren-
des ab eo, quod nondum frendere possint. Hinc fren-
deo, vel frendo, pro dentibus concussis fremo, aut stri-
deo. Plaut. Capt. *ita frendebar dentibus.* Et Truculento.
Traxit ex intimo ventre suspirium: hoc vide, dentibus
frendit: *icit semur.*

MAGNA LUES COMMISSA) in apibus tuis de-
letis.

NI FATA RESISTANT) patris Apollinis, & Cy-
renes matris. Puniretis grauius, nisi illi impedirent, seu,
nisi illorum ratio haberetur.

Illa quidem dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydram moritura puella
Seruantem ripas alta non vidit in herba.
460 At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes: flerunt Rhodopeiæ arces,
Altaq; Pangæa, & Rhesi Mauortia tellus,
Atq; Getæ, atq; Hebrus, atq; Actias Orithyia.
Ipse caua solans ægrum testudine amorem,
465 Te dulcis coniux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebar.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, manesq; adiit, regemq; tremendum,
470 Nesciaq; humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Vmbra ibant tenues, simulacraq; luce carentum:
Quàm multa in syluis auium se millia condunt,
Vesper vbi, aut hybernus agit de montibus imber:
475 Matres, atq; viri, defunctaq; corpora vita,
Magnanimùm heroum, pueri, innuptæq; puellæ,

Imposi.

Impositiq; rogis iuuenes ante ora parentum.
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tarda q; palus inamabilis vnda
480 Alligat, & nouies Styx interfusa coerct.
Quin ipsæ stupuere domus, atq; intima lethi
Tartara, cæruleosq; implexæ crinibus angues
Eumenides: tenuitq; inhians tria Cerberus ora,
Atq; Ixionei vento rota constitit orbis.

ILLA QVIDEM DVM TE FVG.) Cùm enim te A
persequentem Eurydice fugeret, malo fato accidit, vt
præcipiti cursu in serpentem incideret: & improvisa
morte icta puella miserè interiret. Ex quo magnus equa-
lium nympharum luctus extitit. Dryadum enim plora-
ribus omnes montes completi fuerunt. Luctu insonuit
Rhodope, Pangæus, Thracia tota, Getarum tellus. Cum
primis verò ingemuit Orithyia nympa, illius regionis
incola.

RHESI MAVORT. TEL.) Mauortiam appellat pro-
pter bellicosos in ea homines, & laborum militarium
tolerantes. 3. Æneid. Terra procul vastis colitur Mauor-
tia campis, Thraces arant. De Rhefo scriptum lib. 1. Æ-
neid. Nec procul hinc Rhesi niueis tentoria velis.

ACTIAS) Attica, filia regis Atheniensium Erich-
thonij. Attica autem ab ætæ littus, quia maxima illius
pars in littus porrigitur. Nota παρέρχων, viros Athenis
natos dici ἀδυναίους non ἀτλινάς, contra fœminas nunquā
ἀδυναίαις, sed ἀτλινάς.

IPSE CAVA SOLANS) Ante omnes ipse Or-
pheus in luctum miserrimum tua culpa coniectus est.
Nam summo animi dolore perculsus, nullis remediis
sanari, nullo solatio recreari potuit. Sæpe quidem citha-
ræ sono, & suauitate numerorum hanc ægritudinem a-
nimo tentauit expellere: sed in ipso concentu nihil aliud
repetebat, quàm suam coniugem, suam Eurydicen.
Hanc die, & nocte referebat: de hac vna omnibus locis,
omnibus horis cogitabat, & loquebatur.

TE VENIEN. DIE, TE. D. CAN.) Horat. Ode 9.
lib. 2.

*Tu semper vrges flebilibus modis
Mythen ademptum: nec tibi vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente solem.*

Seruius hos versiculos ex Cinna proponit.

*Te matutinus stentem conspexit Eous,
Et stentem vidit paulo post Hesperus idem.*

De Orpheo in cygnum conuerso, postquam est dilania-
tus à mulieribus, vt qui insignis Musicus fuerat, musicā
idem perseverantius exerceret, vide Pierium lib. 23. in
Cygno.

TÆN. ET. FAVCES) Tænarus Laconiae promon-
torium, vbi patere ad inferos descensus dicitur. Descri-
bitur à Seneca Hercule Fur. Act. 3. Fabulam de Orpheo
Eurydicen vxorem suam ab inferis repetente, persequi-
tur Ouid. Metamorph. 10. A Virgiliano fonte riuum su-
um deduxit Seneca, eandem compositè admodum, &
suauiter narrans in Herc. Fur. verbis huiusmodi.

*Immites potuit flectere cantibus
Umbrarum dominos, & prece supplicis
Orpheus, Eurydicen dum repetit suam,
Quæ syluas, & aquas, saxaq; traxerat
Ars, quæ prabuerat fluminibus moras:
Ad cuius sonitum constiterant ferae:
Mulcet non solitis vocibus inferos,*

*Et surdis resonat clarius in locis.
Deslent Eurydicen Threicia nurus:
Deslent & lacrymis difficiles dei,
Et qui fronte nimis crimina tetrica
Quarunt, ac veteres excutiunt reos,
Fientes Eurydicen iuridici sedent.
Tandem mortis ait, vincimur, arbiter:
Euade ad superos, lege tamen data:
Tu post terga tui perge viri comes:
Tu non ante tuam respice coniugem,
Quam cum clara deos obtulerit dies,
Spartaniq; aderit ianua Tanari.
Odit verus amor, nec patitur moras.*

Munus dum properat cernere, perdidit.
B Vide etiam chorum Act. 3. in Hercule Oetæo. Virgiliū
quoque in Culice. Eiusdem meminit lib. 6. Æneid.

*Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara, fidibusq; canoris.*

Item Diodorus lib. 4. cap. 3. in illa digressiuncula de Or-
pheo. Ob vxoris amorem ad inferos descendens, à Pro-
serpina suauitate cātus allecta impetrauit, vt defunctam
ab inferis reduceret. Quod & antea fecerat Bacchus, quē
dicunt matrem Semelen ab inferis quoque eductam,
immortalitateque donatam, Theionem denominasse.
De hac ipsa Plato in Symposio, vbi de amore differens
Phædrus, docet amantium esse proprium, pro se morte
occumbere. Orpheum verò Oeagri filium re irrita ex in-
feris emisere, mulieris eius, propter quam ad inferos
descenderat, imagine tantum monstrata, non ipsa illi
reuera restituta, quod, vtpote citharædus, mollius &
ignauius se hac in re gessisset: & quum non auderet,
quemadmodum Alcestis, amoris gratia mortem oppe-
tere, exquisitas quasdam, versutasque rationes excogi-
tasset, quarum vi ad inferos viuens descenderet, quam i-
gnauiam quoq; minimè inultam dii suerunt, ob eamq;
rem eas pœnas Orpheo imposuerunt, vt à mulieribus
interficeretur.

NESC. HVM. PREC.) Idem Horat. Ode 14. lib. 2.

*Non si tricenis, quotquot eunt, dies
Amice places illacrymabilem
Plutona tauris, qui ter amplum
Geryonen, Tityonq; tristi
Compefcit vnda.*

Retulit Virgilius hoc ad euentum, siue exitum rei: non
enim est reddita, postquam violata est conditio, cum qua
ad superos reduci permittebatur: reuera enim hîc man-
suescunt, commouenturque eius cantu, & precibus, vt ei
Eurydicen abducendam reddant.

EREI DE SED. VMBRÆ IBANT.) Simillimus
locus est 6. Æneid. Huc omnis turba ad ripas effusa rue-
bat: Matres atq; viri, &c. Paulo post. Quin ipsæ stupue-
re domus, atq; intima lethi Tartara. Huc quadrant Ho-
ratiana illa ex Ode 13. lib. 2.

*Quam pene furua regna Proserpina,
Et iudicantem vidimus Æacum.*

Qq 2

Sedes-

*Sedesq; discretas piorum, &
 Aëolis fidibus querentem
 Sappho puellis de popularibus,
 Et te sonantem plenius aureo
 Alcæ plectro dura nauis,
 Dura fuga mala, dura belli?
 Vtrumq; sacro digna silentio
 Mirantur vmbre dicere: sed magis
 Pugnas, & exactos tyrannos
 Densum humeris bibit aure vulgus.*

SIMVLAC. L. CAREN.) εἰδωλα καὶ μύηται dixit Homerus. Virgil. ex 4. Lucretij hemistichium mutuatus est, atq; in somnis cum sepe figuras Continuum miras, simulacraq; luce carentum.

QVAM MVLTa IN SYL.) Suauitate cantus omnes defunctorum animas suis sedibus excitabat: maniumque innumerabilium turbam cogebat. Hi enim auium ritu (quarum sepe aliquot millia in syluis congregari solent) vtriusque sexus animæ, virorum, feminarum, heroum, necnon puerorum, puellarumque, quos immatura mors è parentum complexu eripuerat, cateruatim ad Orpheum confluebant, ut ipsum canentem audirent.

INNABILIS VNDa) Quibusdam placet inamabilis. Sed hoc hemistichium, & qui sequitur versus, de sexto Æneid. est: aut ibi hinc repetitus est. Proinde eius explicationem ibi videbis.

- 485 Iamq; pedem referens, casus euaserat omnes,
 Redditaq; Eurydice superas veniebat ad auras,
 Ponè sequens (namq; hanc dederat Proserpina legem)
 Cùm subita incautum dementia cepit amantem:
 (Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere manes)
 490 Restitit, Eurydicensq; suam iam luce sub ipsa,
 Immemor, heu, victusq; animi respexit: ibi omnis
 Effusus labor, atq; immitis rupta tyranni
 Fœdera: terq; fragor stagnis auditus Auernis.
 Illa, Quis & me, inquit, miserâ, & te perdidit, Orpheu?
 495 Quis tantus furor? en iterum crudelia retrò
 Fata vocant, conditq; natantia lumina fomnus.
 Iamq; vale: feror ingenti circumdata nocte,
 Inualidasq; tibi tendens, heu non tua palmas.
 Dixit: & ex oculis subitò, ceu fumus in auras
 500 Commistus tenues, fugit diuersa: neq; illum
 Pressantem nequicquam vmbas, & multa volentem
 Dicere, præterea vidit: nec portitor Orci
 Amplius obiectam passus transire paludem.

IAMQVE PEDEM REF.) Postquam hac arte Eurydicens suam à Plutone, & Proserpina impetrasset Orpheus, & legem hanc accepisset, ne in egressu retrò ad subsequenterem Eurydicens oculos reflecteret, neu respiceret, celeriter viam arripit, & cum vxore sua optatissima ad superos contendit. Sed ut est nimij amoris cecitas, atque incogitantia, homo legis oblitus, & animo victus, in ipso pænè exitu resistit, vxoremq; ponè sequentem respicit. Leue quidem hoc peccatum, si inferi sciunt ignoscere. At hoc delicto tantoperè illi offensi fuerunt, ut concessam prius Eurydicens illicò reducerent, pactumq; omne rursus irritum facerent. Itaque omnes

A IPSÆ STVP. DOM.) Quanta fuerit cantus Orphei dulcedo, satis ostenditur, quod etiam supplicia impiorum quasi obstupefacta cessarunt. Totam fabulam ex Ouidio cum Virgiliana narratione, si lubet, contende. Primi versus sunt.

*Talia dicentem, nernosq; ad verba mouentem,
 Exangues flebant anima: nec Tantalus undam
 Captauit refugam: stupuitq; Ixionis orbis,
 Nec carpere iecur volucres: vrnisq; vacarunt
 Belides, inq; tuo sedisti Sisyphæ saxo.*

Referri etiam huc ad comparationē possunt, quæ supra ex Horat. recitauimus, *Vtrumq; sacro digna silentio*, &c.

B IMPLEx CRIN. ANG.) De anguibus, quos furiarum criminibus gestent implicitos, etiam Catull. de nupt.

*Eumenides, quibus anguineo redimita capillo
 Fronex spirantes præportat pectoris iras.*

Et Seneca principio Medæ.

TENVITQ. INHIANs TRIA CERB.) De Cerbero vide quæ diximus lib. 6. Æneid. ibi *Cerberus hac ingens latratu regna trifauci*. Horat. Ode 13. lib. 2.

*Quid mirum? ubi illis carminibus stupens
 Demittit atras bellua centiceps*

Aures: & intorti capillis

Eumenidum recreantur angues.

Quare centicipitem nominat: propter serpentum capita, quæ loco iubarum, seu tanquam iubas gerit.

Clabores Orphei, omnes conatus irriti fuerunt, & vno quasi momento perierunt.

SCIR. SI IGNOsc. MANES) Virgil. Culice.

Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,

Oscula chara petens, rupisti iussa deorum.

Dignus amor venia, paruum si tartara vellent

Peccatum ignouisse.

ILLA, QVIS ME, INQVIT) Mœsta in hoc casu Eurydice, cum se retrahi videret: quis, inquit, Orpheu, & me miseram, & te vnà perdidit? quæ tâta hæc audacia est? En iterum retrò per vim crudelissimè abripior, iterum mors atrox ante oculos mihi obuersatur. Vale mi Orpheu,

phen, vale inquam. Ego mortis caligine circumdata, abs A te auferor, & imbelles manus, iam non tua, sed mortis præda, frustra ad te tendo.

EX OCVLIS CEV FVMVS) Vix hoc elocuta Eurydice, ceu fumus in aera ex oculis euauit: neque Orpheum in tenebris palpitantem, ac multa volentem dicere, diutius potuit aspicere. Neq; etiam Charon Or- ci portitor stygiam paludem amplius transire passus est: sed infelicem hominem omni locorū aditu prohibuit.

PRENSANTEM, AQ MVLTÀ VOLENTEM) Æ- neid. 2. Aeneas de Creusæ simulacro:

Hac ubi dicta dedit, lacrymantem, & multa volentē Dicere, deseruit, tennesq; recessit in auras.

Ter conatus ibi collo dare brachia circum,

Ter frustra comprehensa manus effugit imago.

PORTITOR ORCI) 6. Æneid. Portitor hac horrendus aquas, & flumina seruat. Aliās ianitor Orci.

Quid faceret? quò se rapta bis coniuge ferret?

505 Quo fletu manes, qua numina voce moueret?

Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba

Septem illum totos perhibent ex ordine menses

Rupe sub aëria, deserti ad Strymonis vndam

Fleuisse, & gelidis hæc euoluisse sub antris,

510 Mulcentem tigres, & agentem carmine quercus.

Qualis populea mœrens philomela sub vmbra

Amisissos queritur fœtus, quos durus arator

Obseruans nido implumes detraxit: at illa

Flet noctem, ramoq; sedens miserabile carmen

515 Integrat, & mœstis latè loca questibus implet.

Nulla Venus, nulliq; animum flexere, Hyemenæi.

Solus Hyperboreas glacies, Tanaimq; niualet,

Aruaq; Riphæis nunquam viduata pruinis

Lustrabat, raptam Eurydicen, atq; irrita Ditis

520 Dona querens. Spretæ Ciconum quo munere matres,

Inter sacra deūm, nocturnaq; orgia Bacchi

Discerptum latos iuuenem sparsere per agros.

Tum quoq; marmorea caput à ceruice reuulsum,

Gurgite cū medio portans Oeagrius Hebrus

525 Volueret, Eurydicen vox ipsa, & frigida lingua,

Ah miseram Eurydicen anima fugiente vocabat:

Eurydicen toto referebant flumine ripæ.

Hæc Proteus: & se iactu dedit æquor in altum:

Quaq; dedit, spumantem vndam sub vertice torsit.

QVO FLETU MANES) Supra enim, *Nesciaq; B humanis precibus mansuescere corda. Item, scirent si signof- bere manes.*

SEPTEM ILLVM TOTOS) Hebræi, quomodo Ægyptij, septem pro pluribus, item pro re pluries repe- tita ponunt. Argentum septies purgatum. Redde vici- nis nostris septuplum in sinum eorum. Chrysostomus a- ctione in Iudæos 5. ait septenarium numerum in diuinis litteris infinitæ multitudinis signum habere. Et ita forte hoc Virgilianum accipiendum, vt & alibi, *immania septē terga boum*, & alia pleraq; Pierius, lib. 36.

RVPE SVB AERIA) Horat. Ode. 12. lib. 1.

Aut in umbrosis Heliconis oris,

Aut super Pindo, gelidoq; in Hæmo,

Unde vocalem temere insecuta

Orphea sylue,

Arte materna rapidos morantem,

Fluminum lapsus, celeresq; ventos,

Blandum & auritas fidibus canoris

Ducere quercus.

Et Ode 24. lib. 1.

Quod si Threicio blandius Orphea

Auditam moderere arboribus fidem.

Illa quoq; de lyra, seu cithara Orphea pro certo accipi- enda sunt, Ode. 11. lib. 3.

Tu potes tigres, comitesq; syluas

Ducere, & riuos celeres morari.

Cessit immanis tibi blandienti

Ianitor aula

Cerberus, quamuis furiale centum,

Muniant angues caput eius, atq;

Spiritus teter, saniesq; manet

Ore trilingui.

Quin & Ixion, Tityosq; vultu

Risit inuito, stetit vrna paulum

Sicca, dum grato Danaï puellas

Carminē mulces.

Propert. lib. 3. eleg. 2.

29 3

Orpheu

*Orphen, te tenuisse feras, & concita dicunt
Flumina Threicia detinuisse lyra.*

Eodem alludit lib. 2. eleg. 13.

*fussit & Ascreum sic habitare nemus,
Non ut Pieria quercus mea verba sequantur,
Aut possim Ismaria ducere valle feras.*

Pausan. Eliacoꝝum 2. narrat Egyptium quendam sibi dixisse, Amphionem, & Orpheam magos fuisse, atque idcirco hunc feras, illum saxa quibusdam vocibus, & carminibus, id est, ἐρωδῶν quocunque voluissent, ducere dictos esse. Orpheam lyrae, seu cantus Orphei allegoria est apud Horat. ad Pison.

*Sylvestres homines sacer interpretisq; deorum
Cadibus, & victu fado deterruit Orpheus,
Dictus ob hoc lenire tigris, rapidosq; leones.*

Est etiam à nescio quo versibus explicata eadem allegoria in Append. Virgilij, quos propter elegantiam adscribemus.

*Threicius quondam vates fide creditur canora
Mouisse sensus acrium ferarum.*

Atq; amnes tenuisse vagos:

Et surda cantu concitasse saxa.

Suavissonosq; modos testudinis arbores secuta

Umbram feruntur prabuisse vati.

Sed placidis hominum dictis fera corda mitigauit,

Doctaq; vitam voce temperauit.

Iustitiam docuit, cætu quoq; congregauit vno,

Moresq; agrestes expoluit Orpheus.

Aliam quandam mythologiam de Bacchis fæminis, eius cantu à montibus deductis, habes apud Palæphatum in Orpheo. Vide quid idem dicat de Amphione saxa sono testudinis mouente ad mœnia Thebarum construenda. Lamb.

QUALIS POPULEA) Similitudo desumpta ex Odyss. 7. ὡς δὲ δρε πᾶνδρεῖα κῆρη, &c. ad amplificandum luctum Orphei lamentantis Eurydicen, à philomela, seu lusciniæ cantu, de qua Catullus ad Ortalum.

*Qualia sub densis ramorum concinit umbris
Daulias absumpsi fata gemens Ityli.*

Et Catullum imitatus Albinouanus, elegia de morte Drusi ad Liuiam.

*Talis in umbrosis mitis nunc deniq; syluis
Desert Threicium Daulias ales Itym.*

Martial lib. 14.

*Flet philomela nefas incesti Tereos, & qua
Muta puella fuit, garrula fertur auis.*

In eius musica declaranda multus est Plin. libr. 10. cap. 29. Lusciniis diebus ac noctibus continuis 15. garrulus sine intermissione cantus, densante se frondium germine, non in nouissimum digna miratu aue. Primum tanta vox in tam paruo corpulculo, tam pertinax spiritus. Deinde in vna perfectæ musicæ scientia modulatus

A editur sonus, & quæ sequuntur. Eandem à cantu admiratur, & laudat Maioragius præfat. in lib. de Orat. 35.

MISERAB. CARM. INTEGRAT) Apud nostrum est integrat: apud Terent. And. integrascit, quanquam absolute. vab, hoc malum integrascit. Vbi Donatus, interpretatur, vbi quid ad integrum redit, quod repetitur, quod instauratur. Deinde Virgilium pro teste adducit. Integrare, est redingrare, inquit Nonius. Vbi sunt hoc verbo Attius Antenoridis. Namq; huic inuenio, ut mea ope opus integret. Pacuuius Chryf. Sed cesso inimicitiam integrare. Sisenia. Vltro citroque integrant in oppido eadem. De philomela vide Eclog. 6. Quas illi philomela dapes, qua dona pararit, num. 143. 35.

B LATE LOCA QVESTIBVS IMPLET) Lucret. lib. 2. Aëra per tenerum liquidis loca vocibus opplent.

NULLA VENVS, NVLLI QVE) Ouid.

omnemq; refugerat Orpheus

*Femineam Venerem: seu quod male cesserat illi,
Sine fidem dederat: multas tamen ardor habebat
Iungere se vati: multa dolere repulsa.*

SOLVS HYPERBOREAS GLACIES) Quare nullam voluptas mœrentem Orpheum afficit: nullæ mulieres, nullum ei matrimonium placet. Solus deserta Scythiæ peragrat: solitudines vastas perlustrat: ripas Tanais, & agros perpetua niue obrutos peruagatur, assiduus querelis Eurydicen bis sibi ereptam inlaminans.

C Atque hoc summo desiderio vxoris suæ, & contemptu omnium aliarum, magnum aduersus se odium cæterarum concitauit. Nam die quodam, cum bacchanalia celebrarent Thraciæ mulieres, egressæ in nemora & sylvas, forte in Orpheum suæ Eurydices casum deplorantem inciderunt, ipsumque nihil tale metuentem, membratim discerperunt. Caput à reliquo corpore auulsum, & Hebro iniectum fuit. Sed nihilominus, quod dictum mirabile est, lingua & vox Eurydicen inlaminabat: Eurydicen ripæ ipsæ cruentati amnis referebant.

MARMOREA A CERVICE REVVLVSVM) Marmorea ceruix, est candida ceruix, à candore marmoris, & marmoreum poetis sæpe est candidum. Næuius apud Carisium, Collum marmoreum torques gemmata coronat. Lucret. cerula qua sunt Nunquam in marmoreum possunt migrare colorem. Ouid. in Fast. Aurea marmoreo redimicula demite collo. Et Metamorph. Quas ubi marmoreo deterfit pollice virgo. Varro Attacinus.

*Oscitat in campis caput à cernice reuulsum,
Semianimesq; micant oculi, lucemq; requirunt.*

HÆC PROTEVS, ET SE IACTV) Homer. Odyss. δ. ὡς εἰπὼν ὑπὸ πτόλον ἐδύσατο κυμαίνοντα. Postquam hæc Proteus Aristæo respondit, effugium adeptus, vno se iactu in mare præcipitavit, & aquam tranans, ex oculis disparuit. Ille mœstus, animi pendeat, nec quid ageret, aut inceptaret, certum exploratumq; habebat.

- 530 At non Cyrene. namq; vltro affata timentem,
Nate, licet tristeis animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus: tu munera supplex
535 Tende, petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namq; dabunt veniam votis, irasq; remittent.
Sed modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quattuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,

Delige

540 Delige, & intacta totidem ceruice iuuenas.
Quattuor his aras alta ad delubra dearum
Constituē, & sacrum iugulis demitte cruorem:
Corporaq; ipsa boum frondoso deferre luco.

545 Inferias Orphei lethæa papauera mittes,
Et nigram mactabis ouem, lucumq; reuises:
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa.
Haud mora continuò matris præcepta faceffit:
Ad delubra venit: monstratas excitat aras:

550 Quattuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuenas.
Post, vbi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumq; reuifit.
Hic verò subitum, ac dictu mirabile monstrum

555 Aspiciunt: liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere costis:
Immensasq; trahi nubes: iamq; arbore summa
Confluere, & lentis vuam demittere ramis.

AT NON CYRENE) Cyrene mater nihil oratione Protei perterrita, vltro iuuenem alloquitur, & pauitantem tali oratione consolatur. Fili mi, ne animo deficias, neu dolori succumbas: sed istum mœrorem abicias. Nam quæ caussa sit, cur pecudes, & apes tibi interierint, vides. Etenim nymphæ Dryades misertæ Eurydices, suæ olim sodalis, hoc exitium apibus tuis non iniuriâ immiserunt. Quod igitur nunc tui erit muneris, illis supplica, illas venerare, illas tibi sacris reconcilia. Nam & veniam tibi dabunt, & conceptam iram faciles remittent.

PETENS PACEM) Pacem, & veniam à diis petere, sollempne fuit. Cic. pro Fonteio. Illi in bellis gerendis à diis immortalibus pacem, ac veniam petunt. Et pro Rabirio perduell. reo. Ab Ioue opt. max. ceterisque diis, deabusque immortalibus pacem, ac veniam peto. Vide Brisson. Formular. lib. 1. pag. 81.

QVATVOR EXIMIOS TAVROS) Eximij in sacrificiis vocabulum, non poeticum ἄνδρες, sed sacerdotale nomen est. Veratius enim in pontificalibus quaestionibus docet, eximias dictas hostias, quæ ad sacrificium destinatæ, eximantur è grege: vel quod eximia specie, quasi offerendæ numinibus eligantur. Quod eximuntur autem eximias, quod eliguntur, præstanti corpore dixit. Macrobius. Saturnal. lib. 3. cap. 5.

Non quæuis victimæ eligeantur in sacrificia, sed quæ præstantiores essent, multò ante reseruabantur: quare cum è grege deligerentur, egregiæ victimæ dictæ sunt: at cum eximerentur ex armentis, sacræ, eximias. Nam trifariam armenta diuidebant antiqui, cum aliam partem destinarent foetura, aliam laboribus, aliam reseruarent ad altaria, vt innuit poeta 3. Georg.

Continuòq; notas, & nomina gentis inuunt:
Et quos aut pecori malint submittere habendo,

560 Hæc super aruorum cultu, pecorumq; canebam,
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello, victorq; volentes
Per populos dat iura, viamq; affectat olympo.

Aut aris seruare sacris, aut scindere terram.

Natalis Comes lib. 1. cap. 10. * Distinctus lib. 1. Formularum Brissonius, ex Donato in Hecyram Terent. Porci maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascebantur, eximij appellabantur: sicut boues ad hoc electi, egregij: oues vero lectæ. Sed Virgilius, Et cernis, eximios etiam vocat tauros.

INTACTA CERVICE) ἀνύγες, iniuges, quæ iugum nondum pertulerunt, curui, vel aratro nondum subiunctæ. Æneid. 6. Nunc grege de intacto septem mactare iuuenkos.

QVATVOR HIS ARAS) His quattuor aras constituere iuxta nympharum delubra, & pecudes super eas mactæ: corpora vero cæsarum in luco relinque: & post nouem dies Orpheo mittito inferias, & nigram ouem iugulato: Eurydicen cæsa vitula placato: & rebus omnibus peractis in lucum redito.

ALTA AD DELUBRA DEARVM) Lucret.

— & pandere palmas

Ante deum delubra, nec aras sanguine multo
Spargere quadrupedum.

INFERIAS MITTES) Lucret. lib. 3. & nigras pecudes, quas manibus diuis Inferias mittunt.

VITVLA VENERAB. CÆSA) Omnes diuini cultus species venerandi verbum quadam communione complectitur: cuius officium propriè diis impendi testantur cuiuslibet obuij Ciceronis loci, ex lib. 1. & 3. de nat. deor. & 1. Tuscul. & orat. de leg. Agrar. Nec vero salutationis tantum, aut adorationis ritu, sed & precibus, sacrificiis, victimis, & donis, ac muneribus deos venerari, latini auctores dixerunt. Plura Brisson. Formular. lib. 1. pag. 42.

IMMENSAS NVBES) Examina nubium in modum densata; multitudines instar nubium.

VVAM DEMITTERE) de hac vuâ diximus nonnihil supra, hoc ipso libro.

Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis otii:
595 Carmina qui lusi pastorum: audaxq; iuuenta
Tityre te patula cecini sub tegmine fagi.

HÆC SUPER ARVORVM) Peroratio totius operis Georgici, cum epilogo rerum, & notatione temporis, item loci, & auctoris, quando, & ubi à Virgilio Bucolicorum auctore hæc scripta sint.

SVPER ARVORVM CVLTV) libro primo videlicet.

PECORVM QVE) 3. & 4. nam & apes pecoris nomine possunt comprehendere.

ET SVPER ARBORIBVS) lib. 2. Modestissime claudit opus suum: & veritus plagiariorum temeritate, tum hic posuit nomen suum, tum prudenter innuit initio diuini operis, *Ille ego qui quondam*, &c. quæ qui abstulere, suâ faciunt Æneidem, non Maronis. Horatius inflator in operis sui commendatione, *Exegi monumentum ære perennius*, &c. Haud multum absimilis Ovidius, immo superbior, si legas totum.

*Iamq; opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas, &c.*

Modestissime Statius.

*O mihi bis senos multum vigilata per annos
Thebai, iam certe præsens tibi fama benignum
Stravit iter, &c.*

Lucanus autem, quasi verus vates, præuenit exitium suum his versibus, qui non in fine operis, quippe imperfecti, sed in nono sunt.

*Nam si quid Latius fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnae durabunt vatis honores, &c.*

Scalig. Poet. libr. 5. cap. 15.

Atque in hoc sanè ab Homero desciuit Virgilius: quod ille neque de patria sua quidquam prodidit, nec proprium nomen suis poematis intexuit. Virgilius & huic Georgico carmini nomen suum inseruit, & se eius auctorem asseueravit, vindicatis etiam sibi Bucolicis, contra temporum, & maleuolorum iniuriam. ibi quoq; nomen patriæ cum quadâ actione poetica adiecit, *Primus Idumeas referam tibi Mantua palmas*, & quæ sequuntur. De quorum operum, & Æneid. quasi possessione per omnia sæcula retinenda sollicitus, hoc etiam veluti præludio heroici carminis ita canit, *Ille ego qui quondam* &c. Er quis vatem accusat, quod ita suæ gloriæ, ac nomini non inuiderit? cum hac ratione, hoc est, perfectis summo ingenio carminibus, & quadam singulari industria, atque egregia arte elaboratis, se humo aliquando tollere (quod ipse de se canit) & ora per virorum volitare & cogitauerit, & contenderit? Quod expressit, cū ait,

Me verò primum dulces ante omnia Musæ,

Quarum sacra vero ingenti percussus amore

Accipiant,

& quæ ibi habentur: quod cum effecerit, iactatione illa summis tantum poetis concessa, nominis etiam im-

Amortalitatem aliis, Niso scilicet, & Euryalo pollicerino dubitavit. Erythraeus.

CÆSAR DVM FVLMINAT) Confer huc quæ annotauimus lib. 6. Æneid. ad illa, *duo fulmina belli Scipiadæ*. Bassus in quodam epigrammate, *ἀσέπῳ καλῶς πάλιν ἐν νείλιον*. Lucanus lib. 1. Pharsaliæ cum natura & impetu fulminis heroicam Iulij virtutem, atq; ardorem, & impetum comparat.

Qualiter expressum ventis per nubila fulmen

Ætheris impulsu sonitu, mundi q; fragore

Emicuit, rupitq; diem, populosq; pauentes

Terruit, obliqua perstringens lumina flamma, &c.

Fulminare item dicuntur bonis scriptoribus reges ac principes, quando pestem, & exitium alicui moluntur, aut grauissimè quempiam affligunt. Tales calamitates appellant fulmina. Ouid. quidem non semel Augusti fulmine petum se queritur, &c.

VOLENT. PER POP. DAT IVRA) Quod inquit, eum volentibus imperare populis, nescio an hunc etiam locum, ut alia quædam, teste Macrobio à Demosthene sumpserit. Eadem certè sententia vsus est. Nam verba Demosthenis sunt *ἐκόντων ἡρώων ἐλλήνων*. Sed prior Isocrates in Areopagitico de Atheniensibus eadem protulisse videtur. *ὥς τε τῶν πλείστων αὐτῶν ἐκόντως ἐγχειρίζαι τῇ πόλει σφῶς αὐτῶν*.

VIAMQVE AFFECTAT OLYMPO) M. Tull. pro Sex. Roscio. Nunc vero quam viam munitet, quod iter affectet. Plaut. Aulul. *Ut me deponat vino, eam affectat viam*. Terent. Heaut. *Nam disciplina est eisdem, munerarier ancillas primum, ad dominas qui affectant viam*. Ergo affectare viam plenum est, idem, quod, id agere, conari, contendere, id operam dare. *ἐλλειπὴν* est, affectare. *olympo*, ad diuinos honores. Georg. 1. *Tuq; adeo, quem mox qua sint habitura deorum Concilia, incertū est*.

DVLGIS PARTHENOPE) Sirenium huic vbi contigisse nomen canit Silius lib. 12. hisce versibus.

Nam molles vrbirius, atq; hospita Musis

Oria, & exemptum curis grauioribus auum,

Sirenium dedit vna suum, & memorabile nomen

Parthenope muris Acheleias, a quore cuius

Regnauere diu cantus, cum dulcè per undas

Exitium miseris caneret non prospera nautis.

STVDII IGNOBILIS OTII) Periphrasis poetica. Ouid. 4. Trist.

Sape pater dixit, studium quid inutile tentas?

Maonides nullas ipse reliquit opes.

TITYRE TV PATVLÆ) Habet hic versus synecdochen: siquidem pro tota ecloga ponitur: quinimmo pro omnibus eclogis. Sed de hoc ipso monuimus ad eclog. 5. ibi *Tale tuum carmen nobis*, &c. num. 114. Et ad principium Æneid. ibi, *Arma virumq; cano*.

LIBRI QVARTI GEORGICORVM FINIS.

SYM-